GRADEC
KOD KRIŽEVACA

NAPISAO

DR. RUDOLF HORVAT,

PROFESOR U ZAGREBU

GRADEC
KOD KRIŽEVACA

Napisao prof. dr. Rudolf Horvat,

u Zagrebu, 1942.

Prijepis i dopuna u Gradecu, 2020.

Autor:	dr. Rudolf Horvat
Naslov:	Gradec kod Križevaca
Prijepis:	Općina Gradec
	Marko Stojilković, vježbenik
Urednica:	Ana Marija Ambrušec, mag. hist.
Grafičko oblikovanje:	Glogoški design & print
Tisak:	Intergrafika TTŽ d.o.o.
Fotografije:	Arhiva Općine Gradec
	Fotkalo j.d.o.o.
Realizacija:	općinska načelnica, općinski djelatnici i suradnici
	Ljubica Ambrušec, mag. ing. agr.
Naklada:	200 primjeraka

Autor:	dr. Rudolf Horvat, profesor u Zagrebu, 1942.
Tisak originala:	Narodna tiskara u Zagrebu, 1945.
Prijepis i dopuna:	Općina Gradec, 2014.-2020.
Tisak prijepisa:	Intergrafika d.o.o., Zagreb, 2014.
Tisak dopune:	Glogoški design & print, Vrbovec, 2020.

Ovaj prijepis objavljuje se kao promidžbeni sadržaj.

Zahvaljujemo svima koji su pridonijeli realizaciji i omogućili izdavanje ovog vrijednog povijesnog zapisa.

Prof. dr. Rudolf Horvat

Hrvatski povjesničar i političar, rođen u Koprivnici, 14. ožujka 1873., a umro je u Zagrebu 25. svibanja 1947.
Studij povijesti i zemljopisa završio 1896. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i doktorirao 1898. Od 1913. do 1918. studirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Radio je kao srednjoškolski profesor u Osijeku (1897–1901), Zemunu (1901–02), Petrinji (1902–07) i Zagrebu (1907–16). Za vrijeme I. svjetskog rata bio je zatvoren zbog navodne protudržavne djelatnosti, a 1919. zbog sukoba sa srpskim unitaristima prijevremeno umirovljen. Jedan od osnivača Hrvatske pučke seljačke stranke (1904) i u dva mandata zastupnik Hrvatske republikanske seljačke stranke u Beogradu (1920. i 1923). Nakon povlačenja iz politike ponovno je do umirovljenja bio profesor u Zagrebu (1926–32). Od 1941. profesor je na zagrebačkoj Zastavničkoj školi, zastupnik u Hrvatskom Državnom Saboru 1942. i od 1944. profesor povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Proučavao je povijest Podravine, Slavonije, Like, Krbave i Međimurja. Pisao je povijesne romane i novele nastojeći tako približiti hrvatska povijesna zbivanja široj čitalačkoj publici, a ujedno i djelovati na nacionalne osjećaje. Za života je objavio 56 knjiga i 1200 članaka. Neka od glavna djela:
Hrvatski pokret godine 1848. (I–IV, 1898–99),
Rat Hrvata s Magjarima godine 1848–49. (I–II, 1901–02),
Borba Hrvata s Turcima za Petrinju (1903),
Povjest Hrvatske (1904),
Najnovije doba hrvatske povjesti (1906),
Povjest Medjumurja (1907),
Slike iz hrvatske povjesti (1910),
Povijest kraljevine Hrvatske (I–III, 1912),
Hrvatska Podravina: povijesne rasprave, crtice i bilješke (1933),
Slavonija (I, 1936),
Lika i Krbava: povijesne slike, crtice i bilješke (1941),
Hrvatska na mučilištu (1942).
Zbog izdane knjige *Hrvatska na mučilištu*, koja donosi obilan povijesni materijal o prilikama u Hrvatskoj između 1918. i 1941. godine, Rudolf Horvat je u ljeto 1945. od novih vlasti izveden pred sud za zaštitu nacionalne časti. Presudom Vrhovnog nacionalnog suda u Zagrebu osuđen je na desetogodišnji gubitak političkih i građanskih prava. Preminuo je u Zagrebu 1947. godine i za sobom ostavio neizbrisivi književni opus. Pokopan je na zagrebačkom Mirogoju.

Dragi čitatelji ovog povijesnog zdanja!

Velika mi je čast i zadovoljstvo obratiti Vam se u prijepisu ovog povijesnog izdanja knjižice „Gradec kod Križevaca“ koju je napisao dr. Rudolf Horvat, profesor u Zagrebu, a koja datira iz 1942. godine, kada je i pisana. Kada govorimo o našim znamenitostima, općina Gradec ima vrijednu, prepoznatljivu i izuzetno dobro očuvanu kulturno-povijesnu baštinu, koju čine njezina povijest te arhitektonski spomenici, očuvani elementi autohtonih ruralnih obilježja i druga područja sa sačuvanim integritetom kulturne i prirodne baštine, koju itekako možete primijetiti čitajući bogate retke pisane vrijednom rukom doktora Horvata. Dakle, i sam doktor Horvat prepoznao je svojim življenjem i radom u Gradecu njegove svekolike vrijednosti i ljepote, kojima svjedočimo i danas. To je naš biser Gradeca, naš Biskupski dvorac i perivoj, a koji su ujedno jedno određeno vrijeme bili njegov dom i dom njegove obitelji.
Nadam se da će Vam ovaj pisani zapis biti ugodan za čitanje i omogućiti Vam uvid života u prošlosti Gradeca.

Načelnica Općine Gradec
Ljubica Ambrušec

Poštovani i dragi čitatelju!

Život hrvatskog čovjeka i hrvatskog naroda u njegovoj tisućljetnoj domovini, zrcali se povijest mnogih njegovih institucija, no najprije u životu Crkve Katoličke, kojoj Hrvati pripadaju od sedmog stoljeća tj. od svoga dolaska u prelijepe krajeve u kojima žive do dana današnjega. Duga su to stoljeća ratova, borbi, razaranja no u isto vrijeme junaštva, građenja i uvijek novoga i neumornog stvaranja. Tako je to sve do najnovijih vremena, do početka ovog dvadeset i prvog stoljeća, kada su Hrvati, po tko zna koji put pokazali i dokazali da su za svoj narod i svoju Domovinu spremni žrtvovati i vlastiti život. Sve to vrijeme hrvatski čovjek je crpio snagu na izvorima Božanske milosti, u vjeri Crkve koju nam je povjerio Spasitelj Isus Krist. Crkva je bila ta koja je u svim okolnostima života čovjeku pružala nadu i svjetlo u teškim trenucima, kao i putokaz i usmjerenje u vremenima mira i blagostanja. Za dobrobit hrvatskog naroda radili su i mnogi znanstvenici, učenjaci, umjetnici, političari, dični

plemeniti povjesničari, a među njima i naš povjesničar profesor, dr. Rudolf Horvat, koji je odgajao i usmjeravao djecu gradečkog kraja, živeći ovdje u našem drevnom biskupskom dvorcu, pišući između ostalog povijest gradečke župe i Gradeca. Za dobro ovih ljudi danas dolaze raditi mladi ljudi na raznim područjima da uznapreduje koliko je moguće ovaj kraj i mjesto u vjeri, kulturi i blagostanju.
Mislim da je potrebno istaknuti osobito našu načelnicu Općine Gradec, magistricu Ljubicu Ambrušec, iz Velikog Brezovca, koju je narod izabrao za predvodnicu upravljanja Općinom, da bi nam život bio sretniji i ljepši. Za ovo vrijeme služenja ljudima pod njezinom upravom vide se pomaci u sređivanju upravljanja. Hvala na zalaganju, na borbi s krizom koja danas vlada u mojoj i našoj Hrvatskoj. Kao Crkva molimo da uspije u dobru i da se pridruži onima koji su u prošlosti činili dobro za svoj kraj i svoju Hrvatsku.

Župnik župe u Gradecu
Zvonimir Martinez

Uvodna riječ urednice,

Pisani zapisi Prof. dr. Rudolf Horvata od iznimnog su značaja. Plodan i zanimljiv znanstveni te društveno-politički rad doktora Horvata doista nije moguće sažeti u nekoliko rečenica. Imamo privilegiju što se u svom životnom vijeku osvrnuo na istraživanje gradečkog područja i tako zabilježio vrijedne zapise koji svjedoče kako se gradečko područje razvijalo i kako je gradečki čovjek živio. Ova monografija važan je doprinos za upoznavanje ovog mikroprostora. Kako se taj zapis ne bi zapostavio, dužni smo ga njegovati te baštiniti i tako slijediti svoj nacionalni identitet. Ovaj zapis osim što prikazuje tijek razvitka jednog prostora i daje uvid u zanimljiva događanja života tadašnjih ljudi, mnogi će u ispisanim recima pronaći korijene svojih obitelji, neki će upoznati važnost ovog kraja i njegovih ljudi, dok će drugima pojasniti kako cijeniti vlastitu prošlost i njezinu ostavštinu.

Ana Marija Ambrušec, mag. hist.

Najstarije vijesti o Gradecu

U popisu župa zagrebačke biskupije od godine 1334. spominje se odmah iza Dubrave – „ecclesia sancti Petri de Goricha, item ecclesia sancti Nicolai de Lubena et duae capellae insuper novae“. (Rački: „Popis župa zagrebačke biskupije god. 1334. i 1501.“ u „Starinama“ knjiga IV., strana 24.). Iz ovoga popisa doznajemo, da je godine 1334. u Lubeni kod Gradeca postojala župna crkva sv. Nikole, a na području ove župe još i dvije nove kapele. Nadalje doznajemo prvi put za župnu crkvu sv. Petra, koja je u Gradecu postojala sve do godine 1780., kada ju je zamijenila nova župna crkva sv. Križa. Doznajemo i to da se Gradec godine 1334. zvao „Gorica“. On je sadašnje svoje ime vjerojatno dobio pod konac 15. vijeka, kada su naime Turci godine 1463. osvojili Bosnu, počeli su provaljivati u Hrvatsku, gdje su robili i palili. To je ponukalo hrvatsku vlastelu, da na svojim imanjima podignu tvrđe („kaštele“), u koje će se narod moći zakloniti, ako provale Turci. Tako je u Hrvatskoj koncem 15. vijeka sagrađeno – što od kamena, što od cigle ili od drveta – preko stotinu ovakvih utvrđenih dvoraca, kojima je narod dao ime „grad“. Oko takvoga „grada“ obično su svoje kuće podigli vlastelinski kmetovi, da u slučaju potrebe uzmognu što prije potražiti zaklonište. Zato je takvo naselje oko vlastelinskoga grada gdjegdje dobilo ime „Gradec“. Držimo da je sličnim načinom nastalo ime „Gradec“, zamijenivši sredovječni naziv Gorica, koji je označivao pitomi i vinorodni brežuljak, na kojemu se nalazi današnje selo. Zagrebački biskup Juraj Drašković, koji je od god. 1567. do god. 1578. bio također hrvatski ban, darovao je godine 1572. imanje Repinec „u opsegu svojega kaštela Gradeca“ plemiću Petru Draškoviću, vojvodi carskih „harmonija“ u gradečkoj tvrđi na Sigetu. Biskup u povelji ističe, da Repinec daruje Petru Draškoviću radi njegovih zasluga. Petar je naime Turcima spriječio otimanje biskupovih imanja; podjedno je biskupu posudio 100 dukata, koji su upotrijebljeni za obranu imanja zagrebačke biskupije. U toj se listini nadalje kaže, da je imanje Repinec nekada posjedovao plemić Petar Gorazd, a kasnije njegovi baštinici, među kojima bijaše također Ivan Zekoci; ali je Repinec uvijek pridao zagrebačkoj biskupiji, te nikada nije bilo kakvom ispravom otpao od jurisdikcije (oblasti) biskupa zagrebačkog. (Izvorna se darovnica čuva u arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.) Na toj istoj listini nalazi se bilješka, kojom Draškovićev nasljednik – biskup Ivan Kranjčić od Moslavine – 2. siječnja 1581. potvrđuje spomenutu darovnicu od god. 1572. Pripadom spominjem, da se Petar Drašković kao vlasnik Repinca vjenčao s Marijom Alapić, a umro je 17. veljače 1616. Njegov sin Gašpar uzeo je Anu Veroniku pl. Eibesfeld, koja mu je rodila jedinicu kćerku Euzebiju. Ova se udala za hrvatskoga bana Nikolu Zrinskoga mlađega, ali je umrla bez potomaka). U hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu nalazi se porezna knjiga, koja sadrži popis vlastele, kmetova i „hižara“ (inquilina) križevačke županije godine 1598. Tu su popisani također tadašnji žitelji, koji su stanovali u Gradecu i u njegovoj okolici. Starješine kmetskih kuća u Gradecu god. 1598. zovu se: Antun Rakoš, Juraj Antolekov, Ambroz Miklečev, Helena Skerbina, Miško Meg, Uršula Lukačina, Luka Jendrašić, Tomo Filetić, Martin Konstan, Juraj Fućec, Franjo Soković, Ivan Kelek, Miško Sančić i Ivan Krupec. Na Sigetu ispod Gradeca bijaše posebna krajiška tvrđa, u kojoj su za mjesečnu plaću od 3

forinta služili tzv. „haramije“ tj. vojnici, obučeni u hrvatsko seljačko odijelo. Neki od tih haramija bijahu oženjeni. Da uzmognu u blizini imati svoje obitelji, izmoliše od zagrebačkoga biskupa dozvolu, da sebi na njegovom zemljištu podignu kuće, u kojima će stanovati njihove žene i djeca. Tako se u Gradecu nastaniše ljudi, koji su onamo došli iz raznih hrvatskih krajeva. Oni su osim kuće imali samo vrt i potkućnicu. Zato se zovu „kućari“ ili „hižari“, a živu od plaće, koju haramijama daje krajiška oblast. Kako ovi žitelji ne posjeduju zemljišta, ne moraju biskupovom vlastelinstvu podavati dio prihoda, kako su to morali činiti kmetovi, koji obrađuju vlastelinsku zemlju. Ipak i ovi „hižari“ moraju besplatno obavljati neke službe, i to većinom u dvorcu i na vrtu. Iz spomenutog popisa u poreznoj knjizi doznajemo, da su godine 1598. u Gradecu ovi starješine hižarskih obitelji: Miško Krištofić, Ivan Sverdoja, Petar Remeršić, Andrija Krajač, Juraj Šoštar, Ivan Dreta, Šiškinečev zet Luka, Miško Škodić, Magdalena Ležnina, Juraj Orević, Miško Kolar, Ivan Divjak, Juraj Dobrinić, Ivan Busija, Nikola Šoštar, Dora Petrovica, Mirko Godec, Stjepan Turopolec, Ivan Hranilović, Ivan Kućanić i Lenardićev šurjak Juraj. U Velikom su Brezovcu godine 1598. bili ovi starješine kmetskih kuća: Stanislav Filipčić, Blaž Lončar, Matija Kovačić, Ivan Tudi, Fabijan Dokorac, Matija Baginec, Fabijan Posavec, Ivan Juroković i Juraj Suša. Osim toga stanovahu u Velikom Brezovcu ovi hižari (inkvilini): Matija Sokek, Magdalena Valentovica, Stjepan Podvorec i Benko Posavec. U Malom Brezovcu bijahu godine 1598. ovi starješine kmetskih kuća: Juraj Ježić, Petar Hruškovec, Šimun Ježić, Mijo Karaj, Luka Orjević, Matija Mikac i Miško Ježić. Osim kmetova i hižara obitavahu u Gradecu godine 1598. također „nobiles praediales unius sessionis episcopatus Zagrabiensis“. To su dakle plemeniti biskupovi predijalci, koji posjeduju samo jednu sesiju, tj. 24 rali oranica i livada. U Gradecu su godine 1598. živjeli ovi plemići predijalci: Ivan Hišak, Matija Silaj, Vinko Hišak, Klučarićev zet Marko, Zastavnikov sin Luka, Martin Hišak, Elizabeta Bencetićka, Petar Berhanić, Juraj Silaj i Helena Bencetićka. Neki su plemići predijalci imali i kojega kmeta ili hižara. Tako je Matija pl. Terčak iz Velikoga Brezovca posjedovao u Gradecu kmeta Kurjenića. Ivanićki krajiški kapetan Vuk pl. Stankovački imao je 7 kmetova u Malom Brezovcu. Uz njih se još u Gradecu i Velikom Brezovcu spominju ovi biskupovi plemići predijalci: Ivan pl. Ključar, Martin Krajač, Ivan pl Šalić, Ivan pl. Gašparić i Juraj Sređan. Ovaj popis kmetova i hižara za godinu 1599. sastavio je Juraj pl. Mikulić, koji bijaše „dicator regius“, a supotpisao ga je podban Juraj Keglević. Popis je pročitao i potpisao Ivan Samsinoci, bilježnik zagrebačke i križevačke županije. U tom popisu nema osim Gradeca i oba Brezovca i drugih sela oko Gradeca. Pavlovec i Potočec nisu tada još uopće niti postojali. Ova sela nastadoše sredinom 17. vijeka kad je zagrebački biskup njima nastanio svoje slobodnjake, koje je doveo iz Pokupskoga. Kad je godine 1692. sastavljen novi porezni popis („Regestum dicae regiae“), brojio je Gradec 13 kuća, u kojima su stanovali kmetovi biskupa zagrebačkog, a povrh toga 23 kuće „haramiarum et viduarum“ u kojima stanuju haramije i udovice. Nadalje je 5 kmetskih kuća u Gradecu posjedovao plemić predijalac Matija Terečak; zatim u Velikom Brezovcu 2 kuće Ivan pl. Šalić, 1 kuću Marin Krajač, 2 kuće Ivan pl. Gapšarić i 1 kuću Ana Ištvanićka, dok je Vuk pl. Stankovački posjedovao 6 kmetskih kuća u Malom

Brezovcu. Prigodom popisa od godine 1606. imao je Gradec 35 kuća, u kojima stanovahu kmetovi i hižari biskupa zagrebačkog.

Selo Gradec godine 1679.

Na brežuljku između Vrbovca i Križevaca nalazi se lijepo selo Gradec povrh istoimene željezničke postaje. U dijecezanskom arhivu zagrebačkom našao sam službeni opis Gradeca, učinjen godine 1679. To je izvještaj zagrebačkoga kanonika Stjepana Nedelka, koji je 7. travnja 1679. kao čazmanski arhiđakon po nalogu biskupa Martina Borkovića došao u Gradec, te je narednih dana obavio kanonsku vizitaciju gradečke župe. Usred sela nalazio se kaštel (tvrđica) zagrebačkoga biskupa, kao središte njegova velikog posjeda oko Gradeca i Dubrave. Tvrđu okruživahu bedemi, oko kojih bijahu grabe, pune vode. Unutar bedema nalazilo se više zgrada. U glavnoj zgradi je stanovao kaštelan, koji je upravljao cijelim biskupskim imanjem. Drugo bijahu gospodarske zgrade, a u kulama stanovahu biskupovi vojnici. Unutar bedema nalazila se (sa sjeverozapadne strane) također župna crkva, o kojoj kanonik Nedelko izvješćuje ovo: „Župna crkva sv. Petra stoji u samom biskupovom kaštelu. Cijela je od temelja zidana (drugdje bijahu tada župne crkve većinom drvene). Crkva ima zidan svod samo nad sakristijom i nad svetištem. Ostalo tijelo crkve nema svoda nego drveni strop što ga je učinio stolar. I crkveni toranj nije zidan, nego drven; u njemu se nalaze tri dobra i posvećena zvona. Crkva ima tri zidana oltara. Prvi i glavni oltar je posvećen i dobro se zatvara. Njegov gornji dio je urešen i bojadisan, djelomice i pozlaćen. U sredini glavnoga oltara stoji kip blažene djevice Marije, kojoj se postrance nalaze kipovi četvorice apostola. Na vrhu toga oltara stoji drven kip sv. Petra, bojadisan crvenom bojom. Manja dva (pobočna) oltara još nijesu posvećena. Oni imaju svoj ukras (stolarsko djelo) bojadisan i djelomice pozlaćen. Jošte se jedan oltar nalazio u sakristiji, a drugi (također zidan) izvana pod strehom pred crkvenim vratima“. U ono doba nalazi se groblje gotovo svuda oko župne crkve. U Gradecu nije to bilo moguće, jer se nije našlo prostora unutar same tvrđice. O groblju gradečkom izvješćuje kanonik Nedelko ovako: „Župa ima groblje odijeljeno od crkve, dobro ograđeno i blagoslovljeno. Na groblju je kapelica sv. Mihalja, u novije doba obnovljena i po meni blagoslovljena 9. travnja ove iste godine.“ O župnom dvoru izvješćuje Nedelko ovako: „Staroj kući pridana je nova kuća. Donji dio (prizemlje) nove kuće ima komoru i staju; u gornjem pak dijelu nalaze se 2 sobe: jedna veća, a druga manja s komoricom. U prizemlju stare kuće nalaze se pivnica i stan za družinu (služinčad), a u prvom katu 1 komora i 1 sobica. Kuhinja stoji odijeljena izvan kurije, kao što i štagalj. Ulaz u župni dvor je širok i udoban. Župnik će imati dosta velik vrt. U Cugavcu ima vinograd, koji može u jednom danu kopati od prilike 12 kopača. „Župnik“ je Gabrijel Szembiborczy, koji je podjedno podarhiđakon čazmanskog arhiđakonata. On imade 34 godine, te je već 11 godina svećenik, a 9 godina župnik u Gradecu. Uz gimnazijske nauke učio je 2 godine teologiju. Često i dobro propovijeda; umjeren je i gostoljubiv; zadovoljava odgovorima na pitanja o župničkim poslovima. Od družine ima kuharicu Anu, koja je stara oko 40 godina; zatim sluškinju Katarinu, djevojku od prilike 20 godina staru; te slugu Stjepana i dječaka (pastira) Petra.“

Kapelan Andrija Pekvarić ima oko 35 godina. On je „casista unius anni“ (to znači, da je mjesto cijele teologije učio samo jednu godinu „casus“ tj. neke vrste veliki svećenički katekizam, u kojemu je cijela moralka, dogmatika i apologetika stavljena u pitanja i odgovore na ta pitanja). Kapelan je marljiv u obavljanju svetih sakramenata. Dobro odgovara na (kanonikova) pitanja, koja se tiču njegove službe. Ipak je ponešto nemaran u pogledu čistoće (reda) „svetih stvari“, tj. crkvenoga posuđa i odijela. O narodu u župi gradečkoj izvješćuje kanonik Nedelko ovo: Župljani se marljivo ispovijedaju o Uskrsu. U cijeloj župi samo su 2 javna griješnika, koji škandaliziraju narod. Jedan je od njih krivotvorio vagu; on će biti poslan na pokoru u Zagreb (tada nije župnik prigodom ispovijedi htio odriješiti javne grješnike, nego bi ih slao k duhovnom stolu u Zagreb). Drugi je pak pogrdio (kletvo) Boga i Majku Božju. Ovaj će biti predan vlastelinstvu na popravak (tada je kmetovima sudio vlastelinski sud). Za kletve bi obično kmet bio kažnjen batinjanjem. Župnik se kanoniku arhiđakonu potužio, da mu mnogi župljani neredovito podavaju lukno. Zato župnik moli, da mu biskup, kao kolator gradečke župe, doznači pravednu plaću. Crkvene račune pregledao je kanonik arhiđakon Nedelko 8. travnja 1679. Crkvene starješine bijahu tada: Juraj Pećnjak, Mijo Humljan i Juraj Jelenčić. Župna je crkva u svemu posjedovala 429 rajnskih forinti i 40 denara. Od toga se u crkvenoj blagajni našlo 68 forinti gotova novca, dok je raznim ljudima uz plaćanje kamata bilo posuđeno 361 forint i 40 denara. Župna crkva ima posebne svoje zemlje i livade, koje daje seljacima u zakup; u ime zakupnine dobiva godimice 6 ugarskih forinti (dukata). Crkva ima također svoju pivnicu. Iznad Velikog Brezovca posjeduje župna crkva 4 rali oranice, koju u zakupu drži Jakob Fučec uz godišnju najamninu od jedne škude (za lakše razumijevanje pripominjem, da je god. 1679. rajnski forint vrijedio 80 denara, a ugarski forint 100 denara). Računalo se doduše na forinte, ali takav novac nije tada postojao. U prometu naime kolahu većinom sitni novci. To bijahu groši, denari i „beči“. Groš je zadržavao 4 denara, a 1 denar vrijedio je 3 „beča“, koji svoje ime dobiše po kovanici u Beču. Groš je veći, a denar je posve malen srebren novac, dok su „beči“ kovani od bakra. Veće novce predstavljahu dukati, škude i taliri. Dukat je vrijedio isto toliko, koliko i ugarski forint, dakle 100 denara ili 25 groša. Škuda vrijedi jednu i po rajnske forinte, a talir 2 rajnske forinte, odnosno 40 groši li 160 denara ili 480 „beča“. Talir je novac njemačkoga carstva; zato se kod nas gdjekada zove „imperialis“. Učitelj se zove Juraj Szembiborczy, te je očito bio rođak župnika gradečkoga. On stanuje u posebnoj „učiteljskoj kući“ gdje (osim sobe) ima također kuhinju i pivnicu. Kanonik Nedelko u svome izvještaju ništa ne kaže o tomu, da li učitelj podučaje djecu i koliko ih polazi školu. Svakako je učitelj podučavao neke dječake u pjevanju, da mu pomažu kod svete mise i kod crkvenih obreda. Učitelj je uglavnom orguljaš. O njegovim dohodcima izjveštuje kanonik ahiđakon ovako: „Od svake kuće u gradečkoj župi dobije godimice jednu četvrtinu zagrebačkoga vagana žita. Zatim u blagdanu Svetih Triju Kraljeva (kada učitelj prati župnika, koji „s križicom“ u ruci obilazi sve kuće) dobije po jedno povesno lana od svake kuće. Od svakoga sprovoda (gdje također svećenika prati i odgovara na molitve i na pjevanje) pripada učitelju 6 denara“. Zvonar je godine 1679. bio Matija Tukić. On je od svake kuće u župi dobivao žita polovicu križevačkoga mjerova zato što zvoni u tornju i što redi župnu crkvu.

Štolarina je župniku gradečkomu nosila godimice 40 do 50 rajnskih forinti. Za krštenje muškoga djeteta plaćalo se za 5 denara, a od ženskoga djeteta 4 denara i 2 kruha. U razdoblju od Uskrsa do Duhova plaćalo se za krštenje svakoga djeteta (bez razlike spora) po 3 groša, što znači 12 denara. Bogatiji seljaci, koji bijahu „predijaliste“, a ne kmetovi, plaćali su za krštenje svoga djeteta uvijek po 3 groša, a povrh toga 1 groš za „ozivanje“ u crkvi. Prigodom vjenčanja morala je župniku 1 groš platiti također „paranympha“ (podsneš, podeklić). Za sprovod plaćalo se 8 groši za obliženje, a 10 groši za udaljenije pokojne župljane. Za „vpelavanje“ u crkvu iza poroda plaćala je rodilja 1 groš i dala 1 svijeću. Za ispovijedanje plaćalo se 1 denar, a za posljednju pomast 3 groša. U području gradečke župe postojale su god. 1679. Tri kapele. Selo Cugovec imalo je drvenu kapelu sv. Barbare, koja bijaše posvećena. Kapela je imala novi drveni zvonik sa 2 dobra i blagoslovljena zvona. Oltar u kapeli bijaše načinjen od dasaka, te još nije bio posvećen. Posljednjih godina dogradiše kapeli onaj dio kod vratiju za veću udobnost naroda. Okolo kapele nalazilo se groblje, koje bijaše dobro ograđeno. Kapela sv. Barbare imala je gotova novca 37 rajnskih forinti i 7 groši, a narodu su na kamate pozajmljena 104 rajnska forinta. U selu Pakasin postojala je drvena kapelica sv. Ivana, koja bijaše već prije posvećena. Kapelica je imala zidan oltar, ali još neposvećen, pa drven toranj s malim zvoncem. Oko kapelice nalazilo se groblje, koje bijaše polovicom ograđeno. Kapelici pripadahu 2 rali oranice i 1 livada. Ove zemlje dadoše starješine u zakup uz godišnju najamninu od 24 groša. Kapelica sv. Ivana posjeduje 3 vagona žita i 10 i po vedara vina. Gotova novca ima 31 rajnski forint i 72 denara, a raznim je ljudima posuđeno 80 rajnskih forinti i 31 denar. U selu „Gornji Tučenik“ ili Buzadovac nalazi se drvena i dobro pokrita kapela sv. Nikole, koja je već posvećena. Kapeli je pred vratima godine 1679. dograđeno predvorje, nad kojim stoji zvonik od hrastova drveta s jednim blagoslovljenim zvonom. Istodobno je kapela dobila novu propovijedanicu, koju je izradio stolar. Kapela sv. Nikole posjeduje vrt i 4 rali oranice. Povrh toga ima 40 vedara vina i 8 rajnskih forinti gotova novca, a u dugovima (posuđeno raznim ljudima) 133 rajnska forinta i 8 denara. Kanonik arhiđakon Stjepan Nedelko pobilježio je, kolko koja glava obitelji u Gradecu mora godimice doprinijeti župniku u gotovu novcu. Seljaci su trovrsni. Jedni se zovu kmetovi, drugi su „predijaliste“, a treći su „inquilini“, koji se hrvatski zovu „hižari“ ili „pridvorci“, a neki su kasnije zvani „katane“. Vrijedno je ogledati njihova imena, da se danas vidi, čiji su djedovi još prije četvrt tisućljeća stanovali u Gradecu. Popis kanonika Nedelka pokazuje, da su god. 1679. predstavnici kmetskih obitelji u Gradecu bili: Juraj Rakoš, Tomo Jambrečak, Andrija Skerba, Juraj Filetić, Mijo Lukečić, Juraj Mikec, Luka Bagun, Petar Borić, Luka Šormin, Juraj Pelez, Petar Fučec, Ivan Rakoš, Mijo Grginec, Blaž Slaviček, Ivan Pacović i Andrija Pleško. Svaki od ovih je morao župniku u ime lukna dati po vagana žita. „Inquilini“ nisu imali svoje zemlje, a stanovali su ili u svojim kućama, koje sagradiše na vlastelinskom zemljištu ili u tuđim (većinom biskupovim) kućama. Ovi su biskupu u tvrđi služili kao plaćeni vojnici, stražari i vratari ili bi nadničarili u kuhinji, u vrtu ili u samom dvorcu. Zato i župniku mjesto lukna prodavahu gotov novac. Po 12 denara na godinu doprinašahu župniku ovi „inquilini“: Mijo Borić, Matija Hobolija, Juraj Krupec, Ivan Bošnjak, Luka Horvat, Ivan Lenardić, Tomo

Kućan, Nikola Novak, Mijo Škodić, Mijo Jambrečak, Juraj Lončar, Tomo Nohtić, Tomo Bazalo, Juraj Glatki, Andrija Lenardić, Stjepan Jambrečak i Petar Lenardić, te udovice Orjević, Lazarević, Hobolja, i Gjurkina. Po 25 denara plaćahu godimice župniku: Nikola Bogdan, Pavao Mikec i Mijo Grginec, koji su imali više dohotka nego li drugi „inquilini“. Jedan dio Gradeca zvao se već god. 1679. Pavlovec. Tu nisu stanovali „inquilini“, a niti kmetovi. Pavlovčani bijahu „predijalisti“, a ne kmetovi. Zato oni ne moraju biskupu zagrebačkom, kao svome vlastelinu, besplatno „robotati“ tj. orati, kopati, kositi, žeti, mlatiti i druge poljske poslove obavljati. „Predijalisti“ dakle ne idu „na tlaku“ poput kmetova, nego oni svoju dužnost prema vlastelinu vrše tako, da mu od svega priroda svoga podavaju određen dio u naravi, a povrh toga plaćaju u novcu daću „Jurjevčinu“ (o Jurjevu) i „Martinščinu“ (o Martinju). Isto tako doprinašahu „predijalisti“ i župniku u novcu mjesto da mu daju „lukno“. Redovito su glave obitelji „ predijalista“ u Pavlovcu plaćali župniku godimice po 32 denara. Takvi su „predijalisti“ god. 1679. u Pavlovcu bili: Mijo Humljan, Pavao Berhan, Fugaj ili Remenar, Juraj Jendrašić, Mato Kohmanović, Luka Fugaj, Mijo Bencet, Luka Šćerbašić, Jakov Krajačić, Pavao Silajec, Juraj Jajčar, Pavao Pećnjak, Matija Krupec, Juraj Pećnjak, Martin Duczy, Juraj Ferešić, Stjepan Tompa, Petar Kos, Martin Fugaj, Petar Vinceković, Nikola Martinjak, Marko Šašić, Juraj Bušić, Tomo Rešetar, Mato Babinski, Juraj Krupec, Luka Kalinski, Mato Fugaj, Stjepan Bušić, Juraj Rajtar, i Tomo Vinković, te udovice: Nikole Vincekovića, Mije Fugaja i Milekovića, pa siročad Martina Berhana. Svi ovi „predijalisti“ bijahu prilično imućni, u daleko boljem položaju od gradečkih „kmetova“ i „inquilina“ (podvoraca). Ipak je i među „predijalistima“ bilo siromašnijih seljaka, koji bi onda župniku doprinašali manji godišnji doprinos. Tako su po 16 denara plaćali župniku god. 1679 u Pavlovcu ovi „predijalisti“ Juraj i Luka Kalafaster, Juraj i Stjepan Bencet, Blaž i Stjepan Pećnjak, Luka i Mijo Vinceković te Juraj i Mato Čadić. Svi su ovi očito podijelili očinsku baštinu; zato svaki od spomenute braće plaća samo polovicu (tj. 16 mjesto 32 denara). Jedna grana obitelji Bencet podijelila se dapače u troje; zato Mijo Bencet, Luka Bencet i udova Bencet zajedno plaćaju 8 groši, tj. 32 denara. Napokon su u Pavlovcu živjela još 2 siromašna „predijalista“, koji ne uživaju cijeli „praedium“, pa ne plaćaju ni cijeli doprinos. To bijahu Juraj Hižak i Nikola Hunjek, od kojih je svaki doprinosio župniku samo 10 denara.

Nekadašnja župna crkva sv. Petra

Isti je kanonik Stjepan Nedelko, kao arhiđakon čazmanski, ponovno došao 11. veljače 1680. u Gradec, da obavi kanonsku vizitaciju gradečke župe. Crkva je nađena u istom stanju, kao prošle godine; samo je dobila 2 ispovijedaonice. Župni je dvor dobio novi vrt. Nedelko je točno popisao sve ljude, kojima je pozajmljen crkveni novac. Arhiđakon je Stjepan Nedelko 1. veljače 1681. obavio treći kanonski pohod gradečke župe. U svome izvještaju spominje kanonik, da cijela gradečka župa broji 2000 duša. Župnik Gabrijel Szembriborczy ističe, da trpi veliku štetu radi toga, što župljani ne popravljaju staju, štagalj i ogradu oko župnoga dvora. Radi siromaštva župljana nema župnik još niti krušne peći. Uz to se župnik tuži kanoniku, što biskup Borković više

vjeruje seljaku, nego li župniku. U dokaz toga navodi, da je biskup nekomu seljaku (mjesto župniku) povjerio čuvanje štaglja, u kojemu se sprema biskupova desetina. Nešto je pao i moral seljaka. Tako su biskupovi kmetovi Ivan Marić iz Novaka i Juraj Krupec iz Graberca (danas se to selo zove Grabrić) otjerali iz kuće svoje supruge. Drugomu pak seljaku, koji se doselio iz Vojne Krajine, je žena otišla nekamo tečajem prošlih gladnih godina. Isti je seljak bez točnoga znanja, da li mu je ova žena jošte živa ili je već umrla, doveo k sebi drugu ženu, premda nitko ne zna, gdje li se vjenčao s njom. Kanonik je pregledao crkvene račune, te je ustanovio, da je 20 rajnskih forinti od novca gradečke župne crkve posudio Ivan Isachich, koji bijaše tada kaštelan biskupove tvrđe u Gradecu. (Izačići su stari hrvatski plemići, koji su na rijeci Uni imali svoju tvrđu Izačić s imanjem. Odanle se radi neprestanih turskih provala zakloniše u sjevernu Hrvatsku, te je Ivan Izačić eto bio zapovjednik tvrđe u Gradecu.) Po nalogu zagrebačkog biskupa Martina Borkovića došao je kanonik arhiđakon Stjepan Nedelko 11. travnja 1682. opet u Gradec, da obavi vizitaciju gradečke župe. U svome izvještaju ističe, da je pregledao i u redu pronašao crkvene račune. Ništa nova nije opazio u župnoj crkvi i u kapelama. U Gradec je 12. siječnja 1683. došao zagrebački kanonik Juraj Pavun, da kao novi čazmanski arhiđakon pregleda sve župe svojeg arhiđakonata. U svome izvještaju kanonik Pavun točko opisuje župnu crkvu gradečku. Crkva ima dobar kor, što ga je izradio stolar. U crkvi se nalaze pod svodom 2 grobnice; jedna je određena za gradečke župnike, a drugu je nekada sagradila plemićka obitelj Zakmardi. Crkvi pripada i pivnica, koja je dobro pokrivena. Župnik Gabrijel Szembiborczy ima 38 godina. Protiv njega ne tuže se župljani. Kapelan se zove Ivan Puceković. Ima mu 27 godina, a svršio je (dakako poslije 6 razreda gimnazije) tzv. filozofiju, nakon čega je 18 mjeseci učio“casus“ (veliki katekizam i moralno bogoslovlje). Isti je kanonik Pavun 1. veljače 1684. opet došao u Gradec, da obavi kanonsku vizitaciju gradečke župe. Tom je prigodom pohvalio gradečkoga kapelana Ivana Pucekovića. Za njega naime u svome izvještaju ističe Pavun, da je marljiv u podjeljivanju svetih sakramenata, pa da je dobro odgovorio na sva pitanja, koja mu je po svojoj dužnosti stavljao kanonik arhiđakon. Učitelj Juraj Szembiborczy ima malo učenika, koje ne podučaje dobro u nauci, ali dovoljno za službu u crkvi, gdje pjevaju na koru. Ove je godine kanonik Pavun u selu Cugovcu našao kapelu sv. Barbare novo pokritu hrastovim daščicama. Oko te kapele nalazi se blagoslovljeno groblje, koje nije dovoljno ograđeno. Javni škandal u župi gradečkoj pobuđuje neka žena, koja je vještica. Ona običaje paliti slijepe mačke, pse, miševe, zmije i mnoge druge životinje, pa s ovako dobivenim pepelom izvodi svoje čarolije. Ova vještica krade mrtvacima iz glave vlasi, kojima se onda također služi u svojim zločinskima na veliki škandal cijeloga naroda. Kad je arhiđakonom čazmanskim postao kanonik Nikola Dobrilović, dođe on 10. svibnja 1685. po nalogu biskupa Martina Borkovića u Gradec, da obavi kanonsku vizitaciju. U svome izvještaju opisuje Dobrilović župnu crkvu ovako: Svetište crkve nalazi se na istočnoj strani. Iz svetišta vode vrata na sjever u sakristiju, koja ima oveći ormar za spremanje crkvenog odijela i posuđa; u zidu su učinjena još 3 ormara, dobro zatvorena. Zapadnu stranu crkve ispunjava drveni kor, koji s obje strane vodi prema sredini crkve. Jednostavna propovjedaonica, koju je izradio stolar, nalazi se u crkvi na sjevernom zidu, dakle od strane sakristije. Vrata u

crkvu vode sa zapadne strane. Ovdje je podignut drven toranj, u kojemu se nalaze 3 zvona. Krov na tornju i nad crkvom u dobrom je stanju. Crkva je posvećena, a posvetilo crkve slavi se prve nedjelje iza blagdana sv. Petra i Pavla. Župnikom gradečkim nije više bio Gabrijel Szembiborczy, nego Grga Vuković. On ima 33 godine, izučio je filozofiju i teologiju, darovit je govornik i revno propovijeda, radi čega je od naroda općenito hvaljen. Kapelana valjda nije bilo, jer ga kanonik ne spominje u svome izvještaju. Župnik ima kod sebe svoju sestru i njenu kćerku. One mu kuhaju, a dvori ga sluga, koji ima oko 50 godina. Protiv župnika nije kanonik od strane župljana čuo nikakova prigovora. Osim oranica ima župnik 1 livadu, 2 vinograda, 3 kmeta, i 8 slobodnjaka. Učiteljem u Gradecu bijaše god. 1685. Pavao Lenardić, očito domaći sin. (U izvještaju od god. 1679. spominju se u Gradecu 3 Lenardića: Ivan, Andrija i Petar. Iste je god. 1679. Matija Lenardić bio učitelj u susjednoj župi Dubravi). Za Pavla Lenardića izvještuje kanonik Dobrilović, da dobro poznaje latinski jezik (on je prema tomu valjda izučio gimnaziju, u kojoj se tada svi predmeti predavahu na latinskom jeziku). Nekada je gradečki učitelj od svake kuće u cijeloj župi dobivao godimice polovicu vagana žita. Sada mu pak svaki otac obitelji daje samo četvrtinu vagana žita. To dobiva zato, što u crkvi pjeva kod sv. mise, kod večernice i kod crkvenih obreda. Osim toga pripada učitelju 6 denara, kada prigodom sprovoda pjevanjem prati svećenika. Ako tko dade u crkvi služiti svečane (pjevane) zadušnice za pokoj duše umrloga, onda mora učitelju platiti 12 denara za pjevanje. Župna crkva ima 2 zvonara. Oni zajedno dobivaju od svakog oca obitelji polovicu vagana žita. Kanonik Dobrilović opisuje god. 1685. župni dvor u Gradecu ovako: Nova je kuća s istočne strane. U prvom katu ima 2 sobe, od kojih ona koja je okrenuta prema jugu, služi za stanovanje župniku, a ona prema sjeveru, tj. nasuprot biskupovu kaštelu, služi za goste. U prizemlju nalaze se pivnica i staja. Stara župnikova kuća posve je ruševna u prvom katu; u prizemlju pak ima kuhinju i sobu za družinu. Osim toga postoji novo sagrađena kuhinja, udaljena od kuće prema južnoj strani. Uz staru kuću postoji prema istoku župnikov vrtić, a prema jugu hambar za spremanje žita i štagalj za sijeno. Isti je kanonik Dobrilović gradečku župu vizitirao također 26. veljače 1687. Tada je župnu crkvu našao u boljem stanju. Župnik je naime dao svetište popoditi i zidove pobijeliti, a crkvene prozore povećati, da bude više svijetla. Crkva je dobila nove svjetiljke, te novu propovjedaonicu i krstionicu, što je izradio stolar. U svome izvještaju hvali župnika Grgu Vukovića. On ima 34 godine, te je valjan i uzoran svećenik, marljiv u propovijedanju i u vršenju crkvenih obreda. Uz to je Vuković pun znanja, jer je poslije gimnazije učio 2 godine filozofiju i 2 godine „casus“ (casista duorum annorum), a kasnije još i 2 godine teologiju. Zato je Vuković usprkos svoje mladosti već bio podarhiđakon čazmanski. Kad je mjesto Dobrilovića postao kanonik Petar Orehovački arhiđakonom čazmanskim, dođe on 26. ožujka 1688. u Gradec, da po nalogu novog biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića obavi kanonsku vizitaciju župe sv. Petra i Pavla. Za župnu crkvu piše Orehovači ovako: Ova je crkva okružena kaštelom biskupa zagrebačkoga. Zato ne može oko sebe imati groblje, koje se nalazi izvan i iznad sela Gradec. Tamo je i drvena kapelica sv. Mihalja arkanđela samo pokrivena, ali bez vrata; u njoj nije jošte služena sveta misa. Župnik Grga Vuković, inače podarhiđakon čazmanski, ima 35 godina; svećenik je 9 godina, a župnik 4

godine. Dosta je učen čovjek, izvrstan propovjednik, a uzoran i brižan svećenik, koga svi hvale. Župnik ima dobre knjige: „casisticos (za katekizaciju), concionatores (za propovijedanje) ac alios“. Dobro vodi matice krštenih i vjenčanih. Kapelan se zove Juraj Vuković. Ima mu 29 godina, svećenik je 1 godinu, dovoljno je učen, a župnik je s njim zadovoljan. Župnik ima kod sebe sestrinu kćer od 18 godina, rođakinju od 16 godina, sestrina sina dječaka, te pastira i slugu Ivana. Cijela ova župnikova družina stanuje pod drugim krovom u staroj kuriji. Ženske ne smiju ulaziti u kuću, gdje stanuje župnik. Učitelj Pavao Lenardić dobro poznaje latinski jezik. Narod je s njim zadovoljan. No župnik se tuži, da učitelj u tjednim danima rijetko dolazi u crkvu; uz to nema dobro grlo za pjevanje u crkvi, a o svećenstvu običaje govorit premalo dostojno. Kakove bijahu prilike u gradečkoj župi god. 1688., o tome izvješćuje kanonik Orehovački ovako: Župljani se marljivo ispovijedaju, a o Uskrsu primaju presvetu Pričest. Nema javnih grešnika, koji bi škandalizirali narod, osim nekog ubojice, koji je prošle godine ubio zvonara. Prema odredbi zagrebačke sinode plaća svaki čovjek župniku prije sv. ispovijedi 1 denar. Ako nema novaca, onda daje župniku robu u vrijednosti od 1 denara. Narod je zadovoljan sa župnikom, protiv koga ne iznosi nakove tužbe. Zvonari Matija Lončar i Juraj Nohtić dobivaju godimice od svake kuće polovicu vagana žita. Kada zvonar zvoni mrtvomu, plaćaju mu se napose 4 denara. Ako u crkvi otvara grobnicu, onda dobiva za taj posao 6 denara. Za vjenčanje plaćaju župniku predijalisti po 1 rajnski forint (tj. 80 denara), a svi drugi župljani (tj. kmetovi, pridvorci i graničari) samo po 16 denara. Ako župnik ide bolesnika ispovijedati izvan Gradeca, onda dobiva 1 denar. Za krštenje djeteta plaćaju predijalisti 12 denara, a drugi župljani 5 denara od muškoga i 4 denara od ženskoga djeteta. Ova se pristojba povisuje u vrijeme od Uskrsa do Duhova na 24 denara za dijete predijaliste, a na 12 denara za djecu drugih župljana. Mjesto lukna podavahu gradečkom župniku stanovnici Gradeca i Pavlovca u gotovu novcu. Po 2 groša (8 denara) godimice plaćali su župniku god. 1688. gradečki biskupovi kmetovi: Mijo Filetić, Blaž Rakoš, Mato Dedak, Blaž Skerba, Juraj Rakoš, Grga Mikec, Luka Bagun, Stjepan Borić, Mijo Lukačić, Petar Fučec, Mijo Grginec, Luka Dedak i Blaž Slaviček. Po 3 groša (12 denara) plaćahu godimice župniku ovi „inquilini“ (pridvorci): Petar Lenardić, Juraj Lončar, Mijo Grginec, Juraj Krupec, Andrija Lenardić, Nikola Mikec, Mato Barulec, Mijo Borić, Juraj Glatki, Tomo Bazalo, Luka Horvat, Stjepan Jambrečak, Matuna Lončar i Petar Jambrečak; a po 6 groši plaćali su „inquilini“: Nikola Bogdan i Pavao Mikec. Po 4 groša ili 18 denara plaćali su na godinu u Pavlovcu ovi predijaliste: Mijo Vinceković, Tomo Bušić, Stjepan Brenčić, Pavao Bušić, Petar Kos, Juraj Vinceković, Luka Fugaj, Pavao Kos, Martin Vinceković, Mijo Rajtar, Marko Vidović i Mijo Bencet. Po 8 groši (ili 32 denara) plaćali su ovi pavlovečki predijaliste: Luka Kalinski, Stjepan Krajačić, Luka Rajtar, udova Margareta Szillay, Martina Duczy, Marko Jajčar, Mijo Bremzer, Toma Dolački, Barbara Šćerbašić, Ivan Furaj, Juraj Bušić, Luka Kafaster, Marko Serec, Juraj Kafaster, Mijo Jandrašić, Juraj Krupec, Tomo Vinković, Luka Lukšin, Andrija Krubec, Martin Pećnjak, Matija Ježić, Mato Fugaj, Juraj Vinceković, krojač Babinski, Matija Babinski i Luka Vinceković. Samo po 3 groša (12 denara) plaćali su: Ivan Jakopović i udova Stjepana Bremzera; samo 1 groš Matija Fugaj, a 10 denara Juraj Hižak. Kanonik Petar Stabarković došao

je, kao novi arhiđakon čazmanski, 11. rujna 1693. u Gradec, gdje je po nalogu biskupa Aleksandra Ignjata Mikulića obavio kanonsku vizitaciju. Župnikom je još uvijek bio Grga Vuković. Za njega javlja kanonik, da ima 43 godine; svećenik je već 14 godina, a kao župnik u Gradecu služi 9 godina. Dobro vodi knjige krštenih i vjenčanih; mnogo je pribrao znanja; napose bavi se proučavanjem špekulativne teologije. Točno vrši zaključke i odredbe zagrebačke sinode. Svi ga hvale radi obavljanja svetih sakramenata. Ništa ne iznose protiv njega osim da je kolerik (razdražljive ćudi). Kod sebe ima svoje rođakinje: udovicu i njenu kćerku, te jednoga dječaka od 15 godina. Župljani mu iz temelja podigoše novi štagalj, i to na drugom zgodnijem mjestu, nego li bijaše prije toga. Župnik je dobrovoljno kupio materijal (hrastove daščice) za pokrivanje ove gospodarske zgrade. O narodu u gradečkoj župi izvještuje kanonik biskupu ovako: Svi su rimokatolici, a samo su dvojica javni grešnici. Jedan od njih je Luka Bagun, koji je nadavno – oko svetkovine Lovrenčeva – počinio ubojstvo. Drugi je Nikola Ivačin, koji bez vjenčanja stanuje s udovicom Mihalja Hendaka. (U izvještaju od god. 1688. spominje se Ivačin u selu Tučeniku, a Hendak u Salajcima). Protiv učitelja Pavla Lenardića nije kanonik čuo nikakve pritužbe. Zvonarsku službu obavljaju Matija Tušić i Franjo Janković. Isti je kanonik Petar Stabarković obavio kanonsku vizitaciju gradečke župe 31. srpnja 1696. po nalogu novoga zagrebačkoga biskupa Stjepana Selišćevića. On je u Gradecu našao istoga župnika Vukovića, učitelja Lenardića, te zvonare Rušića i Jankovića. U župnoj crkvi je blizu velikog oltara postavljeno novo klečalo „pro personis dignioribus“ (za časnije osobe), naročito pak za biskupa, koji je tada valjda počeo češće dolaziti na svoje imanje u Gradec. Kanonik je konstatirao, da seljaci plaćaju 7 postotne kamate za novce, koje posuđuju od crkve i od kapela.

Gradečka župa do 1699.-1729.

Kad je čazmanskim arhiđakonom postao kanonik Mijo Šimunić, dođe on 2. kolovoza 1699. po nalogu biskupa Stjepana Selišćevića u Gradec, da obavi kanonsku vizitaciju. U svome izvještaju ističe Šimunić, da bi što prije trebalo popraviti krov na župnoj crkvi, koji je sav od hrastovih daščica. Zvona su u tornju slomljena. Novi je (istočni) župni dvor u dobrom stanju, dok se stari (zapadni) župni dvor danomice pretvara u ruševinu. Tada je gradečkim župnikom bio Martin Fortuna. O njemu izvještuje kanonik biskupu ovako: Ima mu 30 godina. Svećenik je 6 godina, a župnikom u Gradecu postade prije 2 godine. Osim gimnazije svršio je filozofiju, a 3 godine učio je „casus“ u zagrebačkom klerikatu. Marljiv je u propovijedanju, a nitko u župi nije umro njegovim propustom bez ispovijedi ili bez krštenja. Kod sebe ima zaključke zagrebačke sinode, kojih se točno drži. Dobar je svećenik, ugodan i pošten čovjek, ali nešto preslab ekonom (gospodar). Kod sebe ima staru majku, brata i pristojnu djevojku, koja mu je također rođakinja. Narod se tuži, da se župnik u sabiranju lukna služi većom mjerom, nego li je običajna u gradečkoj župi. Nato župnik odgovara, da krajišnici hoće plaćati posebnom svojom mjerom koja je manja od običajne; on pak želi svuda provesti istu mjeru. Kanonik u svome izvještaju kaže, da župnik radi pravedno. O narodu pak izvještuje biskupu ovako: Svi su seljaci katolici osim jednoga

Vlaga. Pred Uskrs dolaze svi župljani na ispovijed. Nitko ne vodi škandalozan život. Ipak se u župi već 15 godina trpi neki ubojica. Kanonik je odredio, neka se taj ubojica privede pokajanju. Župnik se kanoniku potužio, da oni župljani, koji okupiraše posjede umrlih ili pobjeglih žitelja, ne će od njih davati župniku nikakova lukna. Zato župnik moli biskupa, neka dobrohotno izvoli pomoći u tome pitanju. Učitelj Juraj Boczak ne će župnika slušati, već je prkosan. Zvonarsku službu obavljaju Mijo Pleško i Mijo Hobolja. Naredne je godine 1700. došao 28. srpnja u Gradec zagrebački kanonik Antun Vukmerović, da po nalogu biskupa Selišćevića obavi kanonsku vizitaciju gradečke župe, premda je on bio varaždinski, a ne čazmanski arhiđakon. Župnu je crkvu našao u istom stanju, kakova bijaše god. 1699. Župnik Martin Fortuna iskazuje, da mu sada narod točnije podaje lukno, slušajući dobiveni nalog od biskupa. Ipak se župnik tuži, da mu župljani o blagdanu Spasovu (Preobraženje Isusovo) ne će podavati sir, kako su dužni dati. O župniku izvještuje Vukmerović, da ima dovoljno znanja, te je dobro odgovarao na postavljena pitanja iz duhovne pastve. Župnik drži crkvu i župni dvor u redu, a veoma je revan u popravljanju župne crkve i područnih kapela. Narod ga hvali radi marljivog propovijedanja i radi točnog obavljanja svetih sakramenata. Dobro vodi knjige krštenih i vjenčanih. Narod je sav rimokatoličke vjere, izuzev 2 vlaške kuće, koje pripadaju istočnoj crkvi. Župnikovom krivnjom nije nitko umro bez krštenja ili bez ispovijedi. U ono je doba na kaptolu zagrebačkom živio kanonik Toma Kovačević. On bijaše historičar, te se njegovi rukopisi o crkvenoj povijesti hrvatskoj čuvaju i danas jošte u arkivu Hrvatske akademije. Po nalogu biskupa Stjepana Selišćevića dođe kanonik Toma Kovačević 1. prosinca 1701. u Gradec, gdje je obavio kanonsku vizitaciju župe sv. Petra. Tada je već bio znatno oštećen stari drveni toranj župne crkve, te je župnik Martin Fortuna marljivo prikupljao materijal za gradnju novoga tornja. Župnik uopće dobro rukovodi svoju i crkvenu ekonomiju, a u valjanom redu drži župnu crkvu i župni dvor. Ovaj se dvor nalazi južno od biskupova kaštela (tvrđice). On je od kaštela udaljen toliko, koliko se može kamenom nabaciti. Župni je dvor građen od hrastova drveta, a sastoji se iz 2 zgrade. Istočna (novija) zgrada ima 2 sobe, svaku s 3 prozora; jedna soba gleda prema jugu, a druga prema sjeveru. Zapadna (starija) zgrada ima samo jednu sobu s 3 prozora, a gleda prema kaštelu. Pod sobama novije zgrade nalaze se pivnica i staja, a u staroj zgradi je kolnica. Župnik drži kod sebe svoju majku, te 1 sluškinju i 1 slugu. Nitko ne sumnja u čistoću župnikova života. Jedini je prigovor, da premalo voli čitanje bogoslovnih knjiga; zato ne zna uvijek dobro odgovoriti na kanonikova pitanja. Narod je u gradečkoj župi sav katoličke vjere. O Uskrsu se svi odrasli župljani ispovijedaju. U cijeloj župi nema nijednoga „dvoženca“ (takovih je „dvoženaca“ tada bilo dosta u Posavini i u Pokuplju). Javni grešnik je samo Stjepan Filipčić, koji je tukao župnika u Lovrečini. Da ne služi kao škandal drugim župljanima bilo je Filipčiću naloženo, neka ide u Zagreb, gdje će se ispovjediti i činiti pokoru; ali Filipčić se ne htjede pokoriti tomu nalogu. Učitelj Juraj Boczak dobiva od svake kuće u gradečkoj župi po jednu „štrtinku“ (četvrt vagana) žita. Kod toga vrijedi „zagrebačka mjera“ (tada je u Hrvatskoj bilo više raznih mjera, premda je hrvatski sabor odredio poseban službeni vagan za uporabu u trgovini). Za sudjelovanje kod sprovoda dobiva učitelj 6 denara. Kada pak župnika o blagdanu Svetih Triju Kraljeva prati, onda mu

svaka kuća daje po 1 povesmo lana. Isti je kanonik Toma Kovačević podnio tom prigodom biskupu izvještaj o „altariji“ u Pakasinu. Ovu je „altariju“ u korist gradečkog župnika osnovao glasoviti hrvatski protonotar Ivan Zakmardi sa svojim bratom Jurjem (oba ova hrvatska plemića bijahu rođeni Križevčani, a izumriješe bez potomaka). Ivan i Juraj Zakmardi posjedovahu cijelo selo Pakasin, u kojemu se tada nalazilo 8 kuća. Predstavnici ovih kuća bijahu: Matej Kozarić, Mijo i Tomo Ban, Mijo i Pavao Zmiš, te Mijo, Nikola i Toma Dečak. Svaka je kuća morala Zakmardima kao svojoj vlasteli godimice dati po jedno svinjče, a povrh toga desetinu od godišnjeg prihoda u pšenici, raži, ječmu, zobi, prosi i heljdi (tada se u Hrvatskoj nije jošte sijala kukuruza). Braća Ivan i Juraj Zakmardi godine 1658. odrediše, da će od sada spomenuti njihovi kmetovi morati u svemu slušati gradečkoga župnika kao svoga vlastelina. Njemu mora svaka kuća dati godimice po jedno svinjče ili mjesto toga 1 ugarski forint (tj. svoga prihoda od prose i heljde moraju župniku u Gradec dovesti u zrnu, a desetinu pšenice, raži, ječma i zobi u vezanim snopovima. Od cijele tako dobivene desetine pripadaju dvije trećine župniku, a jedna trećina kapeli sv. Ivana u Pakasinu. Isto tako prepuštaju braća Zakmardi župniku gradečkom i kapeli sv. Ivana u Pakasinu svoj vinograd; ovaj se nalazio sjeverno od kraljevske ceste, koja vodi u Križevce. U ime ovako osnovane altarije ima gradečki župnik svaki tjedan služiti po jednu svetu misu za pokojnika, koji više nemaju nikakovih potomaka na tome svijetu. Tako je evo gradečki župnik god. 1658. postao vlastelinom u Pakasinu. Čini se ipak, da mu nije bilo ugodno upravljati s tamošnjim kmetovima, premda braća Zakmardi u zakladnici od god. 1658. izrijekom kažu, da kmetovi moraju u svemu slušati župnika; oni dapače moraju poći sa župnikom, kamogod ih povede; moraju mu raznašati i listove, jer tada još nije bilo u Hrvatskoj pravih poštanskih ureda. Nato je zagrebački biskup Ignjat Mikulić god. 1691 dozvolio da se imanje Pakasin za 600 rajnskih forinti prodade Ivanu pl. Jelačiću. Upravo je tada zemaljskoj blagajni kraljevne Hrvatske nužno trebalo novaca za podmirenje troškova, jer se vodio velik rat s Turcima za oslobođenje Slavonije. U ono doba nije bilo u Hrvatskoj nijedne banke ili štedionice, koja bi državi posudila novce. Zato je kraljevina Hrvatska od gradečke župe posudila spomenutih 600 rajnskih forinti, što ih je za imanje Pakasin položio Ivan pl. Jelačić na račun toga duga plaćat će državna blagajna 6 postotne kamate, dakle godimice po 36 rajnskih forinti. U tu svrhu predala je država župnom uredu u Gradecu zadužnicu, u kojoj se obvezuje, da će točno plaćati kamate; ako se toga ne bi držala državna blagajna, onda mora platiti dvostruko, tj. 72 mjesto 36 forinti. Od spomenutih 36 forinti ostat će župniku 24, a 12 forinti (jedna trećina) ide u korist kapele sv. Ivana u Pakasinu. Kad je kanonik Toma Kovačević po nalogu biskupa Selišćevića ponovno 25. studenoga 1702. došao u Gradec, našao je već pripravljeno mnogo građevnog materijala za novi toranj župne crkve. Mjesto prijašnjeg drvenog tornja namjeravahu graditi zidani toranj. U tu svrhu dao je župnik paliti cijelu kuću (peć) opeka. Župnik se od posljednje kanonske vizitacije više bavi knjigom; zato je i mogao sada valjano odgovarati na pitanja kanonika Kovačevića. Župna je crkva dobila opet kapelana. Zove se Juraj Skorić; ima mu 28 godina; zaređen je prije 14 mjeseci, a u Gradecu služi 9 mjeseci. Skorić je u Zagrebu svršio filozofiju, a 2 godine učio je „casus“ (zato mu Kovačević daje oznaku: „casista duorum annorum“). Kapelan je priprost čovjek, ali

dobroga srca. Marljivo obavlja svete sakramente, ali ne voli propovijedati. Nema prigovora čistoći njegova života. Sav je narod katoličke vjere. O Uskrsu se ispovjediše svi odrasli župljani osim Petra Škudaša, biskupova kmeta iz Podjalesa. U cijeloj župi gradečkoj nema nijednoga „dvoženca“ ili javnoga grešnika, koji bi škandalizirao puk. Župnik se tuži, da mnogi župljani ne će plaćati lukno po starom propisu; osobito oni, koji su kupili pusta selišta (posjede bez gospodara). Učitelj je Juraj Boczak, a zvonari su Mijo Pleško i Juraj Lenardić. Prigodom naredne kanonske vizitacije, koja je obavljena 28. lipnja 1704., bio je već gotov novi toranj župne crkve gradečke. Ipak nije bio zidan od opeke, nego podignut od hrastova drveta i pokriven hrastovim daščicama. U tornju bijahu 3 zvona, od kojih je ponajveće težilo 3 cente, srednje je imalo 2 cente, a treće zvono bijaše maleno i slomljeno. Prva dva zvona bijahu posvećena blaženoj djevici Mariji. Groblje se nalazilo izvan sela (tamo, gdje je biskup u 19. vijeku uredio svoj majur); bilo je pak blagoslovljeno i dobro ograđeno. Župnik Martin Fortuna rodom je iz Bosiljeva. Ima mu 36 godina; zaređen je prije 11 godina, a u Gradecu služi 8 godina. Dosta je naobražen, često propovijeda, a savjesno služi sv. mise i večernjice. Učitelj Jakov Lacković, katoličke vjere, pjesnik i dobar pjevač, pjeva kod sv. mise i večernjice, a marljivo ministrira u tjednim danima. Ima kuću i vrtić. Godimice dobiva od svake kuće u cijeloj gradečkoj župi po jednu četvrtinu vagana (zagrebačke mjere) prose. Kada župnik obilazi (o Trima Kraljima) kuće „s križicom“ u ruci, prati ga učitelj, koji u svakoj kući dobiva 1 denar u novcu ili lan u vrijednosti od 1 denara. Prigodom sprovoda dobije 6 denara, a kada pjeva kod zadušnice, onda mu se daje po 12 denara. Zvonari Mijo Pleško i Juraj Lenardić marljivo zvone i u redu drže župnu crkvu. Zato im svaka kuća daje godimice pol vagana žita (gradečke mjere). U onim selima, koja imaju svoje kapele (npr. u Cugovcu, Tučeniku i u Pakasinu), ne dobiju zvonari ništa, za zvonjenje mrtvomu plaćaju se 4 denara. Kada župnik ide služiti sv. misu u koju područnu kapelu, onda tamošnji seljaci moraju po starom običaju prirediti dobar objed za župnika i za učitelja. Od toga se mogu otkupiti tako, da župniku daju 1 rajnski forint, a učitelju 5 groši (tj. 20 denara ili jednu četvrtinu forinta). Svaka kuća mora župniku godimice (na Spasovo) dati po 1 sir. Seljaci iz Gradeca plaćaju župniku za sprovod 3 groša (ili 12 denara); seljaci iz Velikog i Malog Brezovca 4 groša, (iz Podjalesa 6 groši Graničari (iz Cugovca, Lubena, Grabrića i drugih sela istočno od rijeke Glogovnice) plaćaju 15 groša za sprovod odraslih, a 10 groši za sprovod djetetu. Predijaliste (u Pavlovcu, Repincu i u Potočecu) plaćaju za sprovod i za vjenčanje prema svojoj mogućnosti, a strani ljudi plaćaju za sprovod 1 ugarski forint (dukat). U korizmi plaća svaki župljanin za ispovijed 1 denar u novcu ili u robi. Kada župnik o Trim Kraljima ide „s križicom“ blagoslivljati kuće, dobije svagdje po 4 denara u novcu ili odgovarajuću vrijednost u robi. Za krštenje muškog djeteta plaća se 5 denara, a za krštenje ženskog djeteta 4 denara; predijaliste moraju dati 3 groša (12 denara). Ako se dijete krsti u razdoblju od Uskrsa do Duhova, onda župniku plaćaju predijaliste 6 groši, a drugi župljani 3 groša. Kada župnik ide ispovijedati bolesnika, onda dobiva 1 denar. Za vjenčanje plaćaju Gračani 4 groša (16 denara), a drugi župljani prema pogodbi. Narednu kanonsku vizitaciju u Gradecu obavio je 27. lipnja 1710. zagrebački kanonik Grga Pravigić, kao arhiđakon čazmanski. U svome izvještaju konstatira Pravigić, da je gradečka župna crkva iza posljednje

vizitacije god. 1704. dobila novi krov od drvenih daščica, ali samo iznad svetišta. Pred crkvenim je vratima – s južne strane – učinjeno od hrastovine predvorje, gdje se služi sv. misa, kada dođe mnogo vjernika, koji ne mogu stati u samu crkvu. Nadalje je crkva dobila za glavni oltar bojadisan oltarnik, koji u sredini ima bojadisanu sliku sv. Petra. Stolar je izradio 4 drvena svijećnjaka, koji su posrebreni. Presveto se otajstvo čuva u ciboriju, koji ima srebrenu – iznutra pozlaćenu – kupu. Ciborij se nalazi u tabernakulu na glavnom oltaru. Župnik se tuži, da narod ne će uzdržavati ogradu oko groblja i oko župnoga dvora. Inače se vjernici ispovijedaju o Uskrsu, svetkuju blagdane, rado polaze sv. misu i pozorno slušaju propovijed. U župi nema dvoženaca i javnih grešnika osim jednoga, koji je zaveo svoju rođakinju u 4. stupnju, te je onda pobjegao na teritorij Vojne Krajine. Župnik Juraj Rogan ima 32 godine. Rodom je Hrvat iz Siska, zaređen je prije 8 godina, a svršio je u Beču filozofiju i špekulativnu teologiju. Rogan je prije 4 i po godine postao župnikom u Ivaniću, a god. 1710. u Gradecu, gdje dobro vrši svoju službu, a dovoljno odgovara na pitanja, koja mu je postavio arhiđakon. U Gradec je 15. veljače 1715. došao kanonik Matija Mužinić, da kao čazmanski arhiđakon obavi kanonsku vizitaciju. Župna je crkva dobila novi glavni oltar sv. apostola Petra i Pavla. Taj pozlaćeni oltar ima 2 sprata. U donjem je spratu u sredini kip bl. djevice Marije, koja u naručju drži maloga Isusa; na lijevoj strani je između 2 stupa kip sv. kralja Ladislava, a na desnoj strani – također između 2 stupa – kip kralja Stjepana. U gornjem je spratu kip sv. Petra, koji u desnici drži ključeve, a u ljevici knjigu; desno od njega je kip sv. Jurja, a lijevo sv. biskupa Martina; oba su sveca na konju. Usred oltara – ispod nogu bl. djevice Marije – nalazi se novi tabernakul, a nad njim križ. Desno od tabernakula stoji malen kip sv. Petra, a lijevo kip sv. Pavla, koji u desnici drži mač, a u ljevici knjigu. Župna je crkva iza posljednje vizitacije dobila dvije nove zastave od crvenoga damasta, koji je urešen zlatnim resama i svilenim franzama. Prva zastava ima na jednoj strani u sredini sliku sv. apostola Jakova, a na drugoj strani sliku sv. evanđeliste Ivana. Druga zastava ima na jednoj strani sliku sv. apostola Andrije, a na drugoj strani sliku sv. apostola Bartola. Nadalje izvješćuje kanonik Mužinić, da je u novije doba podignuta kapelica Žalosne Majke Božje na trgu pred mostom koji vodi u gradečki kaštel. Ova je kapelica građena od hrastovine, a i pokrita je hrastovim daščicama. Duga je 4, široka 3, a visoka (do krova) 2 hvata. Ulazna drvena vrata ima sa sjeverne strane, a po 1 prozor gleda na istok i zapad. U kapelici je kamenit kip bl. djevice Marije na kamenitom stupu. Majka Božja drži u krilu mrtvo tijelo Isusovo. Drveni oltar ima 2 slike, od kojih jedna prikazuje Žalosnu majku Božju, a druga Blaženu Djevicu Mariju Remetsku. Kapelica nema posebnu imovinu, a isto tako niti crkveno posuđe i misno odijelo. Prigodom kanonske vizitacije od 6. veljače 1720. izvješćuje kanonik Mužinić, da je kapelica Žalosne Majke Božje dobila novi strop. Župnom su dvoru sa sjeverne strane prigrađene 2 sobe, a dobio je i peć. Župnik se tuži, da mu župljani ne će podavati lukno, osobito oni iz Cugovca, Pavlovca i Festinca. Isto tako ne će narod podizati križeve, gdje su prije postojali. Kanonik Tomo Plešić, koji je 27. svibnja 1725. Došao u Gradec, da obavi kanonsku vizitaciju, izvješćuje, da je kapela Žalosne Majke Božje na gradečkom trgu dobila novi oltar, koji je pozlaćen. Prije 4 mjeseca postao je gradečkim župnikom Nikola Srebrić, koji ima 30 godina. On je filozofiju i teologiju

izučio u Beču, a zaređen je za svećenika prije 6 godina. Srebrić uredno vodi knjigu krštenih i vjenčanih. Da su župljani zadovoljni s njim, pokazaše time, što su mu podignuli novi štagalj i dobro ogradili župnikov vrt, a na veću zgradu župnoga dvora staviše nove krovne daščice. Župnik se pritužio, da mu župljani uskratiše plaćati uobičajenu korizmenu štolu, tj. po 1 denar od svake osobe prigodom korizmene ispovjedi. Kanonik je radi toga opomenuo župljane, koji mu obećaše, da će od sada redovito plaćati.

Gradečka župa godine 1729.-1752.

Gradečku je župu 9. veljače 1729. Vizitirao zagrebački kanonik Nikola Stanislav Pepelko. Iz njegova opširnog izvještaja iznosim ove podatke: Župna je crkva od temelja zidana, ali premalena za toliki narod. Osim glavnog ima i 2 pokrajna oltara. Na strani evanđelja nalazi se oltar Blažene Djevice Marije, koji ima 2 kipa, i to: u sredini kip majke Božje, s desne strane kip sv. Katarine, a s lijeve strane kip sv. Barbare. Odozgo nad ovim oltarom je kip sv. Martina vojnika. Na strani epistole nalazi se oltar Preobraženja Isusova. I tu su odozdo 3 kipa, i to: u sredini kip Preobraženja, a sa strane kipovi sv. Ilije i Mojsije; nad njima je kip sv. Jurja. Crkva se nalazi unutar biskupova kaštela; trebalo bi ju povećati, a popraviti kor i – u pogledu menza (stolova) – oltare. Propovijedaonica je pretijesna i nezgodno položena. Na pročelju ima crkva drveni toranj, u kojemu su 3 zvona srednje veličine. Mala zidana sakristija nalazi se sjeverno od svetišta. Župna crkva ima 3 zidane grobnice. Prva je u svetištu pred velikim oltarom, drugu je obitelj Zakmardi uredila kod ulaza u svetište, a treća je kod zvonika blizu glavnih vrata. U prvoj se grobnici pokapaju samo gradečki župnici, u drugoj članovi plemićkih obitelji, a u trećoj svaki mrtvac, za kojega se plati određena pristojba. Drveni župni dvor ima u prizemlju pivnicu za vino, te spremište za žito i druge potrepštine, a u prvom katu 4 sobe za stanovanje prema sjeveru, te 1 sobu i komoricu prema istoku (kao ostatak stare župne zgrade). U župnom se dvorištu nalazi družinska kuća s kuhinjom, zatim štagalj, staja i kotac. Prema istoku se proteže župnikov vrt. Cijeli župni dvor s vrtom i gospodarskim zgradama zaprema površinu od jedne rali. Zapadno od župnoga dvora vodi cesta prema Zagrebu, s južne je strane kuća Marka Hobolje, s istoka je vlastelinski vrt, a sa sjevera je trg, koji se prostire između župnoga dvora i biskupskoga grada (tvrđe). Župnik ima 3 kmeta, od kojih mu svaki mora dati na tjedan 2 besplatna težaka od Martinja do Petrova, a po 3 težaka od Petrova do Martinja. Od zemljišta uživa župnik 2 rali oranice zapadno od Gradeca i 1 ral oranice u Lovrentovici; zatim livadu Popovicu, koja godimice daje 12 vozova sijena, pa 2 vinograda, od kojih se prvi zove Mladina, a drugi je na brežuljku Cugavcu; prvi vinograd treba 15, a drugi 12 kopača. Župnik dobiva godimice 36 forinti kao kamate u ime Zakmardijeve zaklade uz dužnost, da svaki tjedan služi 1 svetu misu za pokoj duša brojnih mrtvaca obitelji Zakmardi. U ime štolarine plaća se 3 groša (tj. 12 denara) za posljednju pomast, a 1 denar za korizmenu ispovijed. Za sprovod plaćaju 6 groši kmetovi iz sela: Repinec, Festinec, Veliki i Mali Brezovec, te Gornji i Donji Jales. Selu Pakasinu plaća se 6 groši za sprovod djeteta, 10 groši za sprovod drugih članova obitelji, 15 groši za sprovod majke, a 20 groši (tj. rajnskih forint) za

sprovod oca obitelji. Poput žitelja iz Pakasina plaćaju svi predijalisti i oni gradečki župljani, koji stanuju istočno od rijeke Glogovnice, tj. u Cugovcu, Grabriću, Fuki, Zabrđu, Lubeni, Salajcima, Tučeniku i Buzadovcu. Za vjenčanje plaćaju kmetovi i hižari 3 groša, a svi predijalisti 1 „imperijal“, koji vrijedi 30 groši, ili 1 ugarski forint, koji vrijedi 25 groši. Za ozove se župniku plaća 1 groš. Prigodom vjenčanja ima župniku dati podsneš 1 groš, a svi ostali svatovi, koji prisustvuju vjenčanju, zajedno plaćaju 6 denara. Kada župnik „s križicom“ ide u Božiću blagoslivljati kuće svojih župljana, dobiva u svakoj kući 1 groš. Prigodom procesija na prosne dane ima svaka kuća dati župniku 1 sir ili mjesto njega 1 groš; isto tako na Spasovo. Kada župnik pjeva sv. misu za mrtvaca, plaća mu se 8 groši. Za krštenje plaćaju predijalisti 3 groša, a drugi župljani 5 denara za krštenje dječaka ili 1 groš za krštenje djevojčice. Ova se pristojba podvostručuje, ako se krštenje obavlja u tzv. Uskrsno doba (od Uskrsa do Duhova). Kada župnik u nedjelju ili na blagdan služi sv. misu u područnoj kapeli izvan Gradeca, pripada mu objed, koji se može otkupiti s 1 rajnskim forintom. Osim župnika Nikole Srebrića, koji je rodom plemić iz Siska, vrši u gradečkoj župi duhovnu pastvu kapelan Pavao Skok. Učitelj Petar Karloczy ima novo sagrađenu učiteljsku kuću. On je kanoniku Pepelku podnio ovu tužbu: Nekada je selo Pakasin spadalo pod župu u Križevcima, a sada pripada gradečkoj župi. Tamošnji su seljaci kmetovi zagrebačkog biskupa. Oni su križevačkom učitelju za sudjelovanje kod sprovoda plaćali 5 groša; otkada su pak pripojeni gradečkoj župi, ne će plaćati ništa. Zvonari Juraj Fućec i Martin Lenardić moraju po starom običaju u vrijeme berbe sabirati mošt za župnu crkvu. Ova ima u župnom dvorištu drvenu pivnicu, u kojoj se nalaze 3 lagva s 34 vedara vina. Zvonari se moraju brinuti, da uvijek gori ulje u svjetiljci pred velikim oltarom. Ovu je svjetiljku dala postaviti Margareta pl. Kušević, udovica Lukarić. Ona je ostavila zakladu od 300 forinti, da se njezinim prihodom nabavlja ulje za tu svjetiljku. Novac je posuđen imanju Črnkovec, koje sada drži Gabrijel pl. Patačić. Kanonik Petar Matačić, koji je 1. ožujka 1732. po nalogu biskupa Jurja Branjuga obavio kanonsku vizitaciju gradečke župe, izvješćuje ovako: Župna je crkva dobila kor nad vratima sa zapadne strane, a 3 prozora prema južnoj strani, uslijed čega je postala svjetlija. Crkveni bi krov trebalo popraviti, a u crkvi nema ispovjedaonica. Na Petrovo dolazi u Gradec mnogo ljudi iz drugih župa. U župnikovom je dvorištu sagrađena od hrastova drveta nova družinska kuća s kuhinjom. Ispod gradečkog brežuljka podignuta je na ravnici kod Glogovnice nova drvena kapelica „trpećeg Isusa“. Kapelica je četverouglasta i dosta visoka, ali premalena. Oltar ima kameniti stol. U sredini je ostavljeno mjesto za buduću sliku, a u gornjem dijelu oltara nalazi se čudotvorni kip Isusa Krista. Kip je položen na stup, a ima žalostan izraz. Cijeli je oltar djelo valjanoga kipara. Kapela Žalosne Majke Božje na gradečkom trgu dobila je oltarnik sa slikom bl. djevice Marije. Kapela pak sv. Ivana Krstitelja u Pakasinu tako je ruševna, da je kanonik Matačić zabranio u njoj služiti sv. misu, ako ne bude popravljena do Duhova. Gradečkim je župnikom prije dvije godine postao domaći sin Mijo Skerba. On je u Beću svršio filozofiju, a u Bolonji teologiju. Skerba ima 36 godina, a dobro vrši svoju službu. U Gradec je 30. siječnja 1734. došao kanonik Juraj Plepetić. On izvješćuje, da je župna crkva dobila dobru propovjedaonicu, koja je smještena kraj velikih vrata. Neka je gospođica darovala

baldakin za presveto otajstvo, koje se izlaže na glavnom oltaru. Crkva ima nerazmjerno velik drveni zvonik, u kojemu se nalaze 3 zvona. Poput župnika Mije Skerbe, koji je valjan i učen čovjek, marljivo obavlja duhovnu pastvu kapelan Toma Pacović. I kapelan je rođen u Gradecu, a škole je svršio u Zagrebu, gdje je učio filozofiju i „casus“, tj. veliki katekizam. Učiteljsku službu još uvijek obavlja Petar Karloczy, koji je rodom Hrvat iz Zagorja. Velik je izvještaj biskupu Jurju Branjugu podnio kanonik Ivan Kos, koji je 12. svibnja 1746. vizitirao gradečku župu. On veli, da se župna crkva nalazi u biskupovom kaštelu gdje je okružena nasipima i zgradama ove tvrđe. Crkva je od temelja zidana, a prošle je godine ponovno pokrita hrastovim daščicama. Velika vrata vode u crkvu sa zapadne, a manja s južne strane. Pred velikim je vratima drveno predvorje, slično bogomolji. Nad svetištem je zidani svod, a nad crkvenim tijelom drveni strop. Cijela je crkva popođena rezanim kamenom. Svetište ima 2, a ostali dio crkve 3 prozora; svi su prozori učvršćeni željeznim rešetkama. Iznad velikih vrata nalazi se zidani kor, na koji se ulazi drvenim stubama. Iz kora se ulazi u toranj, koji je nekada bio drven. Biskup Branjug dao je prije 3 godine (dakle god. 1743.) na svoj trošak graditi novi zidani toranj, koji ima kupolu, pokrivenu limom, a na vrhu bakrenu i pozlaćenu jabuku, te velik željezni i pozlaćeni križ. U tornju se nalaze 3 blagoslovljena zvona od kojih je najveće teško 6 centi i 40 funti. Iz svetišta vode sa strane evanđelja željezna vrata u sakristiju, koja ima 2 svoda, jer je građena na 1 kat. Na sjeverni zid u crkvi prislonjena je nova propovijedaonica, koja je pozlaćena i bojadisana, a ima 4 kipa evanđelista. Groblje se nalazi iznad trgovišta Gradeca. Istočnu među groblja čini cesta, koja vodi iz Gradeca u Križevce, južnu vinograd Jurja Baguna, zapadnu vinograd Filipa Dunjevca, a sjevernu vinograd Ivana Pacoića. Na groblju je drvena i stara kapelica sv. Mihalja, ali je gotovo posve ruševna. Zato je kanonik Kos zabranio u njoj služiti sv. misu, dok ju ne poprave seljaci iz Gradeca, Pavlovca, Potočeca, Jalesa, te Velikog i Malog Brezovca, koji na tome groblju pokapaju svoje mrtvace. Biskup je Branjug proširio župni dvor, pridavši mu funduš, na kojemu je bila kuća biskupova „hižara“ (inuilina) Mije Hobolje. Sada sve župnikove zgrade, dvorište, vrt i voćnjak zapremaju 1 ral i tri četvrta. Sjevernu granicu čini gradečki trg između župnoga dvora i biskupova kaštela, zapadnu cesta prema Vrbovcu, istočnu vlastelinski vrt, a južnu kuću Ivana Bogdana, koji je „hižar“ biskupa zagrebačkog. Prije 6 godina postao je gradečkim župnikom Josip Mikinović, koji je rodom Hrvat iz Gorice. On je filozofiju izučio u Beču, a teologiju u Rimu, te je prije 8 godina zaređen za svećenika, a sada ima 32 godine. U Gradecu ne postoji zaklada za kapelana. Ipak župnik o svome trošku uzdržaje kapelana. To je Nikola Krušec, rodom Hrvat iz Bosiljeva. On je u Zagrebu izučio filozofiju i „casus“, te je zaređen prije godinu dana. Župnik dobiva lukno u obliku žita, novca i kopuna. Lukno mu u žitu donosi godimice 394 vagana i 2 i po četvrtinke, a u novcu 23 rajnska forinta, 13 groši i 2 denara. Broj kopuna ne može se točno odrediti, a plaćaju ih „hižari“. Na Spasovo mora župniku svaka kuća u cijeloj gradečkoj župi dati 1 sir ili 1 groš. Pred biskupovim gradom stoji drvena kapela Žalosne Marije Božje. U njoj se na kamenitom stupu nalazi kip bl. djevice Marije, koja u krilu drži Isusa, skinutoga s križa. Oltar u toj kapeli ima zidani stol, a nad njim sliku sv. Marije Magdalene. Blizu rijeke Glogovnice postoji drvena kapelica „trpećega Isusa“. Iznad kamenitoga stupa

nalazi se u toj kapelici kip mučenoga Isusa. Ovako dolazi hodočastiti mnogo ljudi, koji donose zavjetne darove, jer da im taj kip iskazuje bezbrojne milosti. U drvenoj kapeli sv. Barbare kod Cugovca služe se svete mise na dane: sv. Barbare, sv. Mirka, sv. Katarine, bezgrješnoga začeća i Blagovijesti, te na Srpnicu, pa u nedjelju prije Spasova i na duhovski ponedjeljak. Na ove dane priređuju župljani objed za župnika i za učitelja. Oko kapele je groblje za mrtvace iz Cugovca, Lubene, Grabrića, Fuke i Zabrđa. U Pakasinu postoji kapela sv. Ivana Krstitelja, u kojoj se služe svete mise na Ivanje, na Filipovo i Jakobovo, na dan Šimuna i Jude, pa na dan sv. apostola Andrije i sv. Ivana Evanđeliste. Spomenutih dana dobivaju tu objed župnik i učitelj. Oko kapele postoji groblje, u kojemu se pokapaju mrtvaci iz Pakasina, Repinca i Festinca. Buzadovec ima kapelu sv. Nikole, u kojoj se služe svete mise na dane: sv. Nikole, sv. Adalberta, na duhovski utorak i na Preobraženje Kristovo (tj. na Spasovo), kada žitelji iz Buzadovca priređuju objed za župnika i učitelja. Isti je kanonik Ivan Kos vizitirao gradečku župu također 4. svibnja 1748. i 7. lipnja 1750. On izvješćuje, da se polovica župnoga dvora god. 1748. nagnula prema istoku. Župljani su ipak oklijevali pravodobno popraviti župni dvor, koji se uslijed toga tečajem zime god. 1749. na 1750. pod težinom snijega srušio. Zato je Kos kao arhiđakon naložio gradečkim župljanima, da imaju odmah pristupiti popravku župnikovih zgrada prema svojim obvezama, koje se vide u tzv. urbaru. Podjedno je arhiđakon zaprijetio, da će župljane, ako ne izvrše svoju dužnost, kazniti interdiktom, tj. zabraniti krštenje, vjenčanje i pokapanje u župi gradečkoj. Mjesto Josipa Mikinovića postao je 1. veljače 1750. župnikom gradečkim Matija Petrović, koji je teologiju svršio u Bolonji. Petrović svojim troškom uzdržaje gradečkoga kapelana Petra Gabora. Nekadašnji gradečki župnik Mijo Skerba, koji je god. 1750. bio zagrebački kanonik, darovao je župnoj crkvi elegantan kalež, ukrašen dragim kamenjem. Sama je pak crkva nabavila srebren i pozlaćen ciborij. Kapela sv. Nikole u Gornjem Tučeniku (tj. u Buzadovcu) dobila je novi glavni oltar, koji je izradio kipar. Isto tako je novi oltar dobila kapela sv. Ivana u Pakasinu, kojoj je krov pokriven crijepom mjesto prijašnjih hrastovih daščica.

Gradečka župa godine 1752.-1780.

U Gradec je 15. prosinca 1752. došao čazmanski arhiđakon Grga Josip Gašparić, koji je obavio kanonsku vizitaciju. U svojem izvještaju hvali zagrebačkoga kanonika Miju Skerbu, koji se opet sjetio svojega rodnog mjesta Gradeca. Skerba je naime župnoj crkvi darovao krasan misal, koji je crveno vezan, a u sredini i na uglovima srebrom obložen. Određeno je, da župnici taj misal upotrebljavaju samo prigodom svečanih misa. Uz to je kanonik Skerba darovao prvu svotu za gradnju nove kapelice „trpećeg Isusa“ kod rijeke Glogovnice. Župna crkva ima 2 grobnice. Župnici se pokapaju u onoj grobnici, koju je svojedobno izgradila – već izumrla – obitelj Zakmardi. Druga grobnica služi za pokapanje župljana uz pristojbu od 2 forinta. Groblje, na kojemu je kapelica sv. Mihalja, nije dobro ograđena. Zato je arhiđakon zaprijetio župljanima interdiktom, ako to groblje ne ograde do 6. siječnja 1753. župnik Matija Petrović svojim znanjem i uzornim životom zaslužuje promaknuće u više crkvene službe. Naprotiv je arhiđakon otpustio kapelana Petra Pavlačića, koji se rodio u Kamenskom

kod Karlovca, ali je loše vršio svoju službu, jer se podao prevelikom užitku vina. Isti je kanonik 4. lipnja 1758. vizitirao gradečku župu, te je biskupu Franji Tausiju izvijestio ovako: Na župnoj crkvi je krov oštećen na mnogim mjestima, uslijed čega prijeti pogibelj crkvenomu narodu. Trebalo bi uopće u cijeloj crkvi podići svod mjesto sadašnjega stropa. Propovijedaonica je lijepa, dok je na oltaru Preobraženja Kristova znatno oštećen temelj stola. Crkva je god. 1758. dobila 2 nove svilene zastave, koje su posve jednake, samo što jedna ima srebrene, a druga svilene resice. Župna crkva ima autentičnu česticu sv. Križa, koja pripada kapelici „trpećeg Isusa“, gdje se izlaže klanjanju. Na nekadašnju grobnicu obitelji Zakmardi dao je župnik staviti novi kamen s napisom. Kapeli žalosne Majke Božje pred kaštelom trebalo bi popraviti krov. Arhiđakon je župniku naložio, neka se pobrine za građevni materijal, da uzmogne proširiti kapelicu „trpećeg Isusa“, koja svake godine dobiva znatne darove. Podjedno je kanonik arhiđakon odredio, da se ima 25. srpnja 1758. obustaviti pokapanje na gradečkom groblju, ako ga župljani dotle ne ograde. Kako je Petar Karloczy umro, nema Gradec učitelja. Zagrebački je kanonik Mijo Skerba 23. travnja 1755. učinio altrijsku zakladu. On je naime u Đurđicu kod Križevaca kupio vinograd, koji vrijedi 250 rajnskih forinti. Taj vinograd koji treba 28 kopača za jedno okapanje, darovao je Skerba gradečkim župnicima pod uvjetom, da za njega svaki mjesec čitaju svetu misu, a na godišnjicu smrti pjevanu zadušnicu. Župnikom je 4. travnja 1756. postao Ivan Krstitelj pl. Škrgatić. Koji se rodio 1. lipnja 1730. u Mirkovu polju kod Karlovca od plemićkih roditelja (njegov je otac Mirko bio kapetan, a majka mu bijaše Barbara pl. Peharnik). Škrgatić je gimnaziju svršio u Zagrebu i u Kiseku, filozofiju u Beču (kao pitomac „Hrvatskoga kolegija“), a teologiju u Rimu. On je za doktora filozofije promaknut u Beču, a za doktora teologije u Rimu, gdje je bio 25. kolovoza 1753. zaređen za svećenika. Premda je Škrgatić istom navršio 28 godina, ipak je već postao podarhiđakonom radi svoga znanja i vanrednih vrlina. Župljani su mu popravili gospodarske zgrade, a na župni dvor su postavili novi krov. Škrgatiću pomaže kapelan Mijo Metrečić, koji se rodio 21. rujna 1731. u Varaždinu. On je 3 godine učio filozofiju u Zagrebu, a 4 godine teologiju u Zagrebu i u Đuru. Dobar je svećenik, posjeduje dosta znanja, ne pije vina, a vješt je hrvatskomu, latinskom i njemačkom jeziku. U Gradec je 10. rujna 1761. došao zagrebački kanonik Josip Mikinović, koji je nekada bio gradečki župnik. On je kao čazmanski arhiđakon obavio kanonsku vizitaciju, te je biskupu Tausiju podnio izvještaj, iz kojega iznosim ove podatke: Ljetos je došao papin breve, kojim se podjeluju veliki prosti onima, koji će u kapelicu „trpećeg Isusa“ hodočastiti u nedjelju iza uzvišenja sv. Križa. U toj se kapelici nalazi čestica sv. Križa, i to u srebrnoj pokaznici, koja je autentično zapečaćena. Sada ima župna crkva 4 grobnice, jer je i kanonik Mijo Skerba dao izgraditi posebnu grobnicu, koju je stavio na raspolaganje gradečkomu župniku. Isti je kanonik Skerba župnoj crkvi darovao 2 zvona. Biskup je pak Tausi dao gradečkim župnicima na uživanje svoju livadu u mjestu „Krči“. Na proljeće god. 1762. ima započeti gradnja nove zidane kapele „trpećeg Isusa“, koja ima 81 forint i 17 groši gotova novca. U tu je svrhu u dvije peći ispečeno 110.000 komada cigle. Župnik Ivan Škrgatić i kapelan Juraj Miković, koji je rodom Hrvat iz Turopolja, posve zadovoljavaju u službi. To se žalibože ne može reći za učitelja Šimuna Štefakovića, pa je arhiđakon župnika ovlastio da ga otpusti.

Narednu je kanonsku vizitaciju 16. srpnja 1765. obavio čazmanski arhiđakon Antun Miloš. On je točno opisao pristojbe za krštenje, vjenčanje, ispovijed i sprovod u gradečkoj župi. I za smrti ili odlaska župnika mora se ostaviti 20 vagana prose, 20 vagana kukuruze i 8 vedara vina kao inventar novomu župniku. Nekada je gradečki župnik imao 3 kmeta, ali sada su 2 kmetska selišta opustjela, te je kao kmet preostao samo Ivan Pleško. Prije 2 godine došao je u Gradec za župnika Juraj pl. Ožegović, koji je rodom iz Vinarca kod Kalnika. On je filozofiju učio u Zagrebu, a teologiju u Beču, te je polučio čast magistra filozofije i doktora teologije. Premda mu je istom 28 godina, već je podarhiđakon čazmanskog arhiđakonata. Ožegović je gostoljubiv čovjek i uzoran svećenik. Vrijedan je i njegov kapelan Petar Kokar, koji je rodom iz Gornjih Sredica kod Bjelovara. Istom godinu dana služi kao učitelj Matija Kolaj, koji je rodom Hrvat iz Međimurja, a ima 44 godine. Zvonarsku službu vrše Ivan Pleško i Pavao Lenardić. Crkvenom imovinom upravljaju starješine Luka Bušić i Mijo Filipčić. Oni su iskazali, da župna crkva posjeduje u gotovu dobrom novcu 350 forinti i 4 groša, a u oštećenom (bavarskom, pruskom i kostajničkom) novcu 74 forinta i 8 groša. Osim toga je crkva posudila 60 forinti križevačkomu podžupanu Jurju pl. Ožegoviću, 100 forinti poglavarstvu u Cirkveni, a 25 forinti plemićima Ivanu i Pavlu Horvatu iz župe u Gornjoj Reci. U naravi posjeduje župna crkva 5 vedara vina i oko 20 vagana prose. Zagrebački kanonik Mijo Margetić, koji je kao čazmanski arhiđakon 27. travnja 1767. vizitirao gradečku župu, izvijestio je biskupu Tausiju ovo: Naskoro će se na kor župne crkve postaviti orgulje. Kapeli Žalosne Majke Božje trebalo bi obnoviti krov. Rijeka Glogovnica proizvela je veliku poplavu, koja je oštetila onu ciglu, koja je već god. 1761. bila pripravljena za gradnju nove zidane kapele „trpećeg Isusa“ kod Glogovnice. Ova kapela posjeduje u gotovu novcu 1458 forinti i 7 groši. Onih pak 2000 forinti, što ih je toj kapeli oporučno ostavio kanonik Mijo Skerba, posudio je Donat pl. Fodroczy uz 6 postotne kamate, ali je već 2 godine propustio platiti dospjele kamate. Župom upravlja župnik Juraj pl. Ožegović, kojemu pomaže kapelan Nikola Kašner. Učiteljsku službu dobro vrši Matija Kolaj. Biskup Franjo Tausi je – vjerojatno na temelju Margetićeva izvještaja – odlučio, da se u Gradecu podigne nova župna crkva. On je kao kolator odustao od gradnje kapele „trpećeg Isusa“ kod rijeke Glogovnice, gdje bi joj uvijek prijetila poplava. Stara pak župna crkva sv. Petra i Pavla bijaše premalena za veliku gradečku župu. Kako su u okolici postojale još 3 župne crkve sv. Petra (u Preseki, Orehovcu i Čvrstecu), odlučio je biskup Tausi, da nova gradečka župna crkva bude posvećena sv. Križu poput nekadašnje župne crkve u Križevcima. I zaista su god. 1768. u Gradecu počeli graditi novu župnu crkvu onim novcem i građevnim materijalom, što bijaše pripravljeno za gradnju kapele „trpećeg Isusa“ (Acta consilii Croatici god. 1770. slovo L, mjesec januar, broj 3. rukopis u Hrvatskom državnom arhivu). Hrvatsko je namjesničko vijeće u Varaždinu godine 1771. dobilo službenu obavijest, da je nova župna crkva u Gradecu već podignuta i pokrivena, ali da jošte nema kora, a nad crkvenim tijelom manjka i svod, koji je izgrađen samo nad svetištem. Službeno se god. 1771. gradečka župa zove: „župna crkva presvetoga Spasitelja i svetih apostola Petra i Pavla“. Župom upravlja župnik Juraj pl. Ožegović, kojemu pomaže kapelan Stjepan Švagel. Arhiđakon Franjo Milašinčić, koji je 14. listopada 1780. vizitirao gradečku župu, izvijestio je biskupu Josipu Galjufu, da se

nova župna crkva gradi, pa da će biti prostrana i veoma lijepa, kada se dovrši njezina gradnja. Nova crkva još nema tornja, ali je posve netaknut toranj prijašnje crkve u biskupovom gradu. Tamo se nalaze sva 3 zvona, dok su na stupu pred novom crkvom 2 manja zvona. Nova crkva ima samo 1 ispovijedaonicu; zato je arhiđakon odredio, da se nabave još 2 ispovijedaonice, Župni je dvor tako ruševan, da se više ne može popraviti ili obnoviti. Ništa ne vrijede niti gospodarske zgrade. Manjka hambar, koji župniku treba, jer u prvom redu živi od žitnog prihoda. Biskup je župnom dvoru proširio vrt darovavši mu funduš izumrle obitelji Bogdan. Tako sada župnom dvoru na jugu graniči kuća i vrt Matije Ivančine, koji se inače zove Mikec, a na istoku vlastelinski vrt i kuća Mihajla Pergija. Groblje se nalazi izvan Gradeca, ali je već pretijesno, a ne može se proširiti; zato bi ga trebalo premjestiti drugamo. Prije 3 mjeseca došao je u Gradec novi župnik Mijo Bračun, koji je rodom iz Hrvatskoga Zagorja. Bračun je magistar filozofije i doktor teologije, a ima 31 godinu. U duhovnoj pastvi mu pomažu 2 kapelana, od kojih je Tomo Franc iz Zagorja, a Josip Spišić iz Blatnice. Učitelj je Matija Kolaj, a zvonarsku službu vrše Josip Pleško i Mijo Lenardić.

Sadašnja župna crkva sv. Križa

Gradečka župska crkva

Stara je župna crkva u Gradecu bila posvećena apostolima sv. Petru i Pavlu, radi čega se u Gradecu još i sada vrši proštenje 29. lipnja. Crkva se nalazila u dvorištu nadbiskupskog „grada“, i to tamo, gdje je biskup Alagović godine 1829. sagradio kuću za svoga vrtlara. Gradnju velebne nove župne crkve sv. Križa potaknuo je biskup Franjo Tausi (Thauzy), koji je često boravio u Gradecu, pa je opazio, da je stara crkva sv. Petra i Pavla premalena za veliku župu gradečku. Zašto je biskup Tausi odredio, da se promijeni ime gradečke župe, pa da ona dobije titulu presvetoga Spasitelja. O tomu je god. 1817. gradečki župnik dr. Franjo Šuflaj (Schufflay) napisao ovo: Pod grad Burkanovec blizu Moravča (ispod Zagrebačke gore) spadala je kapela presv. Spasitelja, u kojoj se nalazio stari kip, koji prikazuje izmučenog Isusa Krista. Na proljetno i jesensko Križevo običavalo je k toj kapeli dolaziti mnogo pobožnih ljudi iz bliže i daleke okolice na proštenje. Takvom je prigodom dobro pazarila krčma kod ove kapele. Ali radi ove krčme porodila se velika svađa između plemićke obitelji Domjanić i vlasnika grada Burkanovca. Konačno je jedan od plemića Domjanića nasilno ugrabio iz oltara kapele spomenuti Spasiteljev kip, te ga je odnio u svoju kuću. Iz toga se nasilja porodila parnica, koju je imao riješiti biskup Franjo Tausi. On je uvidio, da ne će biti mira ni zadovoljstva, dosudi li Spasiteljev kip vlasniku grada Burkanovca ili plemićkoj obitelji

Domjanić. Zato je biskup Tausi odredio, da se taj kip ne dosuđuje niti jednoj niti drugoj stranci, koje se parniče, već da se kao dar dostavlja novoj crkvi, koja se gradi u Gradecu. Po nalogu biskupa Tausija započeo je gradnju nove župne crkve godine 1768. gradečki župnik dr. Juraj pl. Ožegović. Kad je on god. 1773. postao kanonikom čazmanskoga kaptola, nastavio je gradnju novi gradečki župnik Josip Galjuf (Gallyuff). Ni on nije dovršio gradnju, jer je naskoro pošao u Zagreb za kanonika stolne crkve. Galjufa je naslijedio Mijo Bračun, koji je samo 2 godine bio župnik gradečki. Bračun je pribavio tesani kamen, kojim je popođena nova župna crkva. Najviše je briga s izgradnjom nove crkve imao Petar Škrlec (Skerlecz), koji je god. 1783. postao župnikom u Gradecu, gdje je i umro 2. svibnja 1817. Škrlec je dakle pune 34 godine bio gradečki župnik. On je za to vrijeme dovršio gradnju nove crkve, pa i veći dio gradnje njezinoga tornja, koji je dobro sve do kupule. Posao je dovršio dr. Franjo Šuflaj, koji je 29. lipnja 1817. postao župnikom u Gradecu. Šuflaj je od naroda sabrao dobrovoljne prinose, kojima je izgradio kupolu i vršak tornja. Iza toga se Šuflaj brinuo za oltare, orgulje, propovijedaonicu, klupe i drugi ukras unutarnjosti nove župne crkve. Kad je sve to bilo uređeno, posvetio je biskup Maksimilijan Vrhovec novu crkvu 28. listopada 1824. Ipak narod još i danas slavi „posvetilo“ stare župne crkve (u nedjelju iza Petrova), a ne posvetilo nove crkve sv. Križa. Glavni je oltar u novoj župnoj crkvi dobio kip, koji prikazuje „trpećeg Isusa“, uz kojega se desno i lijevo nalaze kipovi sv. Petra i Pavla. Župna crkva ima 6 pokrajnih oltara. Na južnoj stijeni nalaze se oltari: bl. djevice Marije, Srca Isusova i sv. Franje Ksaverskoga, a na sjevernoj strani oltari: sv. Ane, Sv. Antuna Padovanskog i pustinjaka, te sv. Marije Magdalene. Kraj oltara sv. Ane nalazi se velika slika sv. Petra, koja je u staroj crkvi bila nad glavnim oltarom. Stari kip ranjenog Isusa nalazi se pod korom s južne strane, a krstionica sa sjeverne strane. Novu je župnu crkvu 14. srpnja 1862. zadesila teška nesreća. Tada se naime dogodio velik požar u neposrednom susjedstvu župne crkve. Vatra je spalila župnikov štagalj, štalu, prešu, slamu, kukuružnjak, dapače 2 vola i 1 kravu. Vjetar je vatru prenio i na toranj župne crkve, gdje je izgorio sav gornji dio s kupolom, a rastališe se sva četiri zvona. Već je počeo gorjeti i krov župne crkve, na koji su padali gorući dijelovi tornja. Ipak su crkvu spasile časne sestre milosrdnice, koje su obranile crkveni krov. Najviše se odlikovala sestra Martina Schmidt, koja bijaše rodom Nijemica iz Tirola. Ona se naime prva popela na tavan župne crkve gdje je probila krov i gasila vatru.

Unutrašnjost župske crkve

Kad je 24. kolovoza 1862. gradečkim župnikom postao profesor Mijo Smetiško, sklonio je župljane, da dobrovoljnim prinosima pribave župnoj crkvi potrebite zvonove. U prisutnosti brojnog naroda vučeni su novi zvonovi

18. prosinca 1862. u toranj župne crkve. Sretno je u toranj stavljeno prvo zvono „Marija“, koje bijaše teško 300 funti. Kada su pak u toranj vukli drugo zvono, koje bijaše posvećeno sv. Petru, dogodila se skoro nesreća. Zvono bijaše 700 funti teško, te je počelo pucati uže, kada su zvono dovukli do stražnjeg prozora. Ipak su prisutni radnici lancima pridržali zvono, dok se pojačavalo uže. Župnik je Smetiško preuzeo i veliku brigu za obnovu tornja i za popravak krova na župnoj crkvi. Iza dugog raspravljanja obvezaše se koncem god. 1864. župljani, da će svaka kuća dati po 3 forinta, što će donijeti 684 forinta. Nadbiskup Juraj Haulik darovao je 650 forinti, gradečki je provizor Ivanković dao 5 forinta, a isto toliko i Nikola Predoević, sudac vrbovečkog kotara, dok se tisuću forinti uzelo iz blagajne župne crkve. Toranj su počeli obnavljati 11. travnja 1865. dovršen je i ostali posao. Ipak nije više na tornju obnovljena kupola, već je toranj dobio oblik šiljka. Župna je crkva bila god. 1873. bojadisana, a god. 1874. dobila je ogradu. Kad je na tornju župne crkve zahrđao lim, dao ga je nadbiskup Mihalović god. 1880. na tornju rastrgao lim tako, da je ostala otkrita sva istočna i zapadna strana tornja. Na to je nadbiskup i kardinal Josip Mihalović poslao u Gradec limara Stjepana Strocingera, koji je od 25. travnja do 25. svibnja oporavio toranj i stavio novi lim. Župna je crkva teško nastradala 19. travnja 1900., kada se na Gradec oborila silna bura. Tada se naime srušio toranj župne crkve. Nadbiskup dr. Juraj Posilović dao je odmah štetu popraviti, pa je na toranj već u lipnju god. 1900. mogao biti stavljen i križ. Nadbiskup dr. Ante Bauer dao je god. 1914. župnu crkvu obnoviti iznutra i izvana. Crkva je opet stradala 19. rujna 1937., kad je Gradec poharao strašan vjetar (orkan). Zato je novi nadbiskup dr. Alojzije Stepinac dao god. 1928. znatnim troškom popraviti toranj i krov župne crkve. Tom je prigodom župna crkva izvana lijepo oličena.

Nekadašnje tvrđe u Gradecu

Turci su još god. 1521. počeli osvajati Slavoniju, koju su god. 1552. konačno i osvojili. Od sada su pogranične hrvatske tvrđe prema turskoj Slavoniji bile: Ivanić, Križ, Vrbovec, Gradec, Križevci, Koprivnica i Đurđevac. Turci su često provaljivali u sela oko tih tvrđa, robeći i paleći kuće, a hvatajući ljude i stoku. Tako su još u kolovozu god. 1552. nemilo opustošili sva sela na području biskupove tvrđe u Gradecu. To doznajemo iz podneska, što ga je tadašnji upravitelj zagrebačke biskupije Juraj od Herešinca povjerenicima kralja Ferdinanda upravio putem Luke baruna Sekelja, zapovjednika kraljevih pomoćnih četa. On je zamolio kralja, neka mu pomogne uzdržavati tvrđe, koje i onako služe za obranu Hrvatske. U toj molbi među ostalim kaže i ovo: „Otkako su Turci razvalili Dubravu, plaćao sam i jošte plaćam 1 kaštelana, 8 vratara i 4 stražara u gradečkoj tvrđi. Pošto su Turci ondašnji posjed biskupov sasvim poharali, a ljude njegove odveli u ropstvo, nema gradečka tvrđica ni toliko dohotka, da bi mogla uzdržavati barem polovicu spomenutih vojnika. Osim toga biskup uzdržaje u tvrđici sv. Križa 1 kaštelana, 8 vratara i 4 stražara, a isto toliko u Kloštru-Ivaniću; zatim 10 vratara i 4 stražara s kaštelanom u novoj tvrđi Ivaniću, koja je gotovo opustošena i već mnogo godina mučena od neprijatelja; napokon u zagrebačkoj tvrđi 1 kaštelana, 12 vratara, 4 stražara, 4 haramije, 1 topnika i ostalu

družinu, koja je potrebna u tvrđi“. Gradec je godine 1554. stradao od kuge, koja je u lipnju pomorila mnogo ljudi. O tomu je tadašnji hrvatski ban Nikola knez Zrinski pisao Franji Baćanu ovako: „Opet je zavladao bič božji, jer je u Križevcima, u tvrđama Gradecu, Vrbovcu i sv. Petru, te u okolišnim mjestima počela vladati kuga, pa ljudi umiru kao da bivaju obarani. I koji su preostali od Turaka, tako izumiru od kuge, da je – kako smo čuli – malo ljudi u tvrđama. Ne znamo, gdje li ćemo boraviti, kada dođemo onamo“. (Barabaš: „Codex Zrinianus“, svezak I. strana 180). Kralj je napokon morao u Gradec staviti jedan dio svojih četa, koje je uzdržavao na slavonskoj Krajini. Tako se god. 1555. u gradečkoj tvrđi nalazilo 50 konjanika pod vodstvom Nikole Bradača i 39 pješaka pod vodstvom vojvode Jure Vidošića. Krajina je mjesečno trošila 278 forinti za konjanike, a 109 forinti za pješake. (Landesarchiw u Gracu: zbirka „Miscelanea“, svezak 6., broj 15). U Gradecu je velika pogibelj od Turaka zaprijetila godine 1565. O tomu je Vid Halek 1. srpnja 1565. zemaljskomu kapetanu Ivanu Scherfenbergu u štajerskom Gracu izvijestio ovako: Počevši od 20. lipnja izgrađuju Turci pustu tvrđu Sopje (na Dravi), koja pripada zagrebačkom biskupu, a nalazi se na 3 milje istočno od Virovitice između Slatine i Brezovice. Na preko 600 kola dovezoše za gradnju već izrađeno drvo. Danju i noću radi tamo velik broj seljačkoga svijeta, koji zaštićuje jaka vojska (konjanici i pješaci). Odanle je prije nekoliko dana 1500 Turaka došlo u Pakrac. Premda je uslijed mnogih kiša veoma nabujala rijeka Čazma, koja se na daleko razlila, ipak su ovi Turci krenuli na put prema hrvatskoj međi. Jučer prije osvitka dana stigoše ovi Turci s 15 zastava – uz bubnjanje i trubljanje- pred Gradec sa mnogo topova. Međutim su još prošle večeri bile o dolasku Turaka obaviještene krajiške posade u Ivaniću i u Sv. Križu. Jednako je k haramijama u Gradec u pomoć došao kapetan Naid Ištvan iz Cirkvene s 50 svojih konjanika. Tako je kod Gradeca nastao okršaj, u kojemu je nastradalo dosta Turaka. U okršaju je ustrijeljeno 5 lijepih turskih konja, a 2 su konja uhvaćena. Turci se spasiše uslijed toga, što je ispod Gradeca jako nabujala Glogovnica. Oni su ispod Gradeca spalili 1 kućicu i staju, a uhvatili 1 seljaka sa ženom i djetetom“. (Rukopis u gradačkom Landesarchiwu: Zbirka „Miscelanea“, svezak 23., broj 1). Mjeseca kolovoza god. 1577. održan je u Beču sastanak, na koji su došli predstavnici štajerskih, koruških i kranjskih staleža. Oni su na tome sastanku prikazali stanje utvrda i vojske na hrvatskoj i slavonskoj Krajini protiv Turaka. Tom je prigodom iskazano, da krajiška tvrđa Gradec ima vojnu posadu od 80 haramija, što nije dovoljno, te bi u Gradec trebalo staviti još 50 haramija. (Haramije su plaćeni hrvatski pješaci, obučeni u narodno odijelo. Svaki haramija dobiva mjesečnu plaću od 3 forinta, čime mora sebi nabaviti odijelo i pribaviti hranu). General Ivan Lenković, koji bijaše namjesnik vrhovnoga krajiškog vojvode, poslao je svojedobno predstavku, u kojoj govori o potrebama vojske na Krajini. Među ostalim ističe Lenković, da bi u krajišku tvrđu Gradec trebalo staviti 100 konjanika i pješaka. (Rukopis u gradačkom Landesarchiwu: zbirka „Miscelanea, svezak 46., broj 80). Zapovjednikom krajiške tvrđe na Sigetu u Gradecu bijaše godine 1586. hrabri Mihalj barun Sekelj. On je mrzio vlaške knezove i harambaše, koji su iz turskoga sandžaka u Pakracu tečajem prošlih godina često provaljivali u Hrvatsku, gdje su hvatali ljude i stoku, pa su to prodavali u Tursku. Zato se Sekelj složio s koprivničkim kapetanom Ivanom Globicerom, te su u

siječnju god. 1586. sa svojim haramijama i konjanicima provalili u tzv. „Malu Vlašku“, kako se tada zvao onaj kraj oko Pakraca i Daruvara. Tamo su robili i palili vlaška sela, da se osvete za dotadašnje zločine, pa da Vlahe zaplaše i tako odvrate od daljnjih četovanja u Hrvatskoj. Tom su prigodom kapetani Sekelj i Globicer zarobili vlaškog kneza Peašinovića, te njegovu ženu i djecu. Isti je kapetan Mihalj barun Sekelj s vojnicima iz krajiške tvrđe u Gradecu zajedno s križevačkim kapetanom Ivanom Herekovićem sudjelovao također u krvavoj bitci kod ušća Glogovnice u rijeku Čazmu. Početkom prosinca god. 1586. provalio je u Hrvatsku pakrački sandžak Alibeg s 300 turskih konjanika i 500 pješaka iz Bosne i Požege. Turci su prošli pokraj Ivanić-Kloštra, te su kroz Vrbovačku šumu doprli do Preseke, spalivši putem 8 kuća i zarobivši 16 ljudi. Dalje se nisu usudili poći, jer je Alibeg doznao, da ga čekaju krajiški kapetani Hereković i Sekelj, kojima se sa svojim konjanicima pridružio hrvatski plemić Kaštelanović. Alibeg se vraćao istim putem, kojim je i došao, a progonili su ga Hereković, Sekelj i Kaštelanović sa svojim četama. Međutim je o toj provali Turaka doznao hrvatski ban Tomo Bakač Erdedi, koji je sa svojim bratom Petrom i s 500 konjanika došao u Ivanić, da ondje dočeka Turke. Tako je 6. prosinca 1586. blizu sutoka Glogovnice i Čazme došlo u 3 sata poslije podne do bitke, u kojoj su Turci dospjeli među dva neprijatelja. Bitka je trajala samo jedan sat, a svršila se porazom Turaka. U borbi je poginulo 50 Turaka, među kojima bijahu također Mustafa aga Bekić i Hasan aga Kobašlija. Život je izgubio i sam Alibeg, kojega je sjekirom ubio Nikola Pavlešić, kmet biskupa zagrebačkog. Zarobljeno je stotinu Turaka, te glavni turski barjak, koji – zajedno sa glavom Alibegovom – poslao ban Tomo Bakač Erdedi nadvojvodi Karlu u štajerski Grac. Hrvati su preostalu tursku vojsku progonili sve do Čazme. Uz bansku vojsku proslaviše se u toj bitki i na progonu svojom hrabrošću vojnici kapetana Sekelja i Herekovića. O biskupovoj tvrđi u Gradecu raspravljalo se 27. srpnja 1606. na hrvatskom saboru u Zagrebu. Hrvatski su staleži uvidjeli, da bi se trebalo pojačati malenu posadu, koju biskup uzdržaje u tom kaštelu svojem. Zato je sabor zaključio, da se u Gradec ima postaviti 10 pješaka (haramija), koje će ondje uzdržavati hrvatska država. Haramije će dobivati plaću iz onog poreza, kojim se dotle uzdržavalo 50 državnih konjanika. (Zapisnici hrvatskih sabora, knjiga I. strana 42. rukopis u hrvatskom državnom arkivu). Hrvatski sabor u Zagrebu vijećao je 16. kolovoza 1618. o ubiranju državnih poreza. Tom se prigodom raspravljalo također o tzv. „kućarima“ (inkvilinima), koji žive u Gradecu na posjedu biskupa zagrebačkoga. Ovi su kućari bili uvršteni u tri „fuma“ (to su bile tadašnje porezne jedinice). Ustanovilo se, da spomenuti kućari bijedno živu, jer se nalaze blizu turske granice. Zato hrvatski sabor zaključuje, da gradečke kućare oprašta od plaćanja poreza. (Hrvatski državni arkiv: Zapisnici hrvatskih sabora, knjiga II. strana 136.). Prigodom tridesetogodišnjeg rata (god. 1618.-1648.) operatovano su Turci provaljivali u Hrvatsku. Tako su i godine 1644. iz Turske Slavonije prodrli sve do Gradeca. Ipak nisu mogli udariti na gradečke tvrđe, jer ih je dočekao hrvatski ban Ivan Drašković, koji ih je prisilio na uzmak. („Ljetopis Petra Keglevića“ u „Starinama“, knjiga 36.).

Bivši nadbiskupski dvorac

Gradec bijaše središte velikog imanja zagrebačke biskupije. Zato je tu postojao i „grad“, tj. utvrđeni dvorac, u kojemu je stanovao upravitelj biskupova imanja. To bijaše velika drvena zgrada, oko koje su kmetovi iskopali grabe. Tako dobivenom zemljom podigoše s nutarnje strane visoke nasipe, a na svakom uglu sagradiše po jednu kulu. Unutar toga utvrđenom četverokuta nalazilo se osim dvorca još nekoliko gospodarskih zgrada, pa i župna crkva sv. Petra. To bijaše biskupov „kaštel“. Biskup je u svomu gradečkom dvorcu redovito uzdržavao malu vojničku posadu, koju su činili 1 kaštelan, 4 vratara i 8 stražara. Ako bi se u okolici pojavio neprijatelj, tada bi u biskupovu tvrđicu došlo još nekoliko kmetova, da ju lakše obrane. Takav se slučaj desio koncem listopada god. 1552. Turci su Naime još u kolovozu god. 1552. zauzeli Čazmu i Dubravu, te su u Čazmi namjestili posebnoga sandžaka, kojemu su podredili sva mjesta uz rijeke Ilovu i Pakru sve do požeškoga sandžaka. Novi je turski sandžak dobio na raspolaganje 1400 vojnika – što pješaka što konjanika. Tako su Turci iz Čazme mogli onda provaljivati u hrvatska sela. Koncem listopada prodre 300 turskih konjanika do Gradeca i Vrbovca, gdje su pohvatali mnogo ljudi. Turci ipak nisu mogli zauzeti biskupovu tvrđu u Gradecu. Na povratku ih pak dostigoše konjanici hrvatskoga bana Nikole Šubića Zrinskoga, koji im oteše sve zarobljenike. Hrvatski je narod uviđao važnost biskupove tvrđe u Gradecu za obranu domovine. Zato je hrvatski sabor u Zagrebu 7. ožujka 1557. odredio kmetove, koji će besplatno 14 dana podizati i tvrđu na Sigetu pod Gradecom. Radnike za popravak tvrđe u Gradecu doznačiše i hrvatski sabori od 15. svibnja 1574., 15. srpnja 1578., 20. travnja 1586. i 4. siječnja 1587. Hrvatski pak sabor, koji se 2. svibnja 1588. sastao u Zagrebu, zaključio je, da u Gradec imaju valjano utvrditi svi kmetovi iz obližnjih kotara, kojima upravljaju plemićki (kotarski) suci Gjuro Fodroci i Matija Pisačić. Svaki „dim“ (tj. porezna jedinica, koja je zapremala oko 16 rali plodne zemlje) u kotaru Matije pisačića mora dati po 1 težaka, koji će 12 dana besplatno raditi na utvrđivanju Gradeca. Svaki pak „dim“ u kotaru Gjure Fodrocijia mora za gradnju utvrda dovesti po 10 komada 12 lakata dugih drveta. Od ovih se radnja izuzimaju kmetovi na imanjima Rakovec, Vrbovec, Raven i Miketinec, jer su oni određeni za utvrđivanje „kaštela“ (tj. utvrđenih dvoraca) u sjedištima spomenutih imanja. Velika je pogibelj Gradecu zaprijetila na jesen god. 1591. Tada je naime iz Bosne u Hrvatsku provalio sultanov namjesnik (beglerbeg) Hasan paša. On je 5. listopada zauzeo i spalio Tahijevu tvrđu Božjakovinu, te je nemilice harao po selima oko Rakovca, Vrbovca i sv. Helene. Hasan paša je 6. listopada noćio kod tvrđe Vrbovca, kamo su mu vojnici dovodili zarobljene ljude i stoku. Sutradan je dopro pod Gradec, gdje je doznao, da će na nj udariti krajiške čete. Zato je ostavio Gradec i s prednjom vojskom krenuo preko nabujale rijeke Glogovnice prema Dubravi. On je tako sretno izmakao, dok su krajišnici kod Gradeca potukli drugu Tursku četu i oslobodili 400 zarobljenika. Biskupov je dvorac u Gradecu služio za obranu Hrvatske također tečajem 17. vijeka. Njegova je važnost kao tvrđe prestala istom god. 1691., kada su Turci bili istjerani iz Slavonije, u kojoj su vladali od god. 1526. koncem 17. vijeka je napuštena i krajiška tvrđa na sigetu ispod Gradeca. Ipak se tamo još i danas jasno vidi, gdje li je stajala ova

tvrđa. To je naime mjesto bilo povišeno, da u tvrđu ne može doći voda iz susjednog potoka koruške. Sama je tvrđa bila okružena zemljanim nasipima. Ova se zemlja dobila kopanjem graba oko tvrđe, u koje je svedena voda iz Koruške, da služi kao zapreka dolasku neprijatelja. Od sada je nastala veća sigurnost za Gradec i za okolicu njegovu. Uz to je biskup Stjepan Selišćević (od god. 1694. do god. 1703.) dao udobnije urediti dvorac u biskupskom kaštelu u Gradecu. Zato se biskupi zagrebački često svraćaju u Gradec, gdje rado borave tečajem ljetnih mjeseci. Ipak je Gradec sredinom 18. vijeka doživio strašne dane. U selima naime ispod gore kalnika buknula je 24. veljače 1755. seljačka buna. Iz Ravna dopriješe buntovnici 27. veljače u Gradec, gdje zauzeše i utvrđeni dvorac biskupa zagrebačkog. Nekoliko su nada buntovni seljaci boravili u velikoj pivnici, koja se nalazila ispod drvenoga dvorca, te u kojoj bijaše mnogo vina iz biskupovih vinograda. Od prevelikog užitka vina postadoše buntovnici obijesni. Tako je kmet Juraj Ruganec iz Kalnika zapalio veliki biskupov štagalj, a drugi seljaci zapališe i sam biskupov dvorac. Vjetar je vatru prenio i na župnu crkvu sv. Petra, koja se nalazila kraj dvorca u tvrđi biskupovoj, te je izgorio i krov na toj crkvi. Mjesto izgorjelog dvorca podigoše u Gradecu novi – ali opet drveni – dvorac na starom podrumu, koji je od kamena građen još u srednjem vijeku. U novom je dvorcu rado boravio zagrebački biskup Franjo Tausi, koji je zasnovao gradnju nove župne crkve sv. Križa. Velik je dio života svoga u Gradecu sproveo biskup Maksimilijan Vrhovec, koji je u Zagrebu osnovao perivoj „Maksimir“. Vrhovac je zavolio Gradec radi njegova ljupkog položaja, te radi bistre vode iz vrela Bukovca, koja mu je veoma prijala. On je u Gradecu god. 1821. počeo graditi veliki zidani dvorac, koji postoji još i sada. Dvorac je podignut tako da mu pročelje gleda prema istoku, dok je prijašnji drveni dvorac imao dva pročelja: jedno prema istoku, a drugo prema jugu. Novi je dvorac poput staroga dvorca jednokatna zgrada, a dovršen je god. 1822. Biskup je Vrhovac često govorio, da će u tome dvorcu provesti ostatak života svoga. Ipak je radi bolesti pošao god. 1827. u Zagreb, gdje je iste godine 16. prosinca umro.

Vrhovca je naslijedio biskup Aleksandar Alagović. On je tako zavolio Gradec, da je ovdje prvih godina svoga biskupovanja čitave mjesece veselo i zadovoljno živio u društvu brojnih znanaca. Kada pak Alagović dao inštalirati za biskupa, pratila ga je iz Gradec duga i povorka kočija vlastele i konjanika (slobodnjaka iz Pavlovca i Potočeca). Alagović je odlučio, da biskupski dvorac u Gradecu okruži perivojem. Zato je Alagović dao god. 1828. razvaliti zemljane bedeme (nasipe) oko dvorca, pa s tako dobivenom zemljom zatrpati grabe oko bivše tvrđe, oko koje su otvorene nove ceste. Alagović je u Gradec dopremio vrtlara, kojemu je sagradio kuću na onom mjestu, gdje je prije bila župna

crkva sv. Petra. Vrtlar je uredio perivoj, zasadivši svakojako ukrasno drveće, od kojega se do danas sačuvana ogromna platana. Oko perivoja dade Alagović izgraditi zidanu ogradu. Iz toga je dvorca biskup Alagović sa svečanom pratnjom ulazio u Zagreb prigodom svoje inštalacije 25. srpnja 1830. Isto tako se iz gradečkoga dvorca dao 28. svibnja 1831. inštalirati hrvatski ban Franjo barun Vlašić, prijatelj biskupa Alagovića. Često je u Gradec dolazio i biskup dr. Juraj Haulik, koji je god. 1837. naslijedio Alagovića. Haulik je god. 1853. postao prvim nadbiskupom, a god. 1856. i kardinalom rimske crkve. On je bičavao u Gradecu ljetovati. Takvom je prigodom u svome dvorcu priređivao zabave i svečane objede, na koje su bili pozivani krajiški (graničarski) časnici iz Bjelovara, te brojna vlastela iz gradečke okolice, gdje su posjedovala imanja: Vrbovec, Lovrečinu, Pogančec, Preseku, Veliku, Tkalec, Repinec, Špiranec, Raven, Brežanec, Grgurovec, Božjakovinu, Gušćerovec i druga. Haulik je god. 1845. doveo u Zagreb iz Tirola časne sestre milosrdnice, kojima je na svoj trošak u Frankopanskoj ulici sagradio crkvu i samostan. Iste je opatice god. 1857. doveo u Gradec, gdje im je iznajmio nadbiskupski dvorac i velik dio svog imanja. Opatice su u dvorcu uredile odgojilište za siromašne djevojčice, a od god. 1862. i djevojačku pučku školu. Sestre milosrdnice ostadoše u nadbiskupskom dvorcu do god. 1871. Tada je opet u Gradec počeo dolaziti nadbiskup Josip Mihalović, koji je god. 1870. naslijedio Haulika, a god. 1877. postao i kardinalom rimske crkve. Manje je za Gradec Mario Mihalovićev nasljednik dr. Juraj Posilović, koji je od god. 1894. do god. 1914. bio nadbiskup zagrebački. Posilovićev pak nasljednik dr. Ante Bauer odabrao je za svoju ljetnu rezidenciju imanje Brezovicu kod Zagreba. Za njegova je nadbiskupovanja provedena agrarna reforma na imanju gradečkom. Nadbiskupu je ostavljeno premalo zemlje za potrebno gospodarenje u Gradecu. Zato je god. 1926. dozvolom pape dao na dražbu ostatak nadbiskupskog imanja u Gradecu. Tom je prigodom nadbiskupski dvorac kupila gospođa Jelisava Horvat, koja je rođena Gračanka. Počevši od 25. ožujka 1930. stanuje u dvorcu i općinski liječnik. Ovu je službu od god. 1930. obavljao dr. Josip Rožanek, od god. 1937. dr. Ante Dančević, a od god. 1941. dr. Ivan Žokalj.

Prihodi gradečkoga župnika godine 1801.

Po nalogu viših oblasti sastalo se 4. srpnja 1802. u Gradecu povjerenstvo, da ustanovi godišnji prihod gradečkoga župnika. Povjerenstvo su činili: dijecezanski izaslanik Mijo Kolarić, župnik u Sv. Križu i podarhiđakon čazmanskog arhiđakonata; zatim Filip Stojković, provizor biskupovog vlastelinstva; Josip Kardoš, okružni plemićki posudac križevačke županije (za sela na području građanske Hrvatske); Vinko Jelačić, kapetan varaždinsko-križevačke 5. pješačke pukovnije (za dohotke iz sela na području Vojne Krajine); napokon gradečki župnik Petar Škrlec i natporučnik Rebrača. Kod izračunavanja l u k n a uzelo je povjerenstvo, da požunski vagan prose vrijedi 45 krajcara (tada i sve do godine 1850. se forint dijelio na 60, a ne 100 krajcara). Povjerenstvo je ustanovilo, da 17 kmetskih kuća u samom Gradecu moraju župniku godimice u ime lukna pridonijeti 43 požunska vagana žitka, što vrijedi 32 forinta i 15 krajcara. U 14 kuća gradečkih stanuju „inquilini“, tj. hižari, koji osim kuće, vrta i potkućnice nemaju zemlje, pa zato ne pridonose lukno, nego svi zajedno plaćaju

župniku u novcu 2 forinta i 30 krajcara. Prema tomu donosi cijeli Gradec župniku godišnji dohodak od 34 forinta i 45 krajcara. Veliki i Mali Brezovec broje zajedno 19 kuća, koje moraju župniku u ime lukna dati 57 požunskih vagana prose, što po 45 krajcara vrijedi 42 forinta i 45 krajcara. Podjales ima 10 kuća, koje godimice daju 19 požunskih vagana prose u vrijednosti od 14 forinti i 15 krajcara. Repinec broji 9 kuća, od kojih 2 daju župniku zajedno 7 požunskih vagana prose, što vrijedi 5 forinti i 15 krajcara, dok ostalih 7 kuća plaća po 24 krajcara, što iznosi 2 forinta i 48 krajcara. Ukupno dakle Repinčani daju župniku godišnji dohodak u iznosu od 8 forinti i 3 krajcara. Sela Pakasin i Festinec zajedno imaju 8 kuća, koje župniku podavaju 22 požunska vagana prose, što vrijedi 16 forinti i 30 krajcara. U Pavlovcu i Potočecu ne stanuju vlastelinski kmetovi, nego slobodnjaci. Svaka od tamošnjh 36 kuća plaća župniku po 24 krajcara, što iznosi 14 forinti i 24 krajcara na godinu. Prema tomu je gradečki župnik u ime lukna dobivao godišnji prihod od 130 forinti i 42 krajcara. Graničarska sela bijahu još godine 1781. oproštena od plaćanja lukna. Mjesto lukna dobivao je ondje gradečki župnik u ime „kongrue“ od križevačke krajiške pukovnije godimice 200 forinti. Od toga mu se ipak isplaćivalo samo 195 forinti, jer je 5 forinti išlo u državnu blagajnu kao prinos za „ratnu potporu“. Daljnji je prihod imao gradečki župnik od tzv. „štolarine“. Župljani su naime plaćali posebne pristojbe za krštenje, vjenčanje i sprovode. Ove pristojbe nisu bile jednake u svima selima, izuzev krštenje, za koje se svuda plaćalo po 3 krajcara. Tečajem prošle godine 1801. dobio je gradečki župnik 4 forinta i 42 krajcara za krštenja, 22 forinta i 12 krajcara za vjenčanja, a 38 forinti i 55 krajcara za sprovode. Ukupno je dakle župniku štolarina donijela 65 forinti i 51 krajcar. Za vjenčanje su kmetovi i „hižari“ u Gradecu, Podjalesu, Repincu, Festincu, Pakasinu, te u Velikom i Malom Brezovcu plaćali pristojbu od 21 kajcara; oraničari u Cugovcu, Lubeni, Grabriću, Fuki, Zabrđu, Tučeniku i Salajcima po 41 krajcar, a u Pavlovcu i Potočecu, gdje stanuju sami slobodnjaci, ubirala se za vjenčanje pristojba od 1 forinta i 45 krajcara. Za sprovod se župniku plaćalo u Gradecu 9 krajcara; u Podjalesu, Repincu, Festincu, Pakasinu, te u Velikom i Malom Brezovcu po 18 krajcara; u Pavlovcu i Potočecu po 30 krajcara (za djecu samo 18 krajcara); u graničarskim pak selima Cugovcu, Lubeni, Fuki, Grabriću, Zabrđu, Tučeniku i Salajcima 51 krajcar za sprovod odrasloga, a 17 krajcara za sprovod djeteta. Župnik je tečajem godine 1801. obavio 94 krštenja, i to: 15 u Gradecu, 19 u Pavlovcu i Potočecu, 7 u Velikom i Malom Brezovcu, 9 u Podjalesu, 6 u Repincu, 4 u Festincu i Pakasinu, 7 u Tučeniku i Salajcima, 4 u Lubeni, 6 u Cugovcu, 3 u Fuki, 11 u Zabrđu, a 3 u Grabriću. Iste se godine u gradečkoj župi vjenčalo 27 parova, i to: 5 u Gradecu, 6 u Pavlovcu i Potočecu, 2 u Velikom i Malom Brezovcu, 2 u Podjalesu, 1 u Repncu, 1 u Pakasinu, 2 u Tučeniku i Salajcima, 1 u Lubeni, 2 u Cugovcu, 1 u Grabriću, 4 u Zabrđu, a nijedan u Fuki i Festincu. Tečajem godine 1801. umrlo je u gradečkoj župi 98 osoba; i to: 15 u Gradecu, 14 u Pavlovcu, 13 u Velikom i Malom Brezovcu, 6 u Podjalesu, 7 u Repincu, 7 u Pakasinu i Festincu, 10 u Tučeniku i Salajcima, 4 u Lubeni, 4 u Cugovcu, 10 u Zabrđu, 3 u Fuki i 5 u Grabriću. Većinom su umirala djeca; tako 9 u Pavlovcu i Potočecu, 4 u Repincu, 5 u Tučeniku i Salajcima, 2 u Lubeni, 1 u Cugovcu, 6 u Zabrđu, 2 u Fuki i 4 u Grabriću. Gradečkom je župniku pripadao dohodak od krčme, koja se nalazila blizu nove crkve sv. Križa. Računalo se,

da mu je prodaja vina u toj krčmi godine 1801. donijela 10 forinti čistoga prihoda. Povjerenstvo je 4. srpnja 1802. ustanovljeno, da gradečki župnik uživa nadarbinu, koja posjeduje 13 i po rali oranice e 16 i po rali vrta i livade, što čini 1 cijelu i 1 četvrtinu „sesije“ (selišta), jer se uzimalo, da jedna sesija zaprema 24 rali urbarskoga zemljišta. Nadalje se ustanovilo, da župnik posjeduje 2 vinograda, od kojih onaj u Cugovcu treba 10, a u Gradecu 20 kopača. Odbivši troškove obrađivanja uzelo se, da župniku vinograd u Cugovcu donosi 3, a u Gradecu 2 forinta godišnjega čistog prihoda. Tada se računalo, da 1 sesija oranica, vrtova i livada donosi godimice 25 forinti, ako vlasnik obrađuje svojim troškom, a 50 forinti, ako obrađuju kmetovi. Povjerenstvo je ustanovilo, da gradečki župnik nadarbinske zemlje obrađuje; zato je uzelo, da ima 33 forinta čistoga prihoda od uživane 1 cijele i 1 četvrtine sesije. U Gradecu je župnik imao samo jednoga kmeta, koji mu je – kao svome vlastelinu – morao podavati jedan dio prihoda a povrh toga besplatne težake (ljeti po 3, a zimi po 2 težaka na tjedan). Povjerenstvo je god. 1802. ustanovilo, da župnikov prihod od toga kmeta vrijedi 15 forinti i 39 krajcara na godinu. Nadalje su župniku godimice 33 forinta donosile „altarije“, tj. prihod o zaklada, koje su svojedobno učinjene s namjerom, da župnik odsluži stanoviti broj svetih misa (zadušnica) za duše preminulih zakladatelja. Župniku pripada trećina od milostinje, koju narod daje prigodom sv. misa, kada se sa „škrabicom“ obilazi po crkvi. Iz računa, koje su podnijeli crkveni starješine, uvjerilo se povjerenstvo, da je narod putem ovih „škrabica“ tečajem godine 1801. darovalo 39 forinti, od čega je župniku pripalo 13 forinti. Zbrojivši sve župnikove prihode, ustanovilo je povjerenstvo, da je gradečki župnik Petar Škrlec tečajem godine 1801. imao 507 forinti i 32 krajcara čistog dohotka.

Gradečki župnici u 18., 19. i 20 vijeku

Početkom 18. vijeka bijaše u Gradecu župnikom Martin Fortuna. On se rodio godine 1669. u Bosiljevu, za svećenika je zaređen god. 1693., za gradečkim je župnikom postao god. 1697. Kad je Fortuna postao kanonikom, došao je u Gradec za župnika Juraj Rogan, koji se god. 1678. rodio u Sisku, te je od god. 1706. bio župnik u Ivaniću. Rogana je biskup Mirko grof Esterhazi god. 1713. imenovao zagrebačkim kanonikom. Kad je god. 1716. nastao rat s Turskom, bio je Rogan – uz kanonika Ivana Zebeca – nadzornik tvrđe u Dubici. Maršal Ivan grof Drašković pismeno je potvrdio, da se kanonici Rogan i Zebec osobnom hrabrošću odlikovaše u borbi s Turcima. (Acta capituli Zagrabiensis saeculi 18, fasciculus 7, broj 64.) Rogan je 1. veljače 1724. umro u Zagrebu kao kanonik. Gradečkim je župnikom postao 9. veljače 1722. Franjo Šomšić. On je god. 1724. imenovan zagrebačkim kanonikom, a umro je već 29. rujna 1727. u Beču. Na to je župnikom u Gradcu postao Nikola Srebrić, koji se rodio god. 1695. u Sisku, a za svećenika je bio zaređen god. 1719. Srebrića je u ožujku god. 1729 biskup Juraj Branjug učinio kanonikom u Zagrebu. Nasljednikom župnika Srebrića postade 31. ožujka 1729. biskupov rođak Nikola pl. Petričević de Miketinec. On bijaše rodom iz Lobora, a poznat je kao učenjak. Uz to je bio veoma pobožan, a mnogo je dijelio siromasima. Petričević je na svoj trošak u Pogančecu kod Preseke sagradio

kapelu bl. Djevice Marije, koja postoji još i sada. On je u Gradecu župnikovao samo godinu dana, jer ga je biskup Branjug već god. 1730. učinio kanonikom u Zagrebu. Tamo je naslijedio kanonika Mihalja Nikolu Vrbanića, koji je umro 16. veljače 1730. Petričević je umro 3. travnja 1756. kao prepošt kaptola čazmanskog i kao opat sv. Nikole de Gacka. Biskup je Branjug god. 1730. župnikom u Gradecu imenovao domaćega sina Miju Skerbu, koji se rodio god. 1696., a visoke je škole polazio u Beču i Bolonji. Skerba je mnogo dobra učinio za gradečku župu. Zato ga je biskup Branjug učinio zagrebačkim kanonikom, kad je 4. kolovoza 1739. umro kanonik Ladislav Bedeković. Skerba je proživio još 23 godine, a umro je god. 1762. kao varaždinski arhiđakon. Gradečkim je župnikom god. 1740. postao Josip Mikinović, koji se rodio god. 1714. u Gorici, učio je u Beču i Rimu, a za svećenika je bio zaređen god. 1728. Mikinovića je god. 1749. biskup Franjo Klobušicki učinio kanonikom u Zagrebu, gdje je god. 1789. umro kao najstariji kanonik i kao arhiđakon katedralni. Mikinovića je 1. veljače 1750. u službi gradečkog župnika naslijedio Matija Petrović, koji se rodio u Zagrebu na području Kaptola. On je u Bolonji izučio teologiju i stekao mnogo znanja. Kako je uz to provodio čestiti život, imenovao ga je biskup Franjo Tausi god. 1756. kanonikom u Zagrebu, gdje je umro kao lektor kaptola i kao pat bl. djevice Marije de Marchia. Mjesto Petrovića postade 4. travnja 1756. gradečkim župnikom dr. Ivan pl. Škrgatić, koji se rodio 1. lipnja 1730. u Mirkovu polju kod Karlovca, a visoke je škole izučio u Beču i Rimu. Šrgatića je biskup Franjo Tausi god. 1762. imenovao kanonikom u Zagrebu, gdje je umro 20. srpnja 1791. kao dubički arhiđakon i pat bl. Djevice Marije de Saskvar. Kako je redomice već 7 gradečkih župnika bilo imenovano zagrebačkim kanonicima, počeli su ljudi govoriti, da je Gradec „klerikat za kanonikat“. Činjenica je pak, da su zagrebački biskupi za župnike u Gradecu zaista postavljali odlične i vrijedne svećenike. Biskupi su tako činili već radi toga, da imaju ugodnije društvo, kada u Gradec dođu na odmor ili u poslu vlastelinstva svoga. Šrgatića je kao župnik u Gradecu god. 1762. naslijedio dr. Juraj pl. Ožegović, koji se rodio god. 1737. u Vinarcu pod Kalnikom, a teologiju je svršio u Beču, gdje je postojao konvikt „Hrvatski kolegij“. Ožegović bijaše mile ćudi, radi čega su mu prijatelji dali nadimak „Picek“. On je gradečki župni dvor doveo brojne svoje rođake, koje je podučavao i odgajao. Tako je njegov – po ocu – brat Franjo Ožegović postao prefektom biskupskih dobara i konačno podžupanom zagrebačke županije. Drugi je pak župnikom brat Martin Ožegović bio kasnije župnik u Krapini. Oba brata Jurjeva pomogoše i školati još dva odlična Ožegovića: braću Mirka i Stjepana. Mirko je Ožegović kasnije postao biskupom u Senju, gdje je osnovao gimnaziju i konvikt „Ožegovićianum“, a polučio je i barunat. Njegov je brat Stjepan Ožegović bio protonotor kraljevine Hrvatske, te se odlikovao na saborima u Požunu kao branitelj hrvatskih pravica. Jednako se obranom hrvatskoga prava odlikovao Stjepanov sin Metel Ožegović, koji je po svojemu stricu Mirku dobio barunat i postao savjetnikom ministarstva u Beču. Župnik Juraj pl. Ožegović počeo je god. 1768. u Gradecu graditi sadašnju župnu crkvu sv. Križa. On je taj posao rukovodio do god. 1773., kad je imenovan kanonikom čazmanskoga kaptola, ali je naskoro i umro. Gradnju crkve nastavio je Ožegovićev nasljednik Josip Galjuf, bratić istoimenoga zagrebačkog biskupa. Galjuf je također postao kanonikom u Zagrebu, gdje je god. 1798. umro kao

dubički arhiđakon, te kao prepošt kaptola i prisjednik duhovnoga stola. Iza Galjufa postade god. 1780. gradečkim župnikom dr. Mijo Bračun, koje se god. 1749. rodio u Hrvatskom Zagorju, On je popodio novu župnu crkvu, ali je već iza 3 godine otišao iz Gradeca za kanonika u Zagreb. Bračuna je god. 1783. u Gradecu naslijedio Petar Škrlec, koji se rodio god. 1747. u Turopolju. On je 34 godine bio župnik u Gradecu, gdje je i umro 2. svibnja 1817. (zanimljiva je činjenica, da 100 godina i prije Bračuna – evo i 125 godina poslije njega – nije u Gradecu umro nijedan gradečki župnik, jer su svi pomrli u Zagrebu). Škrlec je u Gradecu dovršio gradnju župne crkve sv. Križa, izuzev toranj, koji je podignut samo do kupule. On se pobrinuo također za novi župni dvor, jer je u Gradecu našao samo ruševine nekadašnjega župnoga dvora. Tada je plemićka obitelj Rafaj rasprodala svoje imanje Kopčevec kod Dugoga Sela, gdje je preostala samo obiteljska kurija (dvorac). Kako ta kurija nije više bila potrebna obitelji Rafaj, kupio ju je župnik Petar Škrlec. Njegovi su župljani građu prenijeli u Gradec, gdje je Škrlec od nje dao podići novi župni dvor. Kako gradečki župnik nije uz sam župni dvor imao nikakvoga vrta, pretvorio je Škrlec jedan dio župnoga dvorišta u vrt. Poslije Škrlčeve smrti postade 29. lipnja 1817. gradečkim župnikom dr. Franjo Ksaver Šuflaj, koji se rodio god. 1782. u Samoboru. On je bio god. 1805. kao prvi klerik zagrebačke biskupije poslan u obnovljeno „glavno sjemenište“ u Budimpeštu, gdje je izučio filozofiju i teologiju, a polučio i doktorat. Iza toga je u Zagrebu služio kao kapelan stolne crkve, a kasnije kao prebendar i podjedno kancelista duhovnoga stola. Šuflaj je kao gradečki župnik počeo pisati „Liber memorabilium“ (Spomen knjigu) gradečke župe. U njegovo doba dovršen je toranj župne crkve sv. Križa, koju je biskup Maksimilijan Vrhovac posvetio 28. listopada 1824. Šuflaj bilježi i gradnju novoga biskupova dvorca god. 1821. i 1822. Vrhovčev nasljednik biskup Aleksandar Alagović, koji je mnogo boravio u Gradecu, opetovano je ustao protiv toga, što se u samom župnom dvoru nalazi vinotočje. Kako Šuflaj nije htio izgubiti svoj dohodak od toga krčmarenja, dao je blizu župne crkve god. 1837. graditi zidanu zgradu, u kojoj će dolje biti nova pivnica kao krčma, a gore hambar za spremanje žita i drugih plodina. Šuflaj je snosio većinu troškova kod gradnje ove kućice, koja postoji još i sada. On je 19. ožujka 1840. imenovan kanonikom u Zagrebu, gdje je dočekao visoku starost od 83 godine, jer je umro istom 8. prosinca 1865. Iza odlaska Šuflajeva u Zagrebu postade god. 1840. gradečkim župnikom Franjo Kureš, koji je dotle bio protokolista duhovnoga stola u Zagrebu. On je u Gradecu župnikovao 22 godine, a bio bi tu ostao i do smrti, da nije vatra 14. srpnja 1862. spalila toranj župne crkve i gospodarske zgrade župnoga dvora. To je Kureša klonulo, da je zatražio mirovinu i odselio se u Zagreb, gdje je živio još mnogo godina kao arhivar duhovnoga stola. Dok je Kureš bio župnik u Gradecu, podignut je god. 1848. novi župni dvor u obliku lijepe jednokatne zgrade. Za njegova je župnikovanja sagrađena kod Cugovca zidana i prostrana kapela sv. Barbare, koju je 17. studenoga 1861. blagoslovio arhiđakon dr. Luka Rumpler. Mjesto Kureša postade god. 1862. gradečkim župnikom Mijo Smetiško, koji je dotle bio vjeroučitelj u Zagrebu kod sestara milosrdnica i profesor u nadbiskupskom liceju. Smetiško je obnovio toranj župne crkve i gospodarske zgrade u župnom dvoru. On se veoma brinuo za pučke škole u Gradecu, a lijepo je u ćudorednom i rodoljubnom pogledu odgajao sve župljane svoje. Kad je gradečka župa god. 1871. odijeljena od

ivanićkog i pripojena križevačkomu crkvenomu kotaru, imenovan je Smetiško podarhiđakonom toga kotara. On je god. 1880. postao kanonikom u Zagrebu, gdje je doživio visoku starost. Djelovanje Mije Smetiška u gradečkoj župi opisuje tadašnji učitelj Stjepan Lauš u „Spomenici pučke škole u Gradecu“ ovako: „Pod njegovom upravom i željeznom strogošću procvala je ova župa svima krepostima. Smetiško je od razuzdanih i svemu zlu naklonih grešnika načinio krotke janjce, te pobožne i skrušene pokornike“. Smetiška je kao župnik u Gradecu naslijedio Ivan Lisac, koji se rodio u Vukmaniću kod Karlovca, te je do god. 1880. bio župnik u Dubravi. Već god. 1882. ode Lisac za župnika u Miholjec pod Kalnikom. Ondje je župnikovao do god. 1901., kad je postao kanonikom u Zagrebu, gdje je umro 27. svibnja 1907. Iza Lisca je gradečkom župom upravljao kapelan Juraj Ortner. Istom 6. ožujka 1884. postade gradečkim župnikom Đuro Šimončić, koji se rodio 14. siječnja 1845. u Kuzmincu, pa dotle je bio učitelj pedagogije u zagrebačkom samostanu milosrdnih sestara. Šimončić je 31 godinu upravljao župom u Gradecu. On je 1. svibnja 1889. u župnoj crkvi uveo Svibanjsku pobožnost, koju je narod veoma zavolio. Šimončić bijaše poznat kao učen čovjek i hrvatski rodoljub. U crkvi je uveo uzoran red i čistoću, a mnogo je propovijedao, jer je bio vrstan govornik. Šteta, što je mjesto starog oltara postavio novi glavni oltar, koji je obično „tirolsko“ djelo bez umjetničke vrijednosti. Kad je Šimončić god. 1915. bio umirovljen, preselio se u Zagreb, gdje je proživio još 8 godina. Šimončić je u Zagrebu umro god. 1923. posve slijep i s drugom bradom, jer se nije brijao, otkako je god. 1920. izgubio vid. Kad je Šimončić god. 1915. otišao u Zagreb, preuzeo je upravu gradečke župe njegov kapelan Franjo Brdarić, koji se rodio 16. siječnja 1885. u Križevcima. Brdarić je uzorno vodio crkvu i gospodarstvo. Mislilo se, da će on postati i župnikom gradečkim. Međutim je gradečku župu zaželio Milutin Fržić, koji je dotle bio župnik u Ivancu kod Koprivnice. Zato je nadbiskup dr. Ante Bauer god. 1916. imenovao Fržića župnikom u Gradecu, a Brdarića župnikom u Ivancu, gdje je uzorno djelovao do 6. prosinca 1941., kad je umro od kapi. Fržić se rodio 28. srpnja 1869. u Kuzmincu, gdje je njegov otac tada bio učitelj. Zaređen god. 1892. za svećenika stekao je Fržiš brojne prijatelje, kojima je omilio hrvatskim rodoljubljem i dobrotom srca svoga. U Gradecu se za župnika inštalirao 14. rujna 1917., ali je ostao samo do 10. studenoga 1921., kada je bio izabran za križevačkoga župnika. Radi slabog vida i živčane bolesti napustio je Fržić iza desetak godina križevačku župu, te se preselio u Zagreb gdje živi još i sada. Poslije Fržića je gradečkim župnikom god. 1922. postao križevački kapelan Miško Skočen, koji se rodio 9. travnja 1883. u Oborovu, a za svećenika je bio zaređen god. 1907. Kad je Skočen umro 29. ožujka 1932. u zagrebačkoj bolnici milosrdnih sestara, upravljao je gradečkom župom 8 mjeseci Janko Rogoz, župnik iz nedaleke Lovrečine. Na to je župnikom u Gradecu postao dr. VIlim Nuk, koji je dotle bio profesor vjeronauka na donjogradskoj gimnaziji u Zagrebu. On je revno djelovao crkvi, a u župnom je dvoru iskopao duboki zdenac i sagradio lijepu staju, ali je radi bolesti morao god. 1936. otići iz Gradeca. Kratko je vrijeme gradečkom župom upravljao vrbovečki kapelan Karlo Ivančić, koji se rodio u Davoru na Savi. Na proljeće god. 1937. postade gradečkim župnikom Dragutin Jesih, koji je bio dotle župnik u Ruševu kod Požege. Jesih se rodio u Vrapču kod Zagreba, ali je teologiju svršio u sjevernoj Americi gdje je isprvice

služio i kao župnik u gradu Milwake na jezeru Michigan. On je u Gradecu točno vršio župničke dužnosti, ali je posve zanemario svoje gospodarstvo, za koje nije imao ni volje ni znanja. Jesih je u Gradecu ostao do sredine god. 1940., kad je gradečku župu zamijenio sa župom u Sladojevcima kod Slatine. Odanle je u Gradec za župnika došao Petar Đipalo, koji se rodio u Šandrovcu kod Bjelovara.

Dječačka škola

Prve učitelje u Gradecu nalazimo već u 17. vijeku. Ipak moram spomenuti, da to nisu bili pravi učitelji u današnjem smislu, jer su oni samo nuzgredno (sporedno) i uz poseban honorar podučavali djecu u čitanju, pisanju i računstvu. Tadašnjim je naime učiteljima glavno zanimanje bilo orguljanje i pjevanje. Zato se i zovu latinskim jezikom „magistri ludi“. Oni orguljaju i pjevaju u crkvi kod svete mise i kod večernice, a sudjeluju i kod svih obreda, naročito kod sprovoda i kod zadušnica. Zagrebački kanonik Juraj Pavun, koji je god. 1684. vizitirao gradečku župu, izvješćuje, da tamošnji učitelj Juraj Szembiborczy, koji se spominje već god. 1679., ima malo učenika; on ih ne podučaje dobro u nauci, ali dovoljno za službu u crkvi, gdje pjevaju na koru. Naredne god. 1685. nalazi se već u Gradecu novi učitelj Pavao Lenardić, koji bijaše školovan čovjek. Za njega naime kaže kanonik Nikola Dobrilović, da dobro poznaje latinski jezik. Kanonik pak Petar Orehovački god. 1688. izvješćuje, da Lenardić nema dobro grlo za pjevanje. Kad je godine 1693. u Gradec došao zagrebački kanonik Petar Stabarković, da obavi kanonsku vizitaciju, našao je tamo učitelja Pavla Lenardića. Kanonik u svom izvještaju ističe, da nije čuo nikakve pritužbe protiv učitelja Lenardića. Kanonik Mijo Šimunić, koji je gradečku župu vizitirao god. 1699., izvješćuje, da učitelj Juraj Bocak prkosi župniku Martinu Fortuni, koga neće slušati. Bocak je bio učitelj i god. 1701., kad je u Gradec došao kanonik Tomo Kovačević, da obavi kanonsku vizitaciju. Kovačević izvješćuje, da učitelj Bocak (kao orguljaš župne crkve) dobiva od svake kuće u gradečkoj župi po jednu „štrtinku“ (tj. četvrtinu vagana) žita, a za sudjelovanje kod sprovoda dobiva 6 denara; kada pak učitelj prati župnika, koji o Božiću blagoslivlje kuće svojih župljana, onda mu svaka kuća daje 1 povesno lana ili 1 denar (sto denara vrijedilo je 1 ugarski forint). Prigodom kanonske vizitacije, koja je u Gradecu obavljena 28. lipnja 1704., vršio je učiteljsku službu Jakov Lacković. On bijaše pjesnik i valjan pjevač, te je pjevao kod svečane mise i večernice, a marljivo je ministrirao kod tihe sv. mise. Učitelj uživa besplatan stan i vrtić. Prateći župnika kod sprovoda, dobiva 6 denara; kada pak pjeva kod zadušnica onda mu se daje 12 denara; kada prati župnika kod sv. mise u kojoj područnoj kapeli, onda dobiva objed ili 5 groši. Učitelj Jakov Lacković spominje se također u izvještajima, koje su o kanonskoj vizitaciji podnijeli zagrebački kanonici Grga Paravgić (godine 1710.) i Matija Mužinić (godine 1715.). Potonji izvješćuje biskupu da učitelj Lacković zadovoljava svojoj dužnosti ali da gradečki župljani ne će uzdržavati ogradu oko učiteljeva stana i vrta. Lackovića je u učiteljskoj službi naslijedio Petar Karloci, koji bijaše rodom Hrvat iz Zagorja. Karloci je dugo službovao u Gradecu, gdje se prvi put spominje u izvještaju kanonika Matije Muženića od godine 1720., a posljednji put ga spominje godine 1752. zagrebački kanonik Grga Gašparić. Karloci je

bio naobražen čovjek, kako to potvrđuje kanonik Nikola Stanislav Pepelko, koji je 9. veljače 1729. vizitirao gradečku župu. Pepelko naime izvješćuje, da je Karloci svršio retoriku, tj. tadašnju gimnaziju, koja je onda imala samo 6 razreda. Župnik Nikola Srebrić nije volio učitelja Karlocija. On ga je dapače i tužio kanoniku Pepelku, jer da Karloci ne drži škole i ne će podučavati dječake, koji žele učiti, pa da „rado izostaje iz crkve na blagdane i nedjelje". Radi toga je kanonik Pepelko opomenuo Karlocija, neka točno vrši svoje učiteljske dužnosti. Ipak i sam kanonik u svome izvještaju žali Karlocija, koji da za svoju službu nema ni oranice ni livade ni vinograda, nego jedinu kuću, funduš (gradilište) i vrtić. Čini se, da su Gračani zavoljeli učitelja Karlocija. Isti naime Kanonik Pepelko god. 1729. spominje, da Karloci ima „novo sagrađenu učiteljsku kuću" (to je ista zgrada, u kojoj i sada stanuje učitelj. Vjerojatno je god. 1729. imala samo prizemlje, a prvi je kat nadograđen kasnije). Kanonik Petar Matačić u svom izvještaju od god. 1732. hvali učitelja Karlocija, da je svršio poetiku, da ima dobre običaje i da je blage ćudi. I Kanonik Ivan Kos god. 1746. izvješćuje, da učitelj Karloci, koji ima oko 50 godina, zadovoljava svojim dužnostima. Kanonik pak Grga Gašparić 15. prosinca 1752. piše, da se općenito hvali oduševljenje i marljivost, kojom učitelj Petar Karloci podučaje svoje učenike, služi u crkvi i obavlja svoje dužnosti. Dotadašnje dohotke učitelja kao orguljaša potvrdio je biskup Juraj Branjug svojim urbarom od 12. svibnja 1746. Prigodom kanonske vizitacije, koju je 4. lipnja 1758. obavio kanonik Grga Gašparović, ustanovljeno je, da gradečka župa za sada nema učitelja. Stan za onoga, tko će naslijediti Karlocija, ostaje na fundušu, što ga je doznačilo vlastelinstvo; ipak bi na toj kući trebalo popraviti krov. Kanonik Josip Mikinović god. 1761. izvješćuje, da gradečki učitelj Šimun Štefanković ne zadovoljava svojoj dužnosti; zato je kanonik arhiđakon ovlastio župnika Ivana Škrgatića, da smije učitelja otpustiti, ako se ne popravi. Naskoro je iz Gradeca nestalo učitelja Štefankovića. Kanonik naime Antun Miloš, koji je 16. srpnja 1756. vizitirao gradečku župu, izvješćuje, da je učitelj Matija Kolaj, rodom Hrvat iz Nedelišća u Međimurju, Njemu su 44 godine, oženjen je, a u Gradecu služi prvu godinu. Znade latinski, jer je svršio poetiku. On zadovoljava učiteljskoj dužnosti, ali nema ni jednoga đaka „ob defectu populi" (radi zaostalosti naroda). Radi trošnosti školske zgrade dozvolio je god. 1771. biskup Ivan Paksi, da se škola drži u biskupovom dvorcu. Tu je Kolaj podučavao 38 djece, od toga 22 dječaka i 16 djevojčica. Za njihovo podučavanje ne prima nikakve nagrade od njihovih roditelja. Svi učenici umiju čitati, a šestorica i pisati. Mnogi bi pisali, da imaju papira. Knjige je učenicima kupio župnik Juraj Ožegović na svoj trošak. Kao orguljaš dobiva Kolaj godimice 56 vagana prose ili heljde, što vrijedi 33 forinta i 36 krajcara, zatim 15 funti lana u vrijednosti od 1 forinta i 6 krajcara, a 4 forinta za pjevanje kod svetih misa u područnim kapelama. Sprovodi mu donose godimice 5 forinta i 30 krajcara, jer ubire po 6 denara ili 4 i po krajcara od sprovoda. Isti je Matija Kolaj bio u Gradecu učitelj također god. 1780., kad je kanonsku vizitaciju obavljao kanonik Franjo Milašinčić. Taj kanonik izvješćuje, da je Kolaj već 15 godina učitelj u Gradecu, gdje od vlastelinstva za obuku u školi dobiva godimice 15 forinti u novcu, a 10 vedara vina i 12 vagana žita u naravi. Kasnije je učitelj dobivao 30 mjesto 15 forinti, a povrh toga 2 utovljene svinje. U Gradecu je prava pučka škola otvorena godine 1771. ona je doduše bila godine 1795. zatvorena, ali

naskoro je opet otvorena. Ipak je ugarskomu namjesničkomu vijeću, koje bijaše tada vrhovna vlada za cijelu Ugarsku i Hrvatsku, došla godine 1802. prijava, da se pučke škole na imanjima zagrebačke biskupije ne uzdržavaju tako, kako bi trebalo. Zato je namjesničko vijeće 10. kolovoza 1802. pod brojem 16.992 pozvalo zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca, neka povodom spomenute pritužbe dade svoje očitovanje. Biskup je Vrhovec nato naložio gradečkom župniku Petru Škrlcu, neka mu pošalje izvještaj o stanju gradečke škole. Gradečki je župnik Škrlec 20. rujna 1802. izvijestio biskupu Vrhovcu, da je vlastelinska uprava u Gradecu sve učinila za napredak tamošnje pučke škole. Vlastelinska je uprava prošle godine dala popraviti školsku zgradu, a na svoj trošak nabavlja sve potrepštine za pučku školu. Osim toga daje ta uprava biskupskog vlastelinstva pučkomu učitelju u Gradecu godimice po 15 požunskih vagana žita, 10 vedara vina i 15 forinti u gotovom novcu. Druge dohotke dobiva učitelj (u prvom redu kao orguljaš) od župljana prostrane gradečke župe. Taj izvještaj župnika Škrlca potvrdio je tadašnji gradečki učitelj Antun Bolthauzer, nasljednik prijašnje učitelja Josipa Jelenčića, koji bijaše domaći žitelj (vjerojatno iz Repinca). Istodobno je biskup Vrhovec primio također izvještaj Filipa Stojkovića, koji bijaše godine 1802. provizor (upravitelj) biskupskog imanja u Gradecu imade „18 dijakov na Gradzu, kojima je po vsakom vremenu prilično vu školu hoditi“. Uz to imade ista škola i 12 takvih učenika, „kojima je neprilično vu školo hoditi po zločestomu vremenu zbog dalekosti sela“. Stojković u svomu izvještaju navodi i potreba za gradečku školu u godini 1802. ovdje on doslovce piše: „Za gradečku je školu potrebno 16 knjig za decu vučiti („Abeze knig“); item (zatim) je potrebno 6 knig, koje dijaki ladanjski su navadni šteti („Lezen puh“); item je potrebno 6 knjige istorialske. Papira je potrebno na leto 12 koncev. Species tinte je potrebno 1 i pol. Plaibaza (olovke) je potrebno ordinarie (redovito). 12 Krajde je potrebno za brisati 4 loga. Lenovali (ravnala), koja ja ovde morem napraviti, potrebno je 8. Potreben je imali stolek na ključanicu, gdi se bude zapiralo plajbaz, papir i ostala dugovanja“. (Nadbiskupski arhiv u Zagrebu. Polica VI. broj 1547. priopćio Janko Barle u 6. svesku „Narodne Starine“, strana 272.). Dugo je u Gradecu službovao učitelj Antun Bolthauzer. On je u Ruškovici kod Lovrečine imao svoj vinograd, u kojemu je rado sprovodio slobodne svoje časove. Bolthauzera je naslijedio Matija Barišec, koji je u Gradecu službovao do 1835. tada je otišao u Zagreb, gdje je u Vlaškoj ulici otvorio „Mineralno kupalište“. Njega je naslijedio učitelj Antun Špoljar, koji je već iza godinu dana pošao za učitelja u Sv. Križ-Začretje. Od god. 1836. do god. 1863. službuje u Gradecu učitelj Ivan Kovačić, rodom iz Križevaca. Kovačića je god. 1863. naslijedio Stjepan Lauš, koji je prije službovao u Lovrečini i u Cerju. Kad je Lauš bio god. 1890. umirovljen, postade namjesnim učiteljem starac Luka Dončević. Njega je naslijedio Vilko Popović, koji je 1. veljače 1894. bio premješten u Varaždin. Neko je vrijeme opet službovao Luka Dončević, a 1. listopada 1894. postade učiteljem Viktor Kružić, koji je služio sve do svoje smrti 14. srpnja 1904. Gradečka je jednorazredna dječačka škola proširena 1. rujna 1904. u dvorazrednu, te je ravnajućim učiteljem postao Josip Horvatić, rodom iz Mostova kod Ivanić-Kloštra, a namjesnim učiteljem domaći sin Benko Filiplić. Kad je ravnajući učitelj Horvatić 27. listopada 1909. otišao u Bjelovar, preuzeo je upravu škole Vjekoslav Blaga, koji je naslijedio Benka Filiplića. Sad je

dječačka škola u Gradecu dobila prvu učiteljicu, i to Katarinu Mladen. Ona je službovala do god. 1912., kada se zahvalila na službi i udala za ljekarnika Habuneka u Daruvaru. Neko su vrijeme u Gradecu službovali također učitelj Mijo Lulić (god. 1906.) i domaća (gradečka kći) Tinka Borić. Ravnateljem dječačke škole postade god. 1911. učitelj Martin Vlašić. Uz njega je od god. 1912. službovala učiteljica Marija Cik. Na njeno mjesto dođe 1. srpnja 1917. učitelj Matija Sudeta. Vlašić bude na proljeće god. 1919. premješten u Gornju Kovačicu, a Sudeta u Koprivnicu. Mjesto njih dođu u Gradec učitelj Rudolf Orešković iz Bereka i njegova supruga Jelena Orešković iz Ivanjske. Orešković je početkom god. 1925. bio premješten u Rovišće, odakle je u Gradec došao 9. ožujka 1925. ravnajući učitelj Srećko Johanes. On je u Gradecu službovao sve do 15. studenoga 1925., kad je bio premješten u Vrbovec. Uza nj je službovala njegova kći Ružica Johanes od 9. ožujka 1925. do 29. rujna 1927., te opet od 18. listopada 1928. do 27. listopada 1932. Iz Plešca je u Gradec bila 1. rujna 1927. premještena učiteljica Anka Šestak, koja je tu službovala do svoga umirovljenja 16. lipnja 192. učiteljica Lidija Cipra, koja je dotle službovala u Aleksincu. Kad je ona na jesen god. 1940. bila premještena u Zagreb, naslijedila ju je Dragica Crnković, koju je na jesen god. 1941. zamijenila S. Kraljević, supruga gradečkog bilježnika. U Gradecu se sve teže osjećalo pomanjkanje prostora za dječačku pučku školu. Zato je kr. Kotarska oblast u Križevcima u ožujku god. 1901. odredila, da se u Gradecu ima graditi nova zgrada za dječačku pučku školu. Prigodom jeftimbe, koja bijaše obavljena 15. svibnja 1903. u Križevcima, dostao je gradnju nove škole graditelj Colusi iz Siska. On je gradnju lijepe jednokatnice dovršio do Sesveta god. 1903. Obuka je u novoj školi započela sredinom studenoga god. 1903. Zgradu je blagoslovio župnik Gjuro Šimončić 29. studenoga 1903. Stara je školska zgrada adaptirana za 2 učiteljska stana. Vlada je 19. kolovoza 1928. dozvolila, da se na dječačkoj pučkoj školi u Gradecu otvori i treće odjeljenje zatvoreno 17. rujna 1932., kad je za područna sela Repinec, Festinec i Pakasin otvorena nova pučka škola u Repincu. Za otvorenje ove škole dala je banska uprava u Zagrebu doprinos od 10.000 dinara, a god. 1941. sagrađena je u Repincu i krasna školska zgrada. Počevši od god. 1855. uzdržavala je učitelja općina, koja mu je – uz besplatni stan i uživanje četvrt rali vrta – davala godimice 315 forinti u novcu kao plaću i 16 forinti za podvornika, a 12 vati hrastova drveta u naravi. Uz to je učitelj kao orguljaš dobivao u onih graničarskih 8 sela, koja spadaju pod gradečku župu, od svake kuće polovicu vagana žita, što je učitelju godimice donosilo 36 vagana; k tomu je dobivao 50 novčića za sudjelovanje kod sprovoda i 50 novčića za pjevanje kod zadušnica. Kako je uslijed diobe zadruga porastao broj kuća na području bivše krajine, odredila je hrvatska zemaljska vlada 16. siječnja 1882., da gradečki učitelj ima od sada kao orguljaš ubirati svoj „bir“ od svake rali, a ne od svake kuće. Ipak je time bio povišen dohodak gradečkoga učitelja, jer je godimice ubrao 60 umjesto dotadašnjih 36 vagana raznoga žita (većinom kukuruze i pšenice), pošto je od svake rali dobio tri četvrtine litre žita. Skupština križevačke županije zaključila je 28. veljače 1872. na prijedlog gradečkoga župnika Mije Smetiška, da se godišnja plaća svih pučkih učitelja u toj županiji povisuje od 315 na 400 forinti. Smetiško je uopće bio velik prijatelj učiteljskoga staleža. On je kao mjesni školski nadzornik u Gradecu izradio god. 1869. gradnju nove pučke škole za djevojčice. Njegovim je nastojanjem

proširena i stara dječačka škola, koja je godine 1864. dobila prvi kat kao stan za učitelja. Kad je god. 1875. u život stupio novi školski zakon za Hrvatsku i Slavoniju, prestadoše župnici biti školski nadzornici, te je županijska oblast imenovala školske nadzornike. Ipak je narod u Gradecu tražio, da Smetiško bude izabran za mjesnoga školskoga nadzornika. Ovu su časnu službu vršili i nasljednici župnika Smetiška - poimence Ivan Lisac i Gjuro Šimončić – sve do god. 1895., kad je za mjesnoga školskog nadzornika imenovan Antun Kruljac, provizor nadbiskupskog imanja. Uz nadzornika kao predsjednika birana su po općinskom zastupstvu još 4 člana školskog odbora. To je kasnije povišeno na 8 članova; uz to je školski odbor dobio i tri virilna člana, poimence: župnika, ravnajućeg učitelja i upravitelja općine. Dječačka škola u Gradecu ima 2 knjižnice: učiteljsku i učeničku. Uz redovitu svoju plaću ubirahu učitelji iz općinske blagajne tzv. petogodišnje doplatke. U lipnju god. 1911. povisio je ban dr. Nikola pl. Tomašić redovitu učiteljsku plaću za 10 postotaka, a ban Slavko pl. Cuvaj god. 1912. za daljnjih 15 postotaka. Kada je tečajem svjetskoga rata padala vrijednost novca, doznačila je hrvatska vlada učiteljima ratnu i nabavnu pripomoć, i to god. 1917. u iznos u od 1000 kruna, a god. 1918. u iznosu od 2000 kruna. Učiteljske su plaće znatno povišene god. 1919. Počevši pak od 1. lipnja 1920. ne uzdržaje učitelje gradečka općina nego sama država; zato učitelji poput ostalih državnih činovnika dobivaju svoju plaću iz blagajne poreznog ureda, a ne iz blagajne gradečke općine. Od onda je općini preostala samo dužnost, da gradi i uzdržaje školske zgrade, pa da za škole na svome području nabavlja knjige i druga učila; potonje je god. 1938. preuzela banska uprava, koja je u tu svrhu ubirala poseban „školski prirez“ na izravni državni porez. Sada pak to čini Nezavisna Država Hrvatska.

Djevojačka škola

Iz Tirola je u Zagreb god. 1845. Nadbiskup dr. Juraj Haulik doveo časne sestre milosrdnice. On im je u Zagrebu na svoj trošak sagradio crkvu i samostan u Frankopanskoj ulici. Haulik je ovim sestrama milosrdnicama god. 1857. Iznajmio nadbiskupsko imanje u Gradecu pod uvjetom, da za oranice i livade plaćaju godišnju zakupninu od 1200 forinti, a u nadbiskupskom dvorcu otvore odgojilište za siromašnu djecu. Tako su u Gradec došle prve opatice. S njima je kao njihov spiritual (duhovnik) došao Ferdinand Rebić, svećenik ljubljanske biskupije, kako javljaju „Narodne Novine“ od 15. studenoga 1857. Župnikom u Gradecu postade 24. kolovoza 1862. Mijo Smetiško, koji je dotle bio vjeroučitelj i propovjednik u zagrebačkom samostanu sestara milosrdnica. On je zamislio, kako bi korisno bilo, da se u Gradecu osnuje posebna djevojačka škola, u kojoj bi podučavale sestre milosrdnice, kako su to već tada činile u Zagrebu. U tu svrhu zamoli Smetiško poglavarstvo sestara milosrdnica u Zagrebu, da u nadbiskupskom dvorcu gradečkom odstupi oveću sobu za djevojačku školu, na kojoj će podučavati sestre milosrdnice. Smetiškova je molba bila uslišana, te je u studenomu god. 1862. bio otvoren prvi razred djevojačke škole u nadbiskupskom dvorcu. Tu su časne sestre milosrdnice besplatno podučavale djevojčice gradečke župe. Na jesen god. 1863. otvoren je drugi razred djevojačke škole. Tada je ova škola imala 53 učenice, od toga 40 u prvom i 13 u drugom razredu.

Kad je na jesen god. 1864. otvoren i treći razred, brojila je djevojačka škola 101 učenicu, od toga 21 u prvom, 25 u drugom, a 7 u trećem razredu, dok je 48 učenica polazilo opetovnicu. Jer tada još nije bilo četvrtog razreda na pučkim školama u Hrvatskoj. Četvrti je razred na dječačkoj i djevojačkoj školi u Gradecu otvoren tekar godine 1877., kad je prvi razred imao 43, drugi 40, treći 24 a četvrti 24 učenice. Početkom god. 1867. odlučilo je poglavarstvo sestara milosrdnica, da će napustiti zakup nadbiskupskom imanja u Gradecu. To je zabrinulo župnika Smetiška, jer se nije znalo, kamo će se smjestiti gradečka djevojačka škola, kada sestre milosrdnice ostave nadbiskupski dvor. Iza poduljeg nagovaranja sklonuo je Smetiško gradečke župljane, da sami dobrovoljno sagrade posebnu zgradu za djevojačku školu. Smetiško je nadbiskupa dr. Jurja Haulika nagovorio, da za gradnju ove rimokatoičke konfesijonalne škole, daruje polovicu rali svoga vrta, koji javna cesta dijeli od nadbiskupskog dvora. Župljani su god. 1858. počeli praviti i paliti ciglu za gradnju djevojačke škole, a naredne godine 1869. započela je i sama gradnja ove jednokatne kuće. Kako su Gračani besplatno obavljali sve težačke poslove i privažali građevni materijal (pijesak, drvo, vapno, ciglu i crijep), potrošilo se samo 2000 forinti za gradnju ove jednokatnice. Zgrada bijaše dovršena već god. 1870., a gospodarska zgrada i vrtna ograda u ožujku god. 1871. Međutim su opatice početkom god. 1871. ostavile nadbiskupski dvor i otišle u Zagreb. Sada se zabrinula i vrbovečka općina pod koju je tada spadao Gradec. Na prijedlog župnika Smetiška zamolila je vrbovečka općina poglavarstvo sestra milosrdnica u Zagrebu, da pošalje u Gradec 2 učiteljske sile, koje će uz posebnu plaću od 400 forinti na godinu preuzeti obuku na djevojačkoj školi. Poglavarstvo se odazvalo toj molbi, te je u Gradec poslao 2 sestre milosrdnice, od kojih je Alberta Matašić bila rodom iz Zagreba, a Pulharija Benda iz Ljubljane. U spomenutoj jednokatnici stanovahu i podučavahu sestre milosrdnice 36 godina, tj. od god. 1871. do god. 1907. Djevojačka je škola bila posve odijeljena od dječačke. Protiv njezine samostalnosti ustade godine 1905. učitelj Horvatić, koji je prvi od gradečkih učitelja bio imenovan „ravnajućim učiteljem“. Školski je odbor po njegovoj uputi zaključio, da se djevojačka škola ujedini s muškom školom, a uprava jedne i druge škole da se povjerava ravnatelju Horvatiću; zato se od sada ima gradečka škola službeno zvati: „Opća pučka četverorazredna obospolna škola“. Zaključak školskog odbora potvrdio je upravni odbor županije bjelovarsko-križevačke; samo je naredbom od 6. listopada 1905. god. donio zaključak, da škola mora nositi naslov: „Niža opća pučka obospolna škola“. Protiv toga zaključka ustadoše časne sestre milosrdnice, koje nikako nisu htjele dozvoliti, da njihovim radom u školi upravlja svjetovnjak. Opatice je podupro gradečki župnik Gjuro Šimončić. Borba se vodila gotovo 2 godine, a svršila se pobjedom sestara milosrdnica. Hrvatska je naime vlada 27. kolovoza 1907. ukinula naredbu upravnog odbora bjelovarsko-križevačke županije od 6. listopada 1905. Od sada postoje u Gradecu dvije posve samostalne škole, od kojih jedna nosi naslov: „Djevojačka dvorazredna pučka škola“. Međutim je u Gradecu bila god. 1896. Osnovana posebna upravna općina. Sjedište općinskog ureda nalazilo se u privatnoj kući u Pavlovcu. Općinski je odbor god. 1905. zaključio, da će graditi posebnu zgradu za djevojačku školu, a dotadašnju školsku zgradu upotrijebiti za nastambu općinskog ureda i za stan općinskog bilježnika. Nadbiskup dr. Juraj Posilović podupro je

izvedbu toga zaključka time, što je općini za gradnju djevojačke škole prodao za 1000 kruna krasan i velik svoj voćnjak kod župne crkve. Tamo je općina troškom od 20.000 kruna sagradila god. 1906. prostranu prizemnu kuću, u kojoj se uz 2 velike školske sobe nalaze također prostorije za nastambu 6 sestara milosrdnica. U tu novu zgradu preselila se djevojačka škola koncem lipnja god. 1907. Osim školske zgrade imaju tu sestre milosrdnice vrt i voćnjak u površini od 1 rali i 300 četvornih hvati. Počevši od god. 1907. nalazi se djevojačka škola neprekidno u toj školskoj zgradi. Tamo su i sestre milosrdnice – iza 50 godišnjeg boravka u Gradecu – konačno našle svoj dom. Gračani umiju cijeniti njihovu požrtvovnu službu. Ove se naime opatice neumorno brinu za naobrazbu povjerenih djevojčica. One ih pomno odgajaju u duhu katoličke crkve. Podjedno se brinu za napredak svojih učenica u ručnom radu, pa u pjevanju i u svemu, što je lijepo i plemenito. Ali tako su časne sestre milosrdnice u Gradecu radile od prvoga početka. Najbolje nam to pokazuje priznanje, koje su stekle god. 1864. Pod konac naime školske godine 1864. došao je u Gradec veliki župan i hrvatski književnik Ljudevit pl. Vukotinović. On je pribivao javnome ispitu djevojačke škole, koju su vodile časne sestre milosrdnice. Vukotinovića je iznenadio krasan uspjeh te škole. Zato je 10. kolovoza 1864. iz Zagreba upravio tadašnjem kotarskom sucu Dragutinu Pajanoviću u Vrbovac ovo pismo: „Poglaviti gospodine veliki suče! Imao sam onomadne u samostanu milosrdnih sestara na Gradcu kod javnoga ispita lijepu priliku vidjeti, kakovim hvale vrijednim uspjehom milosrdne sestre posvećuju sile svoje othranjivanju i podučavanju djevojaka. Bogoljubno i rodoljubno posve narodno othranjivanje, što no ga tamo dobivaju djevojčice, sigurno će donijeti najblagosnije posljedice budućem naraštaju. Zato izvolite, poglaviti suče, časnoj predstojnici i svima sestrama učiteljicama najuljudnije izjaviti moje potpuno priznanje i pohvalu u pogledu njihovoga uspješnoga podučavanja. Podjedno se izvolite pobrinuti, da se – na koliko to zasjeca u političku oblast – sva moguća pomoć pruži onom vrijednom zavodu. U ostalom s osobitim štovanjem: U Zagrebu 10. kolovoza 1864. na službu pripravan Ljudevit Vukotinović, veliku župan križevački“. Lijepu priznanicu velikoga župana popratio je kotarski sudac Pajanović ovim dopisom: *„Časnoj predstojnici milosrdnoga zavoda na Gradcu“*. „Ovo – od tako visokoga i podjedno domoljubnim čuvstvom skroz i skroz nadahnutoga dostojanstvenika – otpremljeno mi pismo imadem čast u potpunom prijepisu tim radostnije časnoj sestri saopćiti, što u njemu izjavljeno priznanje jest pravi odjek mnijenja, koje ovdje općenito vlada. U Vrbovcu, na 19. kolovoza 1864. Dragutin Pajanović, veliki sudac“. (Jedno i drugo pismo odštampano je u „Narodnim Novinama“ od 16. prosinca 1864.)

Gradečki kolodvori

Godine 1868. počela je zajednička ugarsko-hrvatska vlada graditi željezničku prugu od Zagreba preko Križevaca i Koprivnice do Žakanja, gdje je dobila preko Kaniže vezu sa Bečom i Budimpeštom. Gradnja se izvodila također tečajem cijele godine 1869., pa je ta važna pruga 4. siječnja 1870. predana javnomu prometu. Isprvice su bile otvorene samo željezničke postaje u Sesvetama, Dugom Selu, Vrbovcu, Križevcima,

Lepavini i Koprivnici. Da se željeznicom uzmognu služiti također Bjelovarčani, otvorena je 1. travnja 1871. prugu siječe državna cesta, koja vodi od Zagreba preko Gradeca u Bjelovar i dalje u Viroviticu. O tomu su „Narodne Novine“ od 28. ožujka 1871. donijele ovu obavijest: „Dne 1. travnja otvara se kod stražarnice broj 37 postaja Gradec za prijevoz osoba i prtljage. Ondje će po 1 čas stajati svi osobni i mješoviti vlakovi. Ova postaja nije priređena za otpravljanje tereta“. (Spomenuta stražarnica postoji još i danas, ali nosi broj 64 mjesto 37. Sa strane bjelovarske ceste vidi se na toj stražarnici prozorčić, kroz koji je željeznički stražar izdavao putnicima vozne karte). Kako je željeznička postaja Gradec bila najbliža grdu Bjelovaru, pozvao je hrvatski sabor 17. listopada 1876. Hrvatsku zemaljsku vladu, neka zajedničku vladu u Budimpešti sklone, da se željeznička postaja u Gradecu preustroji također za primanje razne robe, a ne samo putnika. Hrvatska je vlada živo i ozbiljno nastojala kod zajedničkog ministarstva za promet i javne radove, da se udovolji zaključku sabora hrvatskog. Iza svestrano iscrpljene rasprave napokon je ministarstvo za promet i javne radove javilo hrvatskoj vladi, da „pogledom na slabi promet, na malen prihod i na znatne troškove, koji bi bili potrebni za preustrojstvo željezničke postaje u Gradecu, ne može pristati na to, da spomenuto preustrojstvo preduzme država o svome trošku“. U istom dopisu preporuča ministarstvo hrvatskoj vladi, neka ona izgradi cestu od Križevaca do Sv. Ivana Žabna, gdje bi ova cesta imala priključak na cestu, koja već vodi od Zagreba preko Gradeca u Bjelovar. Ministarstvo u svome dopisu naglasuje, da bi izgradnja ceste Križevci - Sv. Ivan Žabno omogućila Bjelovaru i okolici uporabu željezničke postaje, koja u Križevcima već postoji za robni promet. Nato je hrvatska vlada dopis ministarstva za promet i javne radove priopćila poglavarstvu grada Bjelovara i bjelovarskoj podžupaniji s pozivom, da ispitaju dotične gradnje, pa da se očituju, ne bi li oni bili voljni preuzeti troškove za izgradnju ceste od Križevaca do Sv. Ivana Žabna ili za preustrojstvo željezničke postaje Gradec. Gradsko je poglavarstvo u Bjelovaru odgovorilo hrvatskoj zemaljskoj vladi, da u spomenute svrhe ne može ništa pridonijeti, pošto mora dograditi gimnazijsku zgradu. Bjelovarski pak trgovci izjaviše, da su pripravni putem subskripcije pridonijeti 5000 forinti, ali i to istom onda, kada će se vidjeti, da je zaista preduzeta dogradnja ili preustrojstvo željezničke postaje Gradec. O svemu tomu je godine 1880. u hrvatskoj sabornici raspravljao odbor za obrt, trgovinu, promet i javne radnje. U ime toga odbora podnio je izvjestitelj Ante Zindl u hrvatskom saboru 24. lipnja 1880. izvještaj, koji svršava ovako: „Iz troškovnica, koji je sastavilo ravnateljstvo državnih željeznica, uvjerio se odbor, da bi preustrojstvo željezničke postaje Gradec zaista stajalo preko 50.000 forinti, izuzev trošak , koji bi iziskivalo povećanje željezničkog osoblja na spomenutoj postaji. Jednako se odbor uvjerio, da bi pučanstvu mnogo veću korist donijela izgradnja ceste od Križevaca do Sv. Ivana Žabna, nego li preustrojstvo željezničke postaje Gradec. Zato odbor predlaže, neka se do kraja izvede gradnja spomenute ceste, koja se već počela graditi“. Hrvatski je sabor taj prijedlog jednoglasno prihvatio. Bjelovarski su trgovci na to pokrenuli misao, da bi trebalo stvoriti izravan priključak Bjelovara na željezničku prugu Zagreb - Žakanj. Mnogi su bjelovarčani predlagali, neka se izgradi željeznička pruga od Bjelovara preko Pitomače i Virovitice do Barča, odakle je već vodila pruga društva „Južne željeznice“ preko Gole i Žakanja u

Kanižu i Beč. Tako je u „Narodnim Novinama“ od 11. svibnja 1881. izašao uvodni članak pod naslovom „nešto misli o bjelovarskoj željeznici“. Pisac preporuča gradnju 78 kilometara duge željezničke pruge od Barča preko Bjelovara do Gradeca. Za gradnju dijela ove pruge od Bjelovara do Gradeca postoji poteškoća jedino kod brda između Gradeca i Bolča (u Hagnju), inače je posve ravno zemljište i bez potrebe gradnje velikih mostova. Pisac drži, da bi zgodnije bilo povući spomenutu prugu od Bjelovara preko Farkaševca do Vrbovca, premda bi ta pruga bila za 5 kilometara dulja. Najzgodnija bi pak bila gradnja pruge od Bjelovara preko Dubrave do Božjakovine, gdje bi onda trebalo podići kolodvor; ova bi pruga bila 13 kilometara dulja od pruge Bjelovar-Gradec. Dugo su još bjelovarski građani čeznuli za željezničkom vezom. Oni su preko 23 godine morali putovati kolima do željezničke postaje Gradec, koja je 34 kilometara udaljena od Bjelovara. Konačno su Bjelovarčani sastali dioničko društvo, koje će graditi željezničku prugu Gradec - Bjelovar s nastavkom do Virovitice. (Društvo „Južne željeznice“ izgradilo je i 18. kolovoza 1885. prometu predalo željezničku prugu od Barča preko Virovitice do Daruvara i Pakraca). Mađari se usprotiviše gradnji željezničke pruge Bjelovar - Gradec. Oni su naime sustavno pazili na to, da se željezničke pruge grade tako, kako će najbolje odgovarati Budimpešti. Zato su počeli zahtijevati, neka se bjelovarska pruga gradi tako, da će od postaje Sv. Ivan Žabno voditi u Križevce mjesto u Gradec. Uzalud su Bjelovarčani dokazivali, da bi time njihova vožnja željeznicom do Zagreba, kamo najviše putuju, bez potreba bila dulja za 15 kilometara. U Križevce je 25. listopada 1890. iz Budimpešte došao građevni savjetnik Geduly, kao izaslanik ministarstva trgovine, koje je tada upravljalo i javnim željeznicama. Geduly je preuzeo reviziju – do tada zasnovane – trase bjelovarske željeznice. On je ovu trasu samovoljno promijenio odredbom da bjelovarska željeznička pruga mora od postaje Sv. Ivan Žabno voditi u Križevce, a ne u Gradec. Ova je pruga zaista god. 1893. i 1894. građena, pa je 12. rujna 1894. predana redovitom prometu (njezin je nastavak preko Kloštra i Pitomače do Virovitice dovršen godine 1900.). Međutim je Gradec na jesen godine 1893. dobio svoj kolodvor mjesto dotadašnje stražarnice. O tomu, kako se to desilo, doznajemo iz dopisa, koji je 14. rujna 1893. štampan u „Narodnim Novinama“, a glasio je ovako: Tvrtka Sorger i drug iz Osijeka kupila je u rujnu godine 1892. državnu hrastovu šumu, koja se zove „Bukovac“, a udaljena je tri četvrta sata od željezničke postaje Gradec. Spomenuta je tvrtka odlučila, da će u Gradecu podići veliku parnu pilanu, u koju će se na tehničku izradbu dovažati drva iz šume Bukovca. U tu je svrhu tik željezničke postaje iznajmila 9 rali veliko zemljište zagrebačke nadbiskupije, pa je tu već u svibnju god. 1893. dovršila i otvorila svoju tvornicu. Pilana je uređena najmodernijim strojevima, koje tjera parni lokomobil u jakosti od 100 konjskih sila. Isti taj parostroj proizvodi također električnu rasvjetu u tvornici. Pilana zaposluje 300 do 400 radnika, sve samih kršnih Primoraca. Radnici se dijele na strukovne i na obične (nadničare), a ima i takvih radnika, koji su plaćeni na mjesec mjesto na tjedan. Čitav posao rukovodi 12 vrsnih činovnika, koji su strukovno izobraženi. Svi su činovnici i radnici smješteni u zgradama, koje su podignute oko pilane. Zato cijeli taj teritorij ima obilježje prave tvornice. Radnici su osigurani za slučaj tjelesne nesreće, a uz to plaćaju 3 postotka za bolničku zakladu. U slučaju potrebe radi se 10 do 12 sati mjesto redovitih 8 sati

dnevnoga rada, što se onda dvostruko nagrađuje. Divno je pogledati uzorno uređeni prostor u veličini od 5 rali, gdje je smješten izrađen drveni materijal, koji je već priugotovljen za sve moguće svrhe. Taj se materijal izvozi u Englesku, Francusku, Belgiju, Španjolsku, Bavarsku i Ugarsku, dapače i u Egipat, gdje se gradečkim drvom upravo gradi most preko široke rijeke Nila. Domaći seljaci mnogo zarađuju izvažanjem drva iz šume Bukovca do pilane u Gradecu. Neki seljaci služe i kao obični težaci. Uz to dobivaju Gračani jeftino od pilane drvo za ogrjev, jer se ne mogu svi komadi upotrijebiti za tehničke svrhe. Uslijed pilane silno je porastao osobni promet na željeznici, gdje je do sada bila samo malena željeznička postaja. Zato se sada uplivom tvrtke Sorger gradi pravi kolodvor sjeverno od stražarnice. Taj će kolodvor naskoro biti dovršen i prometu predan. Uplivom iste tvrtke Sorger bit će za koji dan prometu predana i brzojavna postaja, jer je Gradec do sada imao samo poštanski ured. Ista je tvrtka u najam uzela od upraviteljstva nadbiskupskih dobara i onu (Lauševu) gostionicu kod kolodvora, koju sada nadograđuje, da udobnije posluži radnicima i putnicima. Oveća prizemna zgrada, u kojoj je na jesen god. 1893. bio smješten drugi gradečki kolodvor, postoji još i sada, a u njoj se nalazi stan za prometnoga činovnika. Taj drugi kolodvor u Gradecu služio je prometu samo 9 godina. Na željezničkoj naime pruzi, koja od Zagreba (počevši od 15. studenoga 1894.) vodi u Budimpeštu ravno preko Đekeneša (a ne okolo preko Žakanja i Kaniže), silno je porastao promet, jer se ovuda izvozila roba i Ugarske na Rijeku i obratno. Kako ova pruga nema dvostruke tračnice, bila je državna željeznica prisiljena, da otvara nove kolodvore, na kojima će se moći vlakovi „križati“. Tako je između Vrbovca i Križevaca trebalo podići kolodvor s nekoliko kolosijeka u duljini od pol kilometra. To se nije moglo u Gradecu izvesti tamo, gdje je bio drugi kolodvor, jer bi ranžiranje vlakova sprečavalo promet na javnoj cesti prema Bjelovaru. Zato je izabran prostor sjeverno od drugoga kolodvora, gdje je u tu svrhu državna željeznica od zagrebačke nadbiskupije kupila potrebito zemljište. Tamo je godine 1902. građen novi kolodvor u obliku jednokatnice. Željeznička je uprava izgradila i cestu do toga trećega kolodvora u Gradecu.

Bilješke iz gradečke prošlosti

Lovro pl. Agaić, graničarski kapetan i zapovjednik tvrđe u Koprivnici, te njegova supruga Helena pl. Paris dali su godine 1678. na svoj trošak izraditi četiri kamenita stupa, koje su postavili u staroj gradečkoj crkvi sv. Petra. Iz ove su crkve spomenuti stupovi premješteni poslije 100 godina u novu župnu crkvu sv. Križa. Danas jošte u toj župnoj crkvi stoji jedan stup, a na nj je postavljen kameniti kip Žalosne Majke Božje, koji je nekada bio u kapelici pred ulazom u nadbiskupski dvor. Na stupu je uklesan ovaj skraćeni latinski napis: „O gloriosa Domina et spes nostra! Sicut mundus per manus tuas recepit Salvatorem, ita in manibus tuis spero me visurum Dominum Jesum Christum. Generosus dominus Laurentius Agaić, sacrae cesarae regiaeque Majestatis praesidii Capronensis capitaneus et kommendans, et cum generosa domina Helena Paris, consorte sua, fieri fecit omnes quatuor, anno Domini 1678“. Stjepan Čuntić, upravitelj biskupskog imanja Gradec, javlja 27. siječnja 1755.

zagrebačkom biskupu Tausiju, da su zemljomjeri – pod nadzorom časnika Švajgera i Hrustana mjerili zemlju u selu Zvekovcima, koje spada pod župu u Dubravi. Radi toga se uzrujao narod, pa je u subotu na večer 300 graničara navalilo na spomenute časnike. Švajger je sretno utekao u Gradec, gdje se zaklonio kod župnika Matije Petrovića. Na protiv su graničari uhvatili časnika Hrustana (pismo se nalazi u bivšem tajnom dvorskom arkivu u Beču, a priopćio ga je dr. Ljudevit Ivančan u Vjesniku arkiva, knjiga IV. strana 165.). Prigodom kalničke seljačke bune, koja je buknula u veljači godine 1755., sudjelovao je i Juraj Ruganec, kmet grofice Drašković, udovice Petra Keglevića, vlastelina kalničkog. Ruganec je osobitom vještinom palio vlastelinske dvorce i majure. Tako je on zapalio i biskupov štagalj u Gradecu. Ruganca je u Fodrovcu uhvatio Ivan Kešer, koga je podban Ivan Rauch poslao u Miholjec s odjelom vojske. U gradečkom je dvorcu bila god. 1762. održana velika skupština križevačke županije. Skupštinu je sazvao Antun pl. Bedeković, upravitelj križevačke županije. On je podjedno upravljao imanjima zagrebačke biskupije kao „vicarius in temporalibus“. Na toj skupštini je obavljena i tzv. „varmeđinska restauracija“, tj. obnova (izbor) činovništva križevačke županije. (Krčelić Baltazar: „Annuae“, strana 427.). Biskupovim imanjem u Gradecu je sredinom 18. vijeka upravljao Josip pl. Arbanas, kojega je zagrebački biskup Franjo Tausi imenovao gradečkim provizorom (providnikom). Arbanas bijaše ugledan plemić. Najbolje se to vidjelo godine 1762., kada se na velikoj skupštini u gradečkom dvorcu obavljao izbor činovništva križevačke županije. Prisutni su plemići Josipa Arbanasa izabrali za redovitoga podžupana križevačke županije. Podžupan je stvarno upravljao cijelom županijom, jer je vodio sve upravne i sudbene poslove. Zato treba i zamjenika, koji će ga zamjenjivati u slučaju bolesti. Spomenuta je skupština zamjenikom podžupana Arbana izabrala Ignaca Kašnera, vlastelina iz ravna. Arbanas je i nadalje ostao provizorom gradečkim. On bijaše vjenčan s Julijanom pl. Jelačić, sestrom Josipa pl. Jelačića, vlasnika imanja Bedenice kod Sv. Ivana Zeline. Kad je Josip god. 1767. umro bez djece, zatražila je Bedenicu njegova sestra Julijana, jer je to bilo imanje njezinog oca i djeda. Protiv toga ustade Konstancija pl. Bušić, udovica Josipa pl. Jelačića, premda je uvijek govorila, da ona nije prava žena Josipova, s kojim nije htjela za života niti zajedno stanovati. Radi toga je Julijana pl. Arbanas povela parnicu protiv Konstancije pl. Bušić. (Acta congregationalia god. 1767., broj 50. rukopis u hrvatskom državnom arkivu u Zagrebu). Kad je godine 1767. u Gradec došao zagrebački kanonik Mijo Margetić, da kao čazmanski arhiđakon vizitira gradečku župu, uređeno je i podavanje lukna. Tako su župljani iz Gradeca, Potočeca, Repinca i Buzadovca ugovorili, da će župniku mjesto podavanja žitka plaćati po 8 groši. Župljani iz Fuke i Zabrđa moraju godimice dati 59 zagrebačkih vagana žita. To se sada preračunalo u požupnski vagan, kakav se tada upotrebljavao u Gradecu, a koji je sadržavao samo 16 pinta. Zato će ova 2 sela od sada župniku podavati 81 požunski vagan i 2 pinte. Župljani pak iz Tučenika i Salajaca imaju dati godimice 30 požunskih vagana i 8 pinta. Sve je to uređeno po ugovoru, koji je još godine 1742. bio učinjen pred čazmanskim arhiđakonom i pred izaslanikom zapovjednika križevačke krajiške pukovnije. Pod biskupski je „grad“ (kaštel) u Gradecu godine 1769. spadalo 21 selo, poimence: Gradec, Potočec, Veliki Brezovec, Jales, Mali Brezovec, Mokrice, Brezje, Podvinje, Vugrinšćina (Selnica), Gorice,

Miholjec, Cugovec, Lubena, Đurđic, Čulinec, Buzadovec, Repinec, Brežane i Biškupec u križevačkoj županiji, a Črnec i Tomaševec u županiji varaždinskoj, te povrh toga još „domus Varasdinensis“, tj. biskupova kuća u Varaždinu. (izvornik u Hrvatskom državnom arkivu u Zagrebu: Zbirka „Urbaria et Conscriptiones“, svezak 103. broj 12). Tada već nisu Gradecu pripadala sela: Zabrđe, Fuka, Grabrić, Salajci i Tučenik. Ova su sela od gradečkog imanja otrgnuta godine 1768., kada ih je kraljevsko povjerenstvo pripojilo Vojnoj Krajini. Zagrebački je biskup u zamjenu dobio veliko i bogato selo Ivanec kod Koprivnice, koje je dotle pripadalo Vojnoj Krajini. Službeno je 4. srpnja 1802. ustanovljeno, da cijela gradečka župa broji 2215 žitelja rimokatoličke i 3 žitelja (u Fuki) grčkoistočne vjere. Sam je Gradec imao 302, Pavlovec i Potočec zajedno 446, Veliki Brezovec 114, Mali Brezovec 81, Podjales 178, Repinec 122, Festinec i Pakasin zajedno 107, Cugovec 231, Lubena 82, Tučenik i Salajci zajedno 213, Zabrđe 221, Fuka 58 i Grabrić 60 žitelja. Na onom dijelu gradečke župe, koji je godine 1802. pripadao tzv. „Provincijalu“ (tj. građanskoj Hrvatskoj, a ne Vojnoj Krajini), popisane su i kuće. Tako se ustanovilo, da selo Gradec ima 31 kuću, Pavlovec s Potočecom 36, Veliki i Mali Brezovec zajedno 19, Podjales 10, Repinec 9, a Pakasin zajedno s Festincem 8 kuća. Prema tomu je na području gradečke župe – izuzev sva graničarska sela (istočno od rijeke Glogovnice) – godine 1802. bilo samo 113 kuća, u kojima je stanovalo 1350 žitelja. To znači, da su Gračani godine 1802. živjeli u zadrugama, jer je poprečno u svakoj kući bilo 12 stanovnika. U Gradecu je biskup dr. Juraj Haulik odlučio godine 1847. podići novi župni dvor, jer je stari bio već u trošnom stanju. Novi su dvor počeli graditi 3. lipnja 1847., a dovršen je u rujnu god. 1848. Kako je tada upravo započeo rat između Hrvata i Madžara, blagoslovljen je novi župni dvor istom u nedjelju poslije Uzvišenja sv. Križa god. 1849. blagoslov je obavio Ivan Ivančić; župnik iz Štefanja, kao podarhiđakon ivanićkoga crkvenoga kotara, kojemu je tada jošte pripadala i gradečka župa. Novi župni dvor, koji se impoznatno diže iznad ceste, morali su popravljati već god. 1868. (Stari je župni dvor postojao jošte godine 1862.).

Župnička kuća

Gradečka je župa godine 1848. brojila 2965 žitelja. Od toga je sam Gradec imao 394, Pavlovec 495, Podjales 140, Repinec 150, Festinec 80, Pakasin 100, Tučenik zajedno sa Salajcima 303, Lubena 92, Cugovec 315, Grabrić 90, Fuka 72, Zabrđe 304, Potočec 170, a Veliki i Mali Brezovec (zajedno) 260. Na području cijele gradečke župe nije stanovao nijedan inovjerac, nego su svi žitelji bili rimokatoličke vjere. Pučka škola u Gradecu imala 70 obveznika. U župnom dvoru, koji poput župne crkve stoji pod patronatom zagrebačkog biskupa, stanuje župnik

Franjo Kureš, koji je za svećenika bio zaređen godine 1828. On vodi crkvene (tzv. matične) knjige. Matica krštenih počinje s godinom 1678., matica vjenčanih s god. 1671., a matica umrlih vjernika gradečke župe s godinom 1761. Čini se, da je mnogo Gračana poginulo tečajem god. 1848. i 1849. na bojištima u Italiji i u Ugarskoj. Vjerojatno je neke žitelje pokosila i kolera, koja je godine 1849. harala u sjevernoj Hrvatskoj, naročito u Križevcima. Tako se dade protumačiti činjenica, da je gradečka župa godine 1851. brojila samo 2890 žitelja. Ona se dakle od godine 1848. umanjila za 75 mjesto da se u ove 3 godine povećala barem za toliko žitelja. Od starine je gradečka župna crkva pripadala čazmanskom arhiđakonatu. Kad su uređeni crkveni kotari, dospjela je gradečka župa pod ivanićki kotar. Tako je ostalo do godine 1871., kad je duhovni stol u Zagrebu – po želji nadbiskupa Josipa Mihalovića – dozvolio, da se gradečka župa odijeli od udaljenog ivanićkoga kotara, pa da se pripoji znatno bližemu križevačkomu kotaru, kojemu pripadaju također susjedne župe u Vrbovcu, Lovrečini i Preseki. Tim je gradečka župa ispala također iz čazmanskog arhiđakonata, pa je dospjela u kalnički arhiđakonat. Nadbiskup je gradečkoga župnika Miju Smetiška odmah imenovao podarhiđakonom križevačkoga crkvenoga kotara. Zagrebački je nadbiskup Josip Mihalović često dolazio u Gradec, gdje je običavao sprovesti i dulje vremena. Nadbiskupa je god. 1874. u Gradecu posjetio nadvojvoda Albreht, koji je kao maršal austrijske vojske obišao velik dio Hrvatske. On je u Gradec doputovao vlakom iz Zagreba 26. travnja u 6 sati i 20 časa poslije podne. Nadvojvodu je pratio general topništva Antun vitez Mollinary, koji je bio glavni vojni zapovjednik u Zagrebu i podjedno upravitelj cijeloga teritorija bivše Vojne Krajine. S nadvojvodom su u Gradec došli još neki viši časnici, među ostalima i potpukovnik Konig, šef glavnog stožera. Na malenom gradečkom kolodvoru dočekaše ih nadbiskup sa mnogo svećenika, te kotarsko i općinsko činovništvo iz Križevaca i Vrbovca. S njima je maršal pješice pošao uzbrdo do nadbiskupskog dvorca, pred kojim ga je dočekala i klicanjem pozdravila školska mladež uz gruvanje mužara. Nadvojvoda se odmah sa cijelom pratnjom zaputio u župnu crkvu, gdje je klečeći molio. Iz crkve je pošao u djevojačku školu, gdje su ga pozdravile časne sestre milosrdnice s djevojčicama. Na to je unišao nadbiskupski dvorac, gdje je večerao i prenoćio. Sutradan u jutro odvezao se nadvojvoda kočijom u Bjelovar, odakle je još istoga dana preko Đurđevca stigao u Koprivnicu. Na majuru zagrebačkog nadbiskupa zapalio se 28. listopada 1893. oko podne najveći štagalj, u kojemu bijaše preko 200 vozova sijena i do 1000 vagana raznovrsnoga žita. Iz pilane je odmah – pod vodstvom Supančića – na garište pojurilo 200 radnika sa štrcaljkama i sa svim potrebitim oruđem. Njima je palo za rukom lokalizirati vatru, da ne prijeđe na druge gospodarske zgrade. Spašen je dapače i onaj dio štaglja, u kojemu se nalazilo žito, koje nije bilo osigurano, dok je sijeno bilo osigurano. U Gradecu je na pošti 17. travnja 1894. otvorena brzojavna postaja. Naredne je godine hrvatska zemaljska vlada dozvolila, da se Gradec odijeli od vrbovečke upravne općine, pa da se u Gradecu osnuje posebna upravna općina, kojoj će pripadati sela: Gradec, Pavlovec, Potočec, Mali Brezovec, Podjales, Veliki Brezovec, Repinec, Festinec i Pakasin. Zastupstvo novo ustrojene općine je 30. prosinca 1895. održalo prvu svoju sjednicu, kojoj je predsjedao Pavao Huber, kotarski predstojnik iz Križevaca. Zastupstvo je zaključilo, da se banu Dragutinu grofu Khuen-Hedervariju i

velikomu županu Milutinu pl. Kukuljeviću ima poslati zahvala, što su dozvolili osnutak upravne općine Gradec. Nova je općina počela uredovati 11. siječnja 1896. prvim je upraviteljem gradečke općine postao Josip Vađon, nećak hrvatskoga romanopisca Ljube Babića Đalskoga, dok je za blagajnika bio izabran M. Matijašić. „Narodne Novine“ od 3. studenoga 1905. donijele su ovaj dopis, koji im je iz Gradeca bio poslan 27. listopada: „U upravnoj općini Gradec kraj Vrbovca ustrojilo se ovih dana dobrovoljno vatrogasno društvo, i to nastojanjem domaćega župnika i općinskog upravitelja, od kojih je prvi bio privremeni predsjednik, a drugi tajnik, dok nisu pravila potvrđena od vlade. Na konstituirajućoj skupštini imalo je društvo 40 izvršujućih i 23 podupirajuća člana. Ovi su u smislu društvenih pravila izabrali za predsjednika župnika Đuru Šimončića, za tajnika M. Heraka, za blagajnika Đuru Matijašića, za vojvodu Franju Kolarića, glavara željezničke postaje, za podvojvodu trgovca Stevu Kušića, a za odjelne vođe: Antuna Zlobca, Franju Knežareka i Matu Baguna. Ovako ustrojeno društvo napreduje svakim danom te će već za koje vrijeme biti potpuno spremno priskočiti svakom zgodom u pomoć susjedu i bližnjemu“. Na majuru nadbiskupa zagrebačkog u Gradecu zapalila se 19. travnja 1907. neka daščara. Silan je sjeverni vjetar raznio vatru preko Dedakove kućena zgrade ispod istočne strane nadbiskupova dvorca, gdje je stanovalo nekoliko obitelji Rakoš i Rakošec. Goruća je slama letjela preko novogradnje djevojačke škole u Pavlovac, pa i dalje sve do sela Potočeca. Gradečki su vatrogasci prvi put nastupili. Oni su učinili sve što su mogli za obranu od strašne vatre. Ipak je izgorjelo 35 zgrada, od toga 15 istočno od nadbiskupova dvorca. Iste se godine 1907. mjeseca lipnja djevojačka škola preselila u novu zgradu. Stara pak djevojačka škola, u kojoj su časne sestre milosrdnice boravile 35 godina, pretvorena je u općinski ured. Uoči Miholja godine 1908. stradao je Gradec s okolicom od strašnoga nevremena. Pala je silna tuča, koja je potukla vinograde, a na poljima oštetila kukuruz i druge jesenske plodine. Još više je štete orkan s tučom počinio na voćkama, kojima je polamao grane, te na krovovima gradečkih kuća i gospodarskih zgrada. Napredna sela Pakasin, Festinec i Repinec sagradiše godine 1910. veliku novu kapelu sv. Ivana Krstitelja. Troškom od 9000 kruna u gotovu novcu, a podavanjem besplatnih težaka i podvoza građevnog tvoriva podignuta je lijepa nova kapela na vinorodnom brežuljku Lovrentovici, radi čega je vidljiva iz nebrojenih sela u gradečkoj okolici. U preostalom dijelu ogromnoga štaglja uredio je nadbiskup dr. Juraj Posilović spremište žita. Njegov pak nasljednik dr. Ante Bauer dade od nje godine 1912. urediti krasan mlin, koji je mogao proizvoditi i najfinije brašno. S tim u savezu uveden je god. 1913. i vodovod. Tamo naime, gdje je prije 20 godina bila osnovana Sorgerova pilana, nalazio se preko 100 metara duboki arteški zdenac. Iz toga se zdenca pomoću električnog pogona tjera voda na brijeg kroz cijevi, koje su duge 1000 metara. Nad spomenutim mlinom načinjen je rezervoar, koji može primiti preko 200 hektolitara vode iz vodovoda. Iz rezervoara je voda drugim cijevima uvedena u nadbiskupski dvor, u djevojačku školu, na majursko dvorište, te pred općinu i dječačku školu. Mlin je godine 1926. kupio Zvonimir Horvat, koji ga je kao stručnjak temeljito preudesio i pretvorio u moderni paromlin. Kako je već davno prestala djelovati tvornica, koju je Sorger god. 1893. utemeljio kod željezničke pruge, uredio je Zvonimir Horvat uz svoj paromlin i pilanu. Ova je dobro poslužila

Gračanima i susjednim selima, gdje su posljednjih godina razdijeljene zemljišne zajednice, te su seljaci većim dijelom posjekli svoje – tako dobivene – šume, a drvo su dali u gradečkoj pilani izrađivati za građevnu svrhu. Na gradečkom su kolodvoru 26. veljače 1914. – u ovećim razmacima – postavljena 3 jarbola koji su dobili tzv. Kronos žarulje. Svaka je takva kružna svjetiljka imala jakost od tisuću svijeća. Time bijaše gradečki kolodvor dobro razvijetljen. Žalibože je ta rasvjeta prestala već godine 1918., kad je Hrvatska dospjela u okvir države Jugoslavije. Inače služi kolodvor na ukras Gradecu, jer se glavar postaje Sabljak neumorno brine za čistoću i za lijepe nasade svijeća. Pri koncu svjetskoga rata god. 1917. izgubila je župna crkva u Gradecu sva 3 svoja zvona, te je preostalo samo sitno zvonce. Deset godina iza toga rata kupljeni su novi zvonovi, u koju svrhu su najviše pridonijele zemljišne zajednice. Malomu je zvonu kumovao dr. Juraj Krnjević, srednjemu dr. Vlatko Maček, a velikomu zvonu profesor dr. Rudolf Horvat sa svojom suprugom Jelisavom rođenom Kruljac. Prigodom prevrata na jesen godine 1918. bilo je pljačkanja također u Gradecu. Radi pljačkanja su uhvaćena 2 vojnika, od kojih je jedan bio zastavnik, a drugi narednik. Prijeki je sud obadva pljačkaša osudio na smrt, te su oni bili 4. studenoga 1918. strijeljani pred gradečkom crkvom. Jedan bijaše rodom Dalmatinac, dok se drugi pljačkaš rodio u selu Orle kod Velike Gorice. Radi uzrujanosti, koja je zbog pljačkanja vladala u Gradecu i u okolišnim selima, bila je prekinuta i obuka u školu. Obuka je nastavljena 11. studenoga. Učitelj Srećko Johanes je u Gradecu godine 1926. osnovao hrvatsko seljačko pjevačko društvo „Grozd“. Kako su Gračani vrsni pjevači, krasno je napredovao „Grozd“, koji je sa svojim mješovitim zborom uspješno nastupio također u Zagrebu. Društvo se kasnije ipak raspalo. Najviše je to skrivio sam Johanes koji je „Grozd“ 10. studenoga 1929. odveo u Beograd, gdje je društvo pjevalo pred kraljem Aleksandrom. To bijaše krivo rodoljubnim Gračanima, koji su Johanesu pogotovo zamjerili, što je naredne godine 1930. (mjeseca studenoga) gradečke pjevače opet odveo u Srbiju, gdje je „Grozd“ priredio koncerte u Nišu, Skoplju i Kumanovu. Johanes je u travnju god. 1930. utemeljio u Gradecu također „Sokol kraljevine Jugoslavije“. U to društvo nisu htjeli stupiti članovi prijašnjega „Hrvatskoga Sokola“, koji je po odredbi diktatorske vlasti morao prestati koncem god. 1929. Novo sokolsko društvo nije uopće u Gradecu steklo nikakvih simpatija. Zato je već god. 1934. prestalo raditi, jer nije imalo „ni članova, ni podmlatka, ni naraštaja, pa niti načelnika“, kako izvješćuje sam Johanes.

Sudjelovali:

Općina Gradec

Meleagrina d.o.o.

Intergrafika TTŽ

Glogoški design & print

Gradec danas

Danas Gradec broji 20 naselja (Buzadovac, Cugovec, Festinec, Fuka, Grabrić, Gradec, Gradečki Pavlovec, Haganj, Lubena, Mali Brezovec, Podjales, Pokasin, Potočec, Remetinec, Repinec, Salajci, Stari Glog, Tučenik, Veliki Brezovec, Zabrđe) u kojima se nalazi preko 3600 stanovnika, sa više od 1100 kućanstava, a raspoređenih na površini od 90 km². Upravno-teritorijalno pripada Zagrebačkoj županiji, dok je administrativno sjedište Općine smješteno u centru naselja Gradec.